DIN PUBLICAȚIUNILE CASEI ȘCOALELOR

AVRAM IANCU

DE

Dr. SILVIU DRAGOMIR

Profesor Universitar

BUCUREȘTI
Institutul de Arte Grafice „România Nouă". Th. I. Voinea
Str. General Doña No. 26
1924

AVRAM IANCU

După portretul în ulei, făcut de Barbu Iscovescu, în 1848.

Introducere

In seara de 26 Martie 1848 vre-o trei zeci de tineri români se adunară la locuința lui *Avram Iancu* din Târgul Mureșului. Inimosul practicant de advocat, care avea să înscrie cea mai frumoasă pagină din istoria Românilor ardeleni, trecea deja atunci ca unul din conducătorii tineretului, pentru marele său suflet românesc și pentru autoritatea prin care în chip tainic cucerea pe toți tovarășii săi.

In momentele acele, orașul săcuiesc era tulburat de strigătul frenetic al Ungurilor, cari pretindeau *uniune* sau *moarte*, adecă uniunea Ardealului cu regatul Ungariei. Valul primăvăratec, ce pornise ca și de altădată, acum din nou, dela Paris, pentru a împrăștia din belșug semința învierii naționale și politice în sufletul tuturor popoarelor subjugate, produse și în capitala Ungariei, izbânda ideilor de libertate. Ziua de 15 Martie 1848 fu, într'adevăr, pentru Unguri vestitoarea libertății lor politice: libertatea presei, libertatea întrunirii, începuturile vieții constituționale și mai presus de toate ștergerea iobăgiei, fură proclamate atunci de către tineretul însuflețit. Dar răsunetul, pe care-l avu în țară această mișcare, la care, în clipa

din urmă, se alăturară toţi nemeşii conservativi, făcu să răsară o nouă lozincă şi să cutreere toate oraşele ungureşti: unirea Ardealului cu Ungaria. Mai ales în Cluj şi în Târgui Mureşului, cele două cetăţi de căpetenie ale ungurimei, tineretul îmbrăţişă cu fanatism această idee. *Dacă uniunea*, spunea o gazetă ungurească de atunci, *la Pesta e o pretenţie a timpului, în Ardeal ea constitue o chestiune de viaţă.* Ungurii vedeau limpede, că dacă steagul libertăţilor naţionale va fâlfăi biruitor şi dincoace de Peatra Craiului, Ardealul va fi perdut pentru ei. Inzestraţi cu o îndelungată experienţă politică, ei întrevăzură repede primejdia, pe care o ascundea ştergerea privilegiilor celor trei naţiuni din Ardeal, căci în clipa, în care ar fi fost puşi alături de masele nedreptăţite până acuma ale poporului românesc, soarta le-ar fi fost pecetluită iremediabil. De aceea continuau, cu o sinceritate proprie zilelor de mare criză naţională, să strige în urechile tinerilor români; *uniune* sau *moarte*, să ne unim cu Ungaria, căci altminteri vom peri.

Intruniţi la Avram Iancu, tinerii români din Târgul Mureşului prinseră a discuta evenimentele, care se desfăşurau în preajma lor cu-o repeziciune uimitoare. Fireşte, că privind înapoi, chiar din perspectiva celor trei sferturi de veac, cât a trecut de atunci, nu putem decât să admirăm curajul pe care îl dovedeau acei tineri şi simţul politic, care i-a învăţat să recunoască limpede calea de urmat a poporului românesc. Cuceriţi de farmecul ideilor nouă, ei fuseseră până atunci totuşi destul de prudenţi, pentru a nu servi prin atitudinea lor scopurile politice ale adversarilor. Acum îi invitase Avram Iancu, pentru a asculta ştirile noui pe care le aducea dela Blaj, un tânăr sosit adineaori, Nicolae Bârlea. Aveau să ţină sfat, pe urmă să ia hotărâri vrednice de clipele mari, pe cari le

trăiau Ce bucurie se revărsă în inimile lor tinere, când auziră, că la Blaj acelaş gând îi muncea pe toţi bunii naţionalişti români! Hotărârea fu luată cu mare însufleţire: să se adune cu toţii la Dumineca Tomei, după Paşti la Blaj pentru ca să poată face paşii necesari în cauza naţională.

Prin această hotărâre, ca şi prin moţiunile redactate şi împrăştiate din Sibiu de Bărnuţiu, în aceeaş vreme (25 şi 26 Martie), mişcarea românească obţinu o formă precisă. Inţelepciunea politică a lui Simeon Bărnuţiu se întâlni astfel cu entuziasmul de acţiune al tinerimei conduse de Avram Iancu. Amândoi vor conduce, vreme de un an, neamul românesc de dincoace de Carpaţi; unul ca apostol al naţionalismului românesc, celălalt ca erou strălucit al răscoalei biruitoare din Munţii Apuseni.

In acest chip intră Avram Iancu in acţiunea furtunoasă din anul 1848. Tânărul cancelist venise la tabla regească din Târgul Mureş pentru a lua o diplomă de advocat Aici, ca şi în Cluj, unde studiase filosofia şi dreptul, societatea de tineri români, care se înjghiebă, fu pătrunsă de conştiinţa naţională. Ce impresiuni va fi cules Avram Iancu din studiul dreptului unguresc, care deşi era ostil naţionalităţii sale române, totuş, în timpurile din urmă, încercase oarecari influenţe mai liberale, — se vede din împrejurarea că, după potolirea revoluţiunei, când s'a convins că jertfa de sânge, pe care a adus-o poporul său, a fost inutilă, a cerut dela guvernul austriac măcar o Academie de drept, pentru care şi-a lăsat, prin testament, averea puţină, ce i-a mai rămas. Principiile de drept, chiar dacă nu sunt aplicate echitabil de cutare dascăl şovinist, în lecţiile sale, totuş mintea înflăcărată a tânărului cu simţiminte româneşti, îşi va impune singură concluziile atât de fireşti cu privire la naţia sa. Şi într'adevăr mă-

nunchiul de tineri jurişti români, cari apar atunci în fruntea neamului nostru, a ştiut să tragă învăţămintele necesare din deducţiunile logice ale dascălilor unguri. Avram Iancu fu între cei dintâiu. Şcoala ungurească, pe care a făcut-o din copilărie, nu i-a putut schimba simţimintele, ci i-a dat argumentele noui pentru a-şi susţine naţionalitatea. Era doar născut în Vidra de sus, între Moţii, cari păstrau încă vie amintirea răzbunării sfinte a lui Horia. Nicăiri poporul nostru din Ardeal nu era exploatat mai brutal, decât în aceşti munţi, cari ascund atâta aur în sânul lor. Moţul tace şi rabdă, îşi adună amărăciunea în suflet şi aşteaptă până-i bate ceasul lui. Suflet plămădit din acest aluat al Moţilor, Iancu era acum omul acţiunii. Simţea el bine, întocmai ca şi tovarăşii săi, că a sosit, în fine, ceasul Românilor. De aceea, prinzând formula magică răspândită de Bărnuţiu: *nu uniune ci recunoaşterea naţiunii române*, programul său politic era formulat, iar mijloacele avea să i le dea adunarea dela Dumineca Tomei.

Astfel la 1 Aprilie, Avram Iancu se duse la Blaj împreună cu tovarăşii săi Alexandru Papiu, Samuil Porutiu şi Florian Micaş. Acesta din urmă veni din Cluj pentru a se înţelege asupra acţiunii de urmat. E caracteristic pentru mişcarea românească din primăvara anului 1848, că ea s'a pornit deodată în toate centrele unde exista un număr mai mare de intelectuali români: la Blaj, Sibiiu, Braşov, Târgul Mureşului, Cluj, Abrud, Orăştie şi Lugoj. Indrumarea acţiunii în acelaş făgaş avea să se facă numai după ce adunarea naţiunii se va fi pronunţat şi totuş instinctiv apucară toţi acelaş drum.

In consfătuirea, pe care reprezentanţii tineretului o avură cu câţiva canonici şi profesori din Blaj, de sigur cu Aron Pumnul şi tovarăşii săi, se hotărî definitiv convo-

carea adunării de după Paşti. Iancu, după cum ne povesteşte Vasile Moldovan, prefectul de mai târziu, cercetă tineretul din seminar şi îi adresă cuvinte de îmbărbătare

Intors la Târgul Mureşului, Avram Iancu trebui să părăsească, nu peste mult, acest oraş secuiesc. El nu-şi va mai fi ascuns de-acum sentimentele şi gândurile. Din desele conferinţe şi întâlniri, pe cari le ţineau tinerii români, Ungurii vor fi putut să priceapă intenţiile lor, pe cari cu curajul tinereţii Iancu şi tovarăşii nici nu le ascundeau Un complot se urzi atunci în potriva lor. Planul Ungurilor fu ca, mai întâiu, să prindă pe Iancu, apoi pe ceilalţi tovarăşi. Amos Tordăşianu află despre aceasta, îşi aviză prietenii şi ei părăsiră oraşul, unde, de altfel, nici nu aveau de ce să mai rămână.

Satele româneşti erau acum în fierbere. Proclamaţiunea lui Aron Pumnul, prin care se chiemau toţi Românii la adunarea dela Dumineca Tomei, fu răspândită pretutindenea şi îmbrăţişată cu cea mai mare căldură. Ţărănimea românească reacţiona mai ales în speranţa, că se vor suprima robotele, cari o apăsau cu greutatea lor nesuferită, dar şi dornici să audă cuvintele de mântuire din gura fruntaşilor.

Guvernul transilvărean format, în partea cea mai mare, din reprezentanţii aristocraţiei şi nobilimei ungureşti, află în curând despre agitaţia, care a cuprins masele româneşti. Şi în loc să dea curs liber acestei mişcări, pornită şi ea în numele aceloraş drepturi de libertate, egalitate şi frăţietate, se grăbi să urmărească pe tinerii români din Târgul Mureşului şi din Cluj, să oprească adunarea dela Blaj şi să pună stavilă propagandei naţionale. Cine ceteşte adresele guvernatorului Teleki cătră episcopi şi instrucţiunile date pentru a împedeca libera manifestare a poporului românesc, poate să se convingă deja de acum,

că noua eră a libertății, proclamată cu atâta zgomot, nu aducea, de fapt, nicio nădejde de îndreptare Românilor Aşa a fost aceasta dealtminteri în tot cursul regimului de minciună al veacului trecut. Se schimbau doar doi, trei conducători ai Ungurilor; cei mulţi însă, ceata miilor de exploatatori, rămâneau la locul lor, pentru a stoarce tot folosul din stăpânirea ce-o aveau.

In lupta care se dete deci, în tot cursul lunei lui Aprilie, pentru a împiedeca adunarea dela Blaj, tineretul îşi luă încă odată partea sa. Veni în număr mare la Blaj şi la Sibiu, stăruind pe lângă consistoriile amânduror bisericilor, să susțină cauza națională. Pe când Buteanu şi Micaş lucrau în acest sens la Blaj, Iancu se duse la Sibiiu, iar Bărnuţiu găsi răgaz să facă propagandă la Braşov.

Din zi în zi se cristaliza tot mai clar idealul politic, pe care trebuiau să-l realizeze. Ardelenii cărturari, cari trecuse în Țara Românească, se întorceau acum din nou cu gândul la cei de acasă. Intr'o scrisoare a lui Ioan Axente, prefectul de mai târziu, adresată din Bucureşti lui Bărnuţiu, cetim următoarele rânduri interesante: „...Noi suntem teneri înfocaţi, fără praxu, făcem feliuri de planuri, care poate cei mai copţi la mente şi mai moderaţi nu le vor aproba. Oare când am fi noi în stare să răsculăm pe Românii den toate părţile, întru o înțelegere şi cu un scop, n'am putea stoarce toate din mâna streinilor? Sau cel puţin nu am putea scăpa pre Români şi pre toţi alţii de robote şi de alte nedreptăţi, ce le suferiră până acum? Eu cred tare, că s'ar afla mulţi teneri, cari s'ar pune bucuros în fruntea Românilor. Când s'ar afla de bună răscularea, atunci ar începe Molnar Elin care e dregătoriu acolo, eu în ţenutul meu, Romanu în ţenutul

lui, Mărginean pre Mureş, Baterneanu pre câmpie, Iancu pre Ampoiu, etc., etc...."

Tot aşa scria şi August Treboniu Laurian profesorului Bălăşescu la Sibiiu (5 Aprilie): „...Ce faceţi frate pe acolo? Di ce tăceţi? Di ce şideţi? Acum e timpul. Adunaţi-vă, vorbiţi, faceţi cereri; la universitatea săsească, la gubernia, la dietă, la Curte. Să se adune Românii, să se unească între sine. Lege română, fără deosebire de uniţi şi neuniţi. Cereţi arhiepiscop românesc în Transilvania. Stricaţi unirea cu catolicii. Ocupaţi *episcopiile din Banat* cu Români. Doi episcopi în Banat, unul la Arad, unul la Orade, unul la Cernăuţi, doi în Transilvania, va să zică 8. Aceştia pot să aibă un arhiepiscop român. Cereţi sobor universal românesc. Cereţi independenţă naţională *română*, deopotrivă cu cea ungurească, săcuiască şi săsească. La dietă vedeţi mai întâiu să băgaţi cel puţin din fiecare scaun săşesc câte un deputat român.

„Legile pe viitor să se scrie şi în limba română. Pentru Români să se pue la toate dicasteriile dregători români. Tot felul de jelbi să se primească în limba română. Scrieţi prin gazete. Acum nu mai este censură. Nu tăceţi că altminterea Românii sunt pierduţi. Adunaţi-vă cu miile; acum s'au slăbănogit legăturile despotice. Nu mai şădeţi! Sacrament! De ce nu vă gândiţi mai departe. Porumbii nu vă cad fripţi în gură. Uniţi-vă între voi Români, nu mai fiţi desbinaţi! De ce sânteţi aşa de leneşi? Acum e timpul de-a lucra. Dar dintre toate să nu treceţi alegerea deputaţilor fără a băga câte un Român din fiecare judeţ săsesc. Fiţi oameni!"

Asemenea îndemnuri vărsau, ce-i drept, curaj proaspă, în inimile celor mai slabi, dar ele sunt şi o dovadă vie, că la Bucureşti se ţinea seamă de evenimentele din Ardeal. E meritul celor câţiva Transilvăneni, între cari a-

mintim în deosebi pe A. Laurian, Const. Romanu, I. Axente, I. Maiorescu, că au ştiut să trezească interesul fraţilor de peste munţi pentru cauza noastră naţională şi că în acea criză politică au ştiut să solidarizeze pe Românii din ambele principate cu cei din Ardeal şi Banat, făurind un ideal comun, care îmbrăţişa pentru întâia dată întreg românismul.

Se ştie că guvernul a izbutit să amâne adunarea mare a Românilor pe ziua de 3/15 Maiu 1848 şi că la 30 Aprilie, la Dumineca Tomei, nu-i fu cu putinţă a opri masele cari inundară Blajul, cu toate că încă dela 25 Aprilie se proclamase stare de asediu în toată ţara.

Avram Iancu veni la amândouă adunările însoţit de avocatul din Abrud, Ioan Buteanu. După cât aflăm din puţinele ştiri ce ne-au rămas cu privire la rolul său în aceste două adunări, tânărul erou apăru în Blaj în fruntea cetelor de Moţi. Intors în munţi dela Târgul Mureşului, el găsise pregătit terenul pentru organizarea mişcării româneşti. Buteanu, pe care, în şirul evenimentelor ce s'au petrecut în anii 1848 şi 1849 îl vom cunoaşte ca pe unul dintre cei mai entuziaşti conducători, propagă în Abrud cauza naţională şi izbuti să solidarizeze pe toţi Moţii.

Dar Iancu mai găsise în cuibul de viteji al strămoşilor săi şi o atmosferă sufletească foarte potrivită pentru organizarea rezistenţei naţionale. Prăpastia dintre stăpânitori şi iobagi nicăiri nu era mai largă, contrastul dintre puterea statului exploatator şi speculator şi mizeria ţăranului muncitor nicăiri nu era mai izbitor şi nedreptatea seculară, ce se făcea deopotrivă Moţilor şi minerilor, în chip metodic, nicăiri nu cerea o îndreptare mai grăbită, chiar în numele umanitarismului, ca în aceşti munţi ai lui Iancu. Astfel putem să ne explicăm împrejurarea, că Moţii au format, dela începutul mişcării româneşti şi până în

toamna anului 1849, un zid de fer în jurul conducătorilor săi.

La adunarea din 30 Aprilie, Iancu și Buteanu au apărut în fruntea unei cete numeroase de Moţi în piaţa Blajului Sosirea lor fu primită cu urale nesfârşite. Iancu vorbi apoi poporului adunat, care-l asculta ca pe un sfânt, iar când desbaterile adunării se terminară, tot el se duse la tineretul din seminar, pentru a-l îmbărbăta.

Cu câtă însufleţire petrecu apoi tinerimea din Blaj pe Iancu și Buteanu și pe Moţii, până în satul învecinat Tiuneà, ne povesteşte, foarte emoţionant, prefectul Vasile Moldovan, care, cu acest prilej exclamă:

„Ce entusiasm! Ce însufleţire! E probabil, că însuși Creatorul lucrează în inimile naţiunilor la epoce mari... Fericite naţiunile, cari au genii, ce știu să folosească astfel de curente".

La adunarea din 3/15 Maiu, Iancu veni cu zece mii de Moţi bine disciplinaţi. De astă dată eroul nostru era deja popular. Tineretul îl adora pentru curajul şi entusiasmul său, iar masele mari vedeau în acest tânăr frumos, a cărui faţă se transfigura de câte ori vorbea de durerile si aspiraţiile poporului său, pe Făt-Frumos, care va deslega lanţurile robiei seculare.

E caracteristică scena, ce se petrecu în adunare, când un tânăr din Cluj prezentă pe bătrânul tată al lui Florian Micaș, care fusese arestat de Unguri, sub cuvânt că agitase poporul românesc. Adunarea se tulbură și indignarea fu unanimă. Atunci se hotărî să se redacteze o adresă către guvern pentru a se cere eliberarea lui Micaş, pe care s'o prezinte o deputaţiune aleasă de adunare. Fură propuşi în această deputaţiune câţiva oameni mai bătrâni, alţii crezură, că ar fi mai bine, să fie aleși câţiva tineri

mai curajoşi. Atunci se ridică Avram Iancu şi propuse pe câţiva consistorialişti din Sibiiu şi Blaj, zicând: „Să se trimită deputaţi oameni bătrâni şi cu autoritate, iar nu tineri; căci de se vor trimite deputaţi tineri, ei nu vor aştepta, ca gubernatorul să le deschidă uşa".

Papiu Ilarian povesteşte, că supărarea adunărei se prefăcu într'un râs general şi, fireste, propunerea lui Iancu fu primită. Ea caracterizează pe Iancu foarte bine în mijlocul adunării dela Blaj. De fapt, această primă adunare a naţiunii întregi din Transilvania, avea să formuleze programul politic al poporului nostru şi să-i pună temeliile, pe cari avea să se înalţe în viitor. Adunarea făcu aceasta în chipul cel mai înţelept, decretând formulele politice, cari, în momentul acela, erau de cea mai mare importanţă. Inţelepciunea bătrânilor, cari, crescuţi în spiritul îngust dinaintea anului 1848, căutau numai mijloace „legale", se împăcă deocamdată cu avântul tinerimei, care nu se sfia a recomanda şi mijloace mai violente pentru câştigarea unor drepturi, cari erau mai clare ca lumina soarelui.

Trebue să relevăm în deosebi ideea preconizată de Bărnuţiu, care a devenit o dogmă a politicei româneşti dela 1848: că înainte de orice trebue să se recunoască dreptul naţiunei române, căci Românii numai în acest chip vor putea să discute cu celelalte naţiuni ale Transilvaniei. Aşadară uniunea cu Ungaria nu fu pusă în discuţie tocmai de aceea şi Adunarea din 3/15 Maiu nu se pronunţă în chestiunea uniunei, cum ar fi dorit unii ungureni, cari trăiau în ideologia maghiară sau şi unii tineri români, cari o respingeau, deoarece ea forma fireşte o piedecă în calea realizării programului românesc integral.

Astfel generaţia tinerilor, sprijinită de puternica personalitate a lui Bărnuţiu şi de verva lui Treboniu Laurian

primi deocamdată programul mai lărgit al bătrânilor, între cari vom număra şi pe Şaguna cu oamenii săi mai intimi şi chiar şi pe George Bariţiu.

Un singur punct din largul program naţional alcătuit la Blaj nu putea să secere aplauzele sincere ale mulţimii: acela în care *se cerea* desfiinţarea iobăgiei fără de nici o despăgubire, în loc ca să se decreteze suprimarea ei imediată. Bărnuţiu şi Şaguna îndemnară poporul să-şi îndeplinească totuş datoria către domnii de pământ „până ce va urma deplină hotărâre dela împărăţie".

— „Bine", a răspuns poporul, „numai să fie cât mai curând". Moderaţiunea aceasta, cuminte de altfel, a dat ocazie nemeşilor să facă ultima sforţare pentru a trage foloase din aservirea poporului românesc şi dacă nu ar fi ascultat Românii îndemnul fruntaşilor lor, de sigur că nu s'ar fi putut evita ciocnirile sângeroase între domnii hrăpareţi şi ţăranii plictisiţi peste măsură.

După adunare, Avram Iancu s'a întors iarăş la Câmpeni în fruntea Moţilor, în vreme ce Buteanu s'a dus la Sibiiu pentru a lua parte la desbaterile comitetului naţional, ales în a doua şedinţă de pe Câmpul Libertăţii. Cauza naţională intrase acum într'o nouă fază. Cele două delegaţiuni trimise, prima la dieta Ardealului din Cluj, care avea să se întrunească la 29 Maiu, iar cealaltă la Viena, fură însărcinate, sub preşidenţia episcopilor, să reprezinte dorinţele exprimate de adunare. Dacă Iancu n'a luat parte nici într'una din aceste delegaţii, se pare, că dânsul dintru început era convins, că acest demers era zădarnic. De fapt intervenţiile delegaţiunei la şefii partidelor ungureşti din dieta Ardealului rămaseră fără de rezultat, căci dieta, care stetea sub teroarea populaţiei din Cluj, votă uniunea, discută apoi şi mai rezolvă şi alte chestiuni, dar decretarea egalei îndreptăţiri a naţiunei române nici nu

o luă în discuţie, sub cuvânt, că e de prisos a mai discuta o problemă, care a fost deslegată prin uniunea Ardealului cu Ţara Ungurească. De asemenea şi delegaţiunea trimisă la Viena, pentru a se prezenta împăratului Ferdinand, se întoarse dela Insbruck, unde era refugiată Curtea, fără de nici o ispravă. Dar discuţiile, cari au avut loc între membrii delegaţiei noastre şi fruntaşii unguri din Cluj şi din Pesta, i-au convins îndeajuns, că dela guvernul unguresc nu aveau nimic să nădăjduiască. Nici chiar Wesselényi, care întrevedea nevoia unei înţeleger între Români şi Unguri, nu izbuti a convinge parlamentul unguresc să-i primească proectul de lege, care era încă foarte departe de-a mulţumi aspiraţiile româneşti.

„Compatrioţii noştri nici nu vreau să ştie de noi", spunea un tânăr român din Cluj într'o scrisoare, pe care o trimetea comitetului naţional la 6 Iunie, „ei spun: egalitate, totuş fac deosebire între nobil şi ţăran, acestor din urmă nu vor să le dea drept de vot, căci nu vor să dăruiască cu acest drept şi pe cei cari nu au mai multe mii şi nu plătesc în afară de darea de cap încă şi opt zloţi de argint. Bine le-a spus Caròl Szàsz, că ei îşi vânează propriile interese aristocratice sub masca democraţiei... Această dietă îşi tot sparge capul, cum să astupe gura poporului şi să-i scoată ochii, sau cum să-l sature ca să rămână şi ea sătulă..."

Astfel din nefericire atât dieta din Cluj, cât şi guvernul din Pesta în loc să fi căutat o înţelegere loială cu reprezentanţii poporului românesc, unde n'au voit să respingă pretenţiile lor îndreptăţite, au zăbovit soluţionarea până la întrunirea parlamentului comun din Pesta, care la rândul său, urmă această metodă, cu aceeaş lipsă de scrupule.

Mai ales după măcelul din Mihalţ, 2 Iunie, unde ar-

mata comandată de baronul Banffy trase în mulţimea de ţărani şi după modul cum s'a făcut cercetare în cauza aceasta, era tot mai vădit, că în măsură ce se consolidase situaţia Ungurilor, în aceeaş măsură năzuiau ei să sugrume încercările de emancipare ale poporului românesc. Dacă unii dintre factorii cu răspundere învinovăţiau guvernul că a îngăduit ţinerea adunării din Blaj, acum se cerea cu insistenţă desfiinţarea comitetului naţional din Sibiiu și punerea sub acuză a lui Simion Bărnuţiu, Alexandru Papiu, Ioan Buteanu, Constantin Romanu şi Aron Pumnu, cari erau arătaţi, ca unii cari au agitat poporul.

Nici Florian Micaş, pentru eliberarea căruia petiţionase adunarea de pe Câmpul Libertăţii, nu fu slobozit. Și de fapt lui Micaş nu i se găsi nici o vină, decât că ceruse deja în Cluj ceeace poporul românesc decretase prin adunarea sa.

La Abrud fu organizată o gardă ungurească, pe care o vedem în curând în plină acţiune pentru a teroriza populaţia românească.

In cât privește satele noastre, ele avură de suferit mai ales pe Câmpia Ardealului, unde Săcui înarmaţi vagabondau în largul lor și ameninţau atât pe intelectuali, cât şi pe ţărani. La Lechinţa, Icland și Iclănzel, apoi la Dileul Român și la Bogata de Mureș execuţiunile militare fură atât de sălbatice, încât mulţi ţărani își luară lumea în cap.

Când delegaţia română, care se întoarse din Cluj, ajunse la Sibiiu, găsi acolo iarăş pe Avram Iancu. Neastâmpărul să afle ceva despre rezultatul, pe care l-au obţinut Românii la dietă, l-a adus din nou în preajma comitetului naţional. Aici ajunse vestea măcelului dela Mihalţ tocmai atunci. Se convocase o ședinţă de urgenţă, la care, cum spune Bariţiu, veniseră membri bătrâni şi tineri. După ce se informară cu toţii, se puse întrebarea,

ce-i de făcut. Şaguna plecase la Viena Tinerii ferbeau de mânie. Bătrânii, membrii consistoriului, căutau să-i calmeze. Unul însă învinovăţi tinerimea, că merge la sate şi aţâţă poporul: „că şi pe Mihălţeni tinerimea i-a amăgit să nu se supună poruncilor mai înalte“.

Atunci Iancu, care era retras într'un colţ, sari dintr'odată peste trei bănci şi trase la răspundere pe consistorialist pentru cuvintele pronunţate. Şedinţa fu, fireşte întreruptă.

A doua zi, Iancu merse la Bărnuţiu şi Bariţiu pentru a le anunţa că pleacă să-şi adune oamenii şi să-şi răzbune pentru sângele vărsat,

Dar după părerea acestora un asemenea pas ar fi fost prematur. Şi astfel Iancu se întoarse în munţi, scrâşnind din dinţi şi cu pumnii încleştaţi, hotărât să asculte sfatul lui Bărnuţiu, dar să se şi pregătească pentru lupta, care, o vedea el bine, că nu se mai poate încunjura

POPA BALINT
După portretul în ulei, făcut de Barbu Iscovescu, în 1848.

IANCU IN AŞTEPTARE

Cât de lungi sunt ceasurile de aşteptare pentru un popor, care n'a văzut încă dreptatea izbânditoare, o ştim toţi aceia, cari, la lumina orizontului învăpăiat, am numărat clipă de clipă ap opierea mântuirii. Avram Iancu, impresionat adânc de vărsarea de sânge dela Mihalţ, ar fi preferat, de sigur, o acţiune imediată, care să pună capăt îndoielilor. Incetineala cu care se discutau la Cluj şi la Pesta petiţiile drepte ale Românilor şi amânarea continuă a rezolvării lor erau o dovadă limpede, că n'au întâmpinat bunăvoinţă nicăiri. Iar când uniunea Ardealului cu Ungaria fu sancţionată şi de către împăratul Ferdinand, fără a se ţine seamă de justele pretenţii ale Românilor, curajul clasei stăpânitoare ungureşti din Ardeal crescu şi mai mult. Dar o acţiune înarmată în vara anului 1848 ar fi fost, de sigur, pripită. Guvernul din Pesta, care în 14 Iunie luă în mânile sale administraţia Ardealului, dispunea încă de mijloace suficiente pentru a înfrânge rezistenţa lui Iancu şi atunci Românii ar fi sacrificat înainte de vreme nădejdile într'o mântuire apropiată. Prin urmare trebuia lăsată să se desfăşure deplin acţiunea politică a celor două delegaţii alese de adunarea naţională şi în deosebi trebuia aşteptat, ca evenimen-

tele să ia o întorsătură mai favorabilă cauzei românești.

Așa socotea Bărnuțiu și Barițiu, dar aceeaș părere o avea și Constantin Romanu, care la 17 Iulie scria din București lui Bărnuțiu aceste șire interesante: „Am vorbit și despre Domniata cu mai mulți dintre membrii guvernului, cari, și anume Ștefan Golescu mi-a zis, ca să vă scriu, ca să vii încoace, măcar pre o săptămână, ca să vă înțelegeți și să vă trimită unde vei putea lucra în cauza generală a Românilor. Politica de aici e ca acum toți bărbații cu capacitate însemnată să se concentreze aici și să lucreze de aici. Eu încă cuget că au drept. Ce zici și Domniata? Mă rog răspunde-mi cât mai curând, că îmi dă zori Ștefan Golescu, că ce zici și că scrisu-ți-am?... Butianu, Papiu, Bătrâneanu, de ce nu vin încoace, că îi așteaptă în toată ziua, precum și Pumnu, fiindcă știu că acolo nu mai pot deocamdată mișca nimica și fac trebuință și aici..."

Dacă deci, în Ardeal, deocamdată nu se putea face nimica și dacă totuș, în această vreme, se stabilise o legătură cu tinerimea patriotică din Muntenia, în interesul *cauzei generale a Românilor*, evident că aceasta făcuse un pas uriaș înainte. Pentru prima dată există o „cauză generală" a Românilor și pentru prima dată oamenii politici de pe ambele creste ale Carpaților colaborau în modul cel mai intim pentru realizarea idealului comun, atât de firesc.

Delegația, care merse la Viena să prezinte împăratului memoriul adunării dela Blaj, trebui să plece la Insbruck unde era refugiată Curtea. Episcopul Șaguna zăbovise prea mult la Cluj și la Pesta și nu sosi la timp, astfel că Popasu, Cipariu, Laurian și Bran se înfățișară singuri în audiență la împăratul Ferdinand. Răspunsul influențat

de primul ministru al Ungariei, fu nefavorabil: după de dieta Ardealului a hotărât în unanimitate uniunea cu Ungaria, toţi locuitorii din Ardeal, fără deosebire de naţionalitate, limbă şi religie, se vor bucura de aceleaşi libertăţi şi aceleaşi drepturi. Când sosi Şaguna, delegaţia prezentă al doilea memoriu împăratului, în care, protestând în potriva uniunei, afirmă acum precis, că naţiunea română din Transilvania îşi perde atât limba, cât şi naţionalitatea prin uniunea cu Ungaria, căci în înţelesul articolilor de lege din ultima dietă ungară, numai limba maghiară e recunoscută ca limbă de stat, iar celelalte sunt respectate numai într'atâta, că nu vor fi exterminate, şi pe urmă în Ungaria e recunoscută *prin lege* numai naţiunea maghiară, iar celelalte naţiuni ale ţării nu sunt nici măcar pomenite. E limpede deci, că tot ce se pare că dobândim prin uniune, pus în comparaţie cu aceea ce pierdem, adecă dreptul naţionalităţii şi limbii noastre, nu mai constituie câştig, ci o nedreptate strigătoare la cer şi o desăvârşită nimicire a existenţei noastre politice naţionale, căci, spun ei atât de frumos, *comoara cea mai scumpă a Românilor e naţionalitatea şi limba*. In fine delegaţia mai relevă şi împrejurarea, că dreptul de vot în Ungaria e legat de astfel de condiţiuni, că Românii rămân în aceeaş măsură excluşi dela faptica exercitare a tuturor drepturilor politice, ca şi sub regimul vechilor legi de asuprire, iar aceasta ar fi, spun ei, *în zilele în cari drepturile omeneşti sunt recunoscute în general ca temelia de căpetenie a statului, o stare de lucruri, pe care mai bucuros am schimba-o cu moartea*. Dieta Ardealului, la care nu sunt reprezentate decât cele trei naţiuni, iar Românii, cari formează două treimi din populaţia ţării, au fost excluşi, n'a fost îndreptăţită a aduce hotărârea de uniune. Delegaţia cere deci dela împăratul

să convoace o dietă specială, compusă din deputații aleși liber ai tuturor națiunilor, pentruca să se poată consulta liber și cumpănit asupra intereselor lor și să poată aduce hotărârile în deplină libertate.

Fără îndoială, că acest ton energic, declarațiunile pătrunse de o dragoste sinceră pentru naționalitatea noastră cum și indicațiunile date pentru o soluționare democratică a chestiunei românești, în conformitate cu spiritul timpului, constitue marele merit al membrilor, cari l-au redactat. Răspunsul împăratului (23 Iunie) nu mai fu acum atât de laconic: „Cu deosebită plăcere primesc asigurarea despre neclintita credință a supușilor mei Români și în legătură cu hotărârea mea din 11 Iunie vă împărtășesc, că, la propunerea ministrului meu unguresc, *naționalitatea voastră va fi asigurată prin o lege specială* și de ridicarea școlilor naționale încă se va purta de grije".

Această promisiune a împăratului era primul succes pe care îl secerau Românii la Curtea din Viena, și deși executarea, în mod constituțional, se acorda ministerului unguresc, totuș ea mângăiă întru câtva pe Români și le inspiră noui speranțe.

Mai în serios luă făgăduielile aceste episcopul Șaguna, care la întoarcere, se opri la Pesta, pentru a interveni la guvernul unguresc, să prezinte parlamentului legea despre recunoașterea naționalității române. Dar acțiunea sa nu avu aici rezultatul dorit, fiindcă Ungurii, chiar și cei mai dispuși a face concesiuni „cetățenilor de buze române", nu recunoșteau nici decum deplina îndreptățire a „*națiunii române*". Intr'adevăr atât proiectul de lege al baronului Nicolae Wesselènyi, cât și al comisiunei regnicolare chemată a fixa o lege pentru asigurarea drepturilor cetățenești ale națiunii române pe baza egalității, se

întemeiau pe concepţia despre unitatea naţională a statului maghiar şi erau departe de a mulţumi măcar pretenţiile unor Români zişi mai moderaţi. Din partea guvernului maghiar Românii au întâmpinat o lipsă de sinceritate, iar din partea opiniei publice ungureşti, o duşmănie făţişă, astfel că nimic nu a probat mai bine îndreptăţirea cererei româneşti de a ni se recunoaşte naţionalitatea cu colaborarea noastră, în baza principiilor democratice, ca rezultatul obţinut de delegaţiile româneşti. Nu s'a ţinut seamă de dorinţele juste ale Românilor, fiindcă rasa maghiară, conştie de superioritatea elementului românesc în regiunea situată dela Tisa până în Carpaţi, îşi temea deja stăpânirea bazată pe un sistem întreg de nedreptăţi.

Dar şi până când, după îndelungate stăruinţi paşnice şi legale, cauza românească fu atât de vitreg tratată, situaţia în Ardeal devenea, în fiecare zi, tot mai insuportabilă. Furcile ridicate în comunele româneşti erau un simbol al mult trâmbiţatei libertăţi, iar teroarea, care se desfăşura aici nu era de loc în armonie cu principiile frăţietăţii. Guvernul unguresc numi în Ardeal un comisar în persoana baronului Nicolae Vay, care, în loc să caute a asculta doleanţele celei mai numeroase populaţii din ţară, înăspri regimul terorist. Cazurile din Şieu, Sălcud, Blăjel şi Turda, unde cetele de Săcui organizate şi înarmate dovedeau că măcelul dela Mihalţ nu fu numai un incident nefericit, ci că el fusese cea dintâiu za din lanţul de nesfârşite violenţe. Când în 17 Iunie fu adus la Turda legat în cătuşe preotul român din Budiu, care era tatăl lui Papiu Ilarianu, acesta putu să scrie în Organul Naţional dela Blaj o scrisoare, în care se reoglindeşte perfect atmosfera creiată:

„Vedeţi dar popoare, până la câte au putut veni Un-

gurii în acest timp de aur al libertății. Pe noi, cari atât am învățat poporul român în două adunări dela Blaj la pace, cât acum nici nu se apără, ca să nu păcătuiască în contra păcii predicate de oamenii săi? Pe noi, cari pe calea cea mai păciuită apărăm naționalitatea acestui popor, să ne strige în gura mare de turburători și să ne prindă (sentința ne este făcută: furcile) cum ne vor prinde? Iar când nu ne pot prinde pe noi, să prindă pe părinții noștri cei nevinovați, cărora nu le este destul a se topi de grijea și supărarea pentru fii săi, cari și-au pus în primejdie vieața pentru națiune? Să-i prindă și pe dânșii nevinovați, să-i bată în cătușe înaintea soției și iubiților săi fii și fiice? Durerile și vaietele acestora nici închipui nu se pot..."

Ungurii din Roșia și Abrud s'au organizat și ei într'o ceată de voluntari, iar guvernul din Cluj le-a trimis o trupă înarmată, compusă din grănițeri săcui și din soldați ai unui regiment galițian. Ori, asigurați de baionetele acestora, voluntarii din Abrud începură a se purta brutal bătură cu patul puștilor în piață pe unii dintre Români, pe alții îi sfâșiară cu baionetele, la Roșia au bătut pe un Român, încât l-au lăsat lat și ce era tot atât de revoltător, era faptul că tot Românii fură nevoiți a plăti cheltuielile de întreținere ale Săcuilor, cari aveau să le rămână în cârcă, până când nu vor lua preoții românii toată răspunderea pentru ținuta poporului. Când preotul Simion Balint din Roșia ceru printr'o petiție dela guvern înlăturarea acestor șicane, fu trimisă la Abrud o comisie „pentru cercetarea exceselor potitice, care arestă îndată pe „popa Balint" împreună cu un număr considerabil de fruntași români: Ilie Cojocariu, Nicolae Fodor, Ioan Patița, preoți, apoi Grigorie Balea, Ioan Corcheș, Ioan Danghea, Samuil Morariu, Petre Ionete, Iosif Șuluțiu și Tioc

Todor; acesta din urmă fu arestat îndată ce se întoarse acasă dela Insbruck, unde luase parte ca membru al delegaţiei româneşti. Popa Balint fu pe urmă bătut, maltratat şi transportat în temniţă la Aiud.

Avram Iancu va fi văzut toate aceste lucruri din imediata apropiere. Avem chiar ştiri, că încă în jumătatea primă a lui Iunie a îndemnat pe Bistreni la rezistenţă. Dar o acţiune serioasă nu începu încă în cursul verii, când eroul nostru avu timp să se convingă de starea sufletească a Moţilor săi. E mai presus de orice îndoială, că Iancu a întrebuinţat acest timp pentru a pregăti spiritele, căci altminteri el nu s'ar fi putut înfăţişa din primul moment cu o ceată atât de numeroasă şi atât de bine disciplinată.

Dar prigonirile fruntaşilor români atinseră culmea în arestarea comitetului naţional, pe care o încercă în August 1848 comisarul Vay. Guvernul ardelean credea că prin înlăturarea acestui comitet, a cărei desfiinţare o decretase mai înainte, îi va fi posibil să pună stăpânire pe cuibul principal de propagandă românească şi în deosebi acaparând arhiva comitetului, să poată cunoaşte toate firele mişcării noastre. Astfel fu trimis contele Francisc Beldi la Sibiu, care în 16 August seara izbuti să aresteze pe August Tr. Laurian şi pe profesorul Nicolae Bălăşescu, în vreme ce Bărnuţiu scăpă ca prin minune. Dar reacţiunea din partea Românilor grăniţeri fu atât de furtunoasă încât generalul Pfersman îi eliberă deja în 20 August şi cei zece mii de ţărani adunaţi la Sibiu conduseră pe martirii cauzei lor cu un adevărat triumf până la Orlat. Din acest moment începe rezistenţa înarmată a poporului românesc din Ardeal, care fu organizată mai întâiu sub scutul grăniţerilor din regimentul prim şi deoarece aceştia, prin ofiţerii lor, erau legaţi strâns de

Curte, politica fruntaşilor noştri începu să graviteze tot mai mult spre împăratul din Viena. O vedem aceasta din hotărârile adunării, care s'a ţinut la Orlat în 10 Septemvrie şi chiar din hotărârile celei de a treia adunări dela Blaj între 16-25 Septemvrie.

Câmpul Libertăţii şi livezile din jurul Blajului fură acum din nou revărsate de mulţimea ţăranilor români, cari veniră de astă dată înarmaţi cu armele, de cari dispuneau: puşti, lănci şi coase. De pretutindeni curgeau cetele de Români în spre această uriaşă tabără, unde avea să se vorbească acum într'un limbagiu mai răspicat, decât în în primăvară. Şi într'adevăr conducătorii, în fruntea cărora sta însuşi Simeon Bărnuţiu, formulau de astădată mai energic protestul în potriva uniunei Ardealului cu Ungaria şi ruperea de guvernul unguresc, pretinzând un guvern provizoriu pentru Transilvania, compus într'o proporţie dreaptă din membrii români, unguri şi saşi, dar şi un fel de autonomie naţională, cu o adunare şi cu un comitet naţional. In loc de guvernul din Pesta ei spun, că doresc să stea în atârnare direct numai de Impăratul şi ministerul său, iar până la altă întocmire să primească poruncile mai înalte prin comandamentul militar din Sibiu.

Această nouă formulare a programului naţional fu modificată sub înrâurirea evenimentelor din Pesta, unde guvernul unguresc alunecase dintr'o opoziţie tot mai ferventă în contra Casei domnitoare, într'o revoltă făţişă. Slabi organizaţi politiceşte şi lipsiţi cu desăvârşire de arme, era firesc să se ataşeze la duşmanii Ungurilor, la guvernul austriac din Viena, cum s'au aliat ceva mai târziu şi cu Saşii, de cari totuşi erau despărţiţi prin întreaga lor concepţie politică, eminamente democratică.

Una din cele mai de căpetenie hotărâri ale acestei a-

dunări dela Blaj a fost, fără de îndoială, decretarea înființării *gardei naționale române*, care se înjghiebă îndată pentru a menține siguranța publică în satele și ținuturile românești.

Avram Iancu era și el la adunare cu șase mii de Moți, cari, după mărturia lui Vasile Moldovan, erau bine armați și bine disciplinați. Eroul nostru vedea, că nu în clipa din urmă, energiile neamului său se adunau, pentru a stoarce cu puterea brațelor, ceeace bărbații politici ai Românilor n'au fost în stare să obțină pe cale legală în era libertății, egalității și frățietății.

AVRAM IANCU IN FRUNTEA MOȚILOR

(Craiul Munților : Avram Iancu)

Chemarea vijelioasă la arme a poporului românesc din Ardeal trezi pretutindeni valuri de însuflețire. Nu numai prigonirile lansate încă de cu primăvară, care se înteţiră din August încoace pentru a asigura un rezultat bun recrutărilor ungureşti, ci setea milenară a acestui popor după libertate, făcu să se adune, în timpul cel mai scurt, şi în număr considerabil, *legiunile româneşti*, sub drapelele prefecţilor. Axente Sever îşi adună gloatele la Blaj, Constantin Romanu pe Câmpie, Nicolae Solomon la Haţeg, Popoviciu Marţianu la Sebeşul Săsesc, iar Avram Iancu îşi aşeză cartierul la *Câmpeni*.

In munţii pitoreşti, cari închid acum cu un cerc de fier frontiera apuseană a ţării noastre, nici că se putea alege un loc mai nimerit, ca centru de acţiune militară, ca acest orăşel, apărat din toate părţile de munţi înalţi şi totuş legat prin linii bune de comunicaţie cu principalele localităţi din Munţii Apuseni. Aici îşi organiză Iancu garda naţională, ajutat de tribunul Nicolae Corcheş, centurionul Alexandru Bistran şi vice-tribunul Dionisie Popoviciu. Acesta din urmă conducea garda din Bucium Bistran cea din Bistra, iar Corcheş pe cea din Câmpeni,

O altă ceată se constitui sub conducerea preotului Simeon Prodan Probu, dar la îndemnul și tot sub supravegherea lui Iancu, în apropierea Aiudului, în satul Măgina. Ceva mai târziu se organiză și la Cricău, în atârnare de Iancu și sub conducerea vice-prefectului Blăjan, a tribunului Bucur, preot în Galda, și a locotenentului Șiandiuc, o asemenea gardă. Astfel Iancu căuta să-și asigure dintru început munții, cari în urmă au și devenit cetatea sa nebiruită, așezând câte o tabără (i se zicea atunci *loagăr*) lângă șoselele, cari duceau spre cartierul său. In spre apus avea să dea piept cu dușmanul, Ion Buteanu, prefectul Zărandului, a cărui legiune se formă, în răstimpul cât lipsi acesta, tot sub îngrijirea lui Iancu, iar dinspre Turda, aținea calea Ungurilor, Popa Balint prefectul inimos din Roșia Montană.

Astfel, după o muncă de câteva luni și grație personalității lui Iancu, care de acum se făcu în ochii Moților *Craiul Munților*, fu cu putință să se înceapă acțiunea militară în condiții neașteptat de bune. Cea dintâiu țintă a sa fu deci, după instructiile primite dela comitetul de pacificațiune, cum se numia comitetul național reorganizat la adunarea din Septemvrie, să desarmeze pe voluntarii unguri. La Abrud izbuti să execute desarmarea fără de nici o rezistență și în 24 Octomvrie 1848 i se deschiseră porțile orașului, în care intră cu triumf eroul nostru. La Zlatna însă nesocotința consilierului cameral *Nemegyei*, care după ce încheiă o înțelegere cu conducătorii cetelor de Români, porunci să tragă în grămada de țărani intrați în oraș, deslănțui pofta de răzbunare a bieților oameni, cari au fost până atunci apăsați, umiliți și jefuiți îndeajuns de către toți acești funcționari ai statului, bandiți fără de păreche. Măcelul din oraș și victimele din Presaca, unde au fost exterminați până într'unul ungurii

refugiaţi din Zlatna, vor rămâne pururea, o pildă grăitoare pentru aceia cari au ţinut în întunerec poporul nostru, dealtminteri blând şi generos.

In sufletul său aprins de mânie, Iancu a înţeles, de sigur, patima răzbunătoare a poporului, când, în 26 Octomvrie, vizită ruinele nenorocitului oraş. După cele ce au săvârşit Ungurii în ultimele săptămâni, după execuţiile nejustificate ale atâtor victime nevinovate în tot cuprinsul Ardealului şi mai ales după ce fu spânzurat Alexandru Bătrâneanu, prefectul din Cojocna, bun tovarăş al lui Iancu, de faimoasa curte marţială din Cluj, putea oare să aibă Iancu vre-o răspundere în faţa istoriei, cum o pretind condeiele veninoase ale duşmanului? Oare ororile evului mediu, ale cărui lanţuri de fer au fost păstrate aici până în 1848, trebuiau să rămână şi ele un privilegiu perpetuu al clasei dominante ungureşti? Asupriţii de aici, ca şi ceva mai târziu cei din preajma Aiudului, să nu fie oare plămădiţi din acelaş aluat omenesc, din care numai cu o cilivizaţie stăruitoare, se pot alunga pasiunile feroce? Omul despoiat de demnitatea sa şi înjosit până la animal, nu poate avea nici o răspundere în faţa istoriei.

Chiar atunci, în 25 Octombrie, sosise Simion Prodanu dela Măgina şi povesti, cum o ceată de gardişti unguri dela Aiud, ajutaţi de căpitanul unei companii de soldaţi regulaţi, conduşi de către comitele Ştefan Kemény năvăli asupra Măginei şi Cacovei, pe cari le făcură una cu pământul. In fine, în 28 Octombrie, trecu şi tabăra din Cricău prin botezul de foc, după o luptă înverşunată cu honvezii şi voluntarii unguri din Aiud, cari fură siliţi să se retragă către Teiuş. Iancu înştiinţat, că Ungurii se adună din nou pentruca să atace tabăra dela Cricău, trimise acolo ajutor însemnat.

Comandantul cetăţii din Alba Iulia convocă pentru 1 Noemvrie şi pe prefecţii români pentru a ţine un consiliu şi pentru a stabili o unitate în operaţiunile armatei regulate şi a gloatelor române. Iancu se coborî din munţi şi luă parte la acest consiliu, apoi în ziua următoare plecă la Cricău, pentru a saluta pe vitejii săi, cari s'au luptat ca nişte lei.

Trei zile stete Iancu în mijlocul lăncerilor dela poalele munţilor, din 2-5 Noemvrie, sărbătorit de aceşti ţărani dârji, cari au rămas până astăzi cu cel mai curat suflet românesc. Bătrânii cu pletele albe, cari s'au stins nu de mult, ştiau încă să povestească nepoţilor atâtea amintiri duioase despre zilele de avânt, pe cari le-au petrecut în loagăr, sub vraja personalităţii cuceritoare a Craiului Munţilor.

Atunci veni la Cricău căpitanul Gratze trimis de către comandamentul trupelor din Sibiu, pentru ca să invite pe Iancu a lua parte la expediţia de dezarmare a oraşelor ungureşti Aiud, Vinţul de sus şi Turda, ai căror voluntari gardişti neliniştеau toată regiunea românească de lângă Mureş şi dela poalele munţilor. Locotenentul Winkler scria încă la 30 Octomvrie din Sebeş către comitetul românesc din Sibiiu: „o turmă sălbatică de Unguri cari samănă drumul pe unde merg cu omoruri şi arderi şi cu revoltătoare acte de violenţă, se apropie tot mai mult şi nelinişteşte toată regiunea. Cuibul de căpetenie al acestor asasini e Aiudul, care e bine întărit şi înconjurat cu şanţuri largi. Se zice că acolo ar fi prinşi mulţi Români, cari tânjesc acolo torturaţi în mod îngrozitor. Deci pentru a pune capăt acestei hoarde setoase de sânge, e nevoie să înaintăm imediat pentru a asedia şi ocupa Aiudul". Se pare că planul acestei expediţii fu discutat şi de consiliul din Alba Iulia.

Astfel Iancu plecă cu tabăra din Cricău şi cu un număr însemnat de Moţi la Teiuş, unde sub conducerea tehnică a căpitanului Gratze se reuniseră taberile prefecţilor Axente, Solomon, Bălaş, Popoviciu şi Buteanu. Mai mult ca douăzeci de mii de Români înarmaţi în cea mai mare parte numai cu lănci se aşezară în faţa Teiuşului. Iancu se distinse şi aici prin energia şi isteţimea sa, ajutând ofiţerilor împărăteşti să organizeze şi să împărţească în unităţi masa uriaşe de glotaşi. In 6 Noemvrie avantposturile taberei, aşezate după toate regulele militare, puteau să pândească toate mişcările duşmanului.

Intr'acestea, ştiri nefavorabile sosiseră din Zărand unde trupele ungureşti au izbutit să împrăştie pe Moţii slab înarmaţi. In 9 Noemvrie Buteanu părăsi pe tovarăşii săi şi plecă cu cei trei mii de Moţii în Zărand, pentru a opri înaintarea Ungurilor.

Gloatele româneşti înaintară pas de pas şi cu multă precauţiune. In 8 Noemvrie ele steteau deja în faţa Aiudului. In aceeaş zi, faimoasa gardă ungurească fugi din oraş şi o deputaţiune se prezentă în tabăra românească pentru a anunţa capitularea şi a cere scut. Căpitanul Gratze în scrisoarea din 11 Noemvrie adresată către generalul Puchner spune: „Deşi eram singur în fruntea celor 20000 Români, aprinşi până în extrem prin nenumărate tentative totuş am îndrăznit, în înţelegere cu distinsul şi cavalerescul prefect Domnul Iancu, să mulcomesc mulţimea şi să fixez capitularea oraşului Aiud". In 10 Noemvrie, Aiudul fu ocupat. Gloatele lui Axente şi Popoviciu trecură înainte spre Decea, încunjurând oraşul de două părţi, iar coloanele disciplinate ale lui Iancu, având în frunte pe Craiul Munţilor, defilară în cea mai deplină ordine prin mijlocul oraşului. Astfel Aiudul ai cărui gardişti fanatici erau cu

drept cuvânt urgisiți pentru sălbătăcia lor, scăpă de răzbunarea meritată a Românilor.

In chipul acesta se deschise drumul către Vințul de sus şi către Turda. Dar înainte de a fi pornit mai departe, din lipsă de alimente, într'o regiune pustiită cu desăvârşire de către Unguri, prefecții trimiseră acasă pe o bună parte dintre glotaşii cei mai bătrâni şi cei mai tineri. Axente trecu Mureşul şi înaintă pe țărmul stâng, iar coloanele lui Iancu şi ale prefectului Marțian Popoviciu înconjurară din stânga Vințul.

Locuitorii din această mare comună ungurească, înfiptă în inima românismului, s'au distins în expedițiile de jaf organizate contra satelor noastre. Inzestrați cu arme bune din partea guvernului, ei şi-au înmagazinat cantități considerabile de cereale. Dar se pare, că la vestea despre ocuparea Aiudului de către Români, s'au speriat atât de mult, încât s'au refugiat aproape cu toții la Turda şi în satele ungureşti de pe valea Arieşului. Ei n'au uitat însă, ca mai întâi să omoare fără judecată pe „robii" români, pe cari i-au adus din expedițiile lor, şi să le arunce cadavrele mutilate într'o groapă cu var din fața primăriei. Când au văzut Românii, cari au intrat la 13 Noemvrie în Vinț, această nemaipomenită barbarie, e firesc să-şi fi răzbunat. Vințul de sus a ars complet în acea zi, ca o uriaşă făclie la căpătâiul martirilor români. Dealtminteri atât Iancu, cât şi căpitanul Gratze au constatat, că Vințul a fost aprins înainte de-a fi intrat gloatele române.

In 20 Noemvrie gloatele române discutau cu delegația oraşului Turda condițiile de capitulare. La aceste discuții luă parte şi Popa Balint, care venise cu cetele sale pe Arieş în jos pentru a întâmpina armata triumfătoare. E interesant ceeace ne povesteşte căpitanul Gratze despre acest episod:

„Pentru a dovedi populaţiei înspăimântate, că Românii au o ţintă mai înaltă, decât pofta de jaf, intraiu singur în oraş, împreună cu statul meu major, şi lăsaiu toată trupa pe câmp, în corturi aşezate pe ţărmul drept al Arieşului, fără să fi îndrăsnit cineva a veni în oraş. Nici aici nu s'a întâmplat nici o violenţă, nici un jaf, deşi corpul înarmat a petrecut timp mai îndelungat.

„Eu mărturisesc sincer, că dispoziţiile mele nu ar fi avut succesul norocos, iar unitatea în operaţiuni nu s'ar fi putut realiza cu o masă nedisciplinată atât de mare, dacă n'ar fi fost Iancu, un spirit care pe toţi îi înviorează, un bărbat cu o popularitate nemărginită, pătruns de respect pentru înalta cârmuire şi însufleţit de nobilul zel al naţiunii sale. Iancu a sprijinit cu fapta străduinţele mele şi a supraveghiat executarea precisă a ordinelor mele cu o grije meticuloasă, până în cele mai mici detailuri....."

Ceeace apare limpede şi din această mărturie, e faptul, că adevăratul căpitan al oastei româneşti, adunată din toate părţile Ardealului, era Avram Iancu. Cred că în această expediţie, dela Cricău până la Turda, obţinu el titlul de *Craiul Munţilor* dela poporul, care îl iubea atât de mult. Tovărăşia unui bun ofiţer, cum era căpitanul Gratze, excelent şi sincer camarad, i-a fost lui Iancu, fără îndoială, de mare folos.

In timp ce gloatele române steteau la Turda, Avram Iancu veni la Cluj, pentru a se prezenta generalului Wardener, care ocupase capitala Ardealului din 13 Noemvrie Ce păcat că Iancu în raportul său e tocmai în acest loc atât de scurt: „Din Turda m'am dus la Cluj, la generalul Wardener; de aici m'au trimis la colonelul Losenau, ca să iau instrucţii nuoi". Cred, că data sosirei lui Iancu, dinspre Feleac, fireşte în fruntea unei cete înarmate, poate-

să fie numai 21 sau 22 Noemvrie, căci în ziua de 23 colonelul Losenau porni spre Huedin și Ciucea, unde dete ordin şi lui Iancu să-şi aducă pe lăncerii săi.

Cetele româneşti însă obosite şi ce era mai important lipsite de echipamentul necesar pentru o expediție de iarnă în munți, fură trimise de Iancu mai întâiu acasă. In Turda, Vinț şi Aiud fură lăsate detașamente mici de soldați pentru a menține ordinea.

Dar trebue să remarcăm îndată raportul dintre comandanții austriaci și Iancu. Folosindu-se de însuflețirea maselor româneşti, ofițerii nemți, fie că nu aveau arme, fie că nu aveau nici încredere în Români, nu distribuiră decât un număr foarte redus de puşti gloatelor noastre Și cu toate acestea se impuneau unităților româneşti probleme de rezolvit, pe care numai o armată bine echipată le-ar fi putut rezolvi. La aceste se mai adaugă şi incapacitatea legendară a acestor comandanți, cari, cu puține excepții, își asumau un rol, ce jignea pe prefecții români Iancu primise din partea comandamentului un atașat militar în persoana căpitanului Francisc Ivanovici, un om lipsit de talent militar, care în loc să servească de consilier technic, petrecu opt luni de zile în munți, spionând pe conducătorii români și ponegrindu-i prin rapoartele sale, în fața comandamentului. De aceea nu-i de mirare, dacă Iancu şi-a menținut independența față de acești ofițeri și nu îndeplinea ordinele lor, decât numai în cazul, că şi el era convins de rezultat.

Iancu se întoarse din Cluj prin Turda la Câmpeni, unde luă dispoziții să se adune o nouă oaste. In 29 Noemvrie erau concentrați deja 1500 Moți, dintre cari însă numai 250 erau înarmați cu puști. In 30 ei porniră din Câmpeni prin munți către Gilău sub conducerea lui Iancu

Avem informații sigure, că în 2 Decemvrie Iancu se

afla în Cojocna. Probabil făcând un marş forţat prin munţi, cu o parte din oastea sa, o coti spre Feleac, de unde se repezi la Cojocna pentru a desarma garda ungurească de acolo. Astfel în drumul spre Huedin, Iancu va fi trecut din nou prin Cluj, în fruntea Moţilor săi Dar nici din raportul lui Iancu, nici din jurnalul căpita nului Ivanovici nu reiesă clar aceasta. Cântecul popular însă a păstrat amintirea acestei expediţii :

Pe drumul Cluşului
Mergea oastea Iancului
Incărcată de bucate
Duc la loagăr de mâncate.

Iancul din gură grăia :
Dragii mei feciori iubiţi,
Staţi în loc şi poposiţi,
Şi 'ntraţi-'n Cluj cu drag
Şi vă bateţi vitejeşte,
Şi vă luptaţi feciorește !

Probabil, că Iancu s'a dus la Cojocna tocmai pentru a-şi aproviziona armata cu alimente, căci din munţi n'a avut de unde să aducă cele necesare.

In 4 Decemvrie Avram Iancu sosi la Săcuiori împre ună cu căpitanul Ivanovici. El îşi împărţi trupele prin satele româneşti : Albăcenii şi Bistrenii, se fixară în Rogojel, care era cel mai însemnat punct strategic. In urma unui sfat cu colonelui Losenau, Avram Iancu trebuia să atace avantposturile ungureşti în noaptea de 6 spre 7 Decemvrie, la Sebeş dincoace de Techeteu. Dacă atacul ar reuşi, atunci să izbească în tabăra principală a duşmanului. Observăm, că deşi colonelul Losenau dispunea de forţe cam de trei ori mai numeroase ca Ungurii şi armata sa era foarte bine echipată, totuş sarcina de a

lua contact cu inamicul i se dete lui Iancu, care n'avea decât 250 de puşti şi două tunuri de lemn. Şaptezeci de soldaţi cu un ofiţer şi cu 2 tunuri de câte un funt aveau să stea ca rezervă, pentru a sprijini atacul Moţilor.

In 6 Decemvrie Albăcenii în frunte cu veteranul Mateiu Filip surprinseră în satul Vişog un detaşament de Unguri cari rechiziţionau alimente şi vite. Ii încunjurară repede şi după o luptă scurtă treizeci şi cinci de cadavre acopereau câmpul de luptă. Numai şase Unguri au izbutit să scape şi să ducă vestea înfrângerii în cartierul dela Ciucea. Iancu menţionează în această luptă în deosebi vitejia Albăcenilor *Ispas* şi *Alexă*.

Inaintând cu cetele sale spre vârful lui Trainiş, Iancu se convinse, că atacul nocturn nu se poate executa până ce trupele nu vor cunoaşte mai bine terenul şi până ce nu va fi asigurată cooperaţia colonelului Losenau, cu care nu se putea ţine contactul.

In ziua următoare căpitanul Ivanovici, dornic să angajeze lupta cu honvezii, pela amiazi, trase două focuri cu tunurile de lemn în armata ungurească, pe cari le coborî în vale. Dar duşmanul, bine pregătit, nu se sperià, ci aşteptă atacul nostru în vale, într'un loc bine apărat. Atunci Moţii se coborâră în două cete pentru atac: Una mai mare, în aripa stângă, iar în faţă se aşeză o ceată mai mică de lănceri. Bătălia se începu prin atacul unui Moţ, care coborându-se tiptil trase din nemijlocită apropiere asupra honvezilor. Iancu povesteşte, că a aflat despre angajarea bătăliei numai dela tribunul Clemente Aiudeanul şi că în momentul, când veni către câmpul de luptă, văzu pe cei 70 de soldaţi în retragere, transportând şi tunurile. Bătălia ţinuse trei ceasuri, în care puşcaşii noştri îşi cheltuiră toată muniţia: trebuiau deci să se retragă. Vânătorii lui Iancu împreună cu ceata tribu-

nului Clemente Aiudeanul acoperiră retragerea Iancu luă măsuri pentru ca să se oprească din nou pe vârful lui Trăiniș, unde ar fi avut o poziție inexpugnabilă și să intre în acțiune și soldații, cari steteseră în rezervă. Dar pe aceștia nu fu chip să-i oprească. Moții trebuiră deci să se retragă și ei. Iancu adună pe o parte din lăncerii săi la Săcuior, iar Clemente Aiudeanul la Rogojel. Ungurii ocupând satele Trăiniș și Vișag, le jefuiră și le arseră până în pământ. Prin această învingere își asiguraseră ei și drumul spre Huedin.

In 8 Decemvrie Iancu anunțând eșecul acesta, pentru care nu purta nici o răspuudere, primi mângâerea faimoasă dela colonelul Losenau: *nemo semper vincit, sed et vincitur*. (Nimeni nu învinge totdeauna, ci mai e și învins). Dacă pripeala căpitanului Ivanovici îl exasperase, inactivitatea colonelului Losenau îl putea convinge, că o cooperație cu acești ofițeri, nepăsători de vieața miilor de Români însuflețiți, e foarte dificilă. Lipsa de alimente și gerul mare determinară în fine pe Iancu să retragă tabăra în 10 Decemvrie și să trimită pe oameni la casele lor. Totuș întors la Câmpeni mai trimise o trupă de ajutor la Huedin sub comanda tribunilor Nicolae Corcheș și Clemente Aiudeanul, ca să se atașeze tribunului Iosif Moga. Incapacitatea ofițerilor austriaci însă fărâmițară și aceste cete până la sfârșitul anului, dând posibilitate generalului Bem, să câștige o victorie ieftină.

IDEALUL POLITIC A LUI IANCU

Dela Câmpeni Iancu se duse la Sibiu în jumătatea a doua din Decemvrie. Sufletul său oţelit şi înălţat prin grandioasa manifestaţiune a poporului însetoşat după dreptate şi dornic de libertate nu mai avea astâmpăr Voia să afle dela comitetul din Sibiu adevărata situaţie creată Românilor prin ultimile evenimente şi ardea de dorinţă să cunoască perspectiva, ce ni se deschidea pentru viitor. Prin curieri Iancu era înştiinţat, ce-i drept, despre hotărârile cele mai însemnate. Amicul său, Buteanu, petrecuse ultimile zile din Octomvrie de asemenea la Sibiu, iar tovărăşia din tabără cu Solomon, Axente, Marţian Divu şi ceilalţi prefecţi şi tribuni români le va fi dat prilej să discute, să cumpănească şi să tragă concluziile necesare din îngrămădirea şi precipitarea uriaşelor evenimente politice. Acum însă Iancu voia să ia contact personal cu diriguitorii politicei româneşti.

Comitetul naţional ales de adunarea din toamnă se constituise sub preşedenţia lui Simeon Bărnuţiu cu membrii Nicolae Bălăşescu, A. Treboniu Laurian, Timoteiu Cipariu, Florian Micaş şi Ioan Bran. Când se produse ruptura între Unguri şi împăratul Ferdinand, comitetul fu recunoscut şi de către comandamentul din Sibiu sub denumirea

unui *comitet de pacificațiune*. Evident, că primul gând al generalului Puchner fusese de-a „pacifica" Ardealul, de-a restabili ordinea tulburată prin excesele revoluționarilor unguri. Comitetul românesc însă înțelegea această „pacificare" ca o acțiune pentru a prepara rezistența înarmată a poporului nostru în potriva teroarei unguresti. El se și puse pe lucru în această direcțiune și cum în curând se stabili o înțelegere deplină cu comandamentul militar, comitetul național deveni nu numai organul de legătură între Români și generalul Puchner, ci un adevărat guvern civil, care organiza rezistența militară și conducea acțiunea politică a poporului românesc din Ardeal. Injghebarea repede a legiunilor și prestațiunile prefecților, cari steteau sub ordinul comitetului, aveau darul de-a spori au'eritatea acestuia, astfel că poporul începu a-l numi „gobern românesc" căruia i-se adresa în toate necazurile. De aceea fură angajați încă vre-o câțiva bărbați cu reputație în serviciul comitetului: Aron Florian, secretar, apoi G. Barițiu și Gavril Munteanu, cărora li se făcu loc în comitet, iar ca ajutoare: David Almășianu, Sava Popoviciu Barcianu, frații Brote, I. Banciu și alții Cât de lungă a fost activitatea comitetului și ce vastă corespondență a avut, ne putem face închipuire abia acum, când se cunoaște o bună parte din arhiva sa.

Generalul Puchner mai constitui un *comitet pentru apărarea țării*, compus din șase membri, doi Români, doi Sași, un ofițer de s at major și un membru al comisariatului țării. Dintre Români intrau în acest comitet A. Tr Laurian și Gavril M nteanu, iar supleanți I. Branu și G Barițiu, având să se îngrijeas ă de întregirea prin recruți români ai regimentelor, înființarea unui batalion de vânători sași, convocarea și înarmarea gloatelor, aprovizionarea și îngrijirea de transporturi ș. a m. d.

Precum vedem o colaborare intimă se angajă între generalul Puchner şi comitetul nostru. Recunoscuţi, pentru întâiadată, ca factori hotărâtori în politica ţării, Românii apăsară cu toată greutatea lor în cumpănă, pentruca să scoată biruitoare cauza împăratului, dela care sperau şi mântuirea naţiei lor. Comitetul naţional fu gata să ridice 15 legiuni cu un efectiv uriaş de 195 mii de oameni sub conducerea prefecţilor săi. Poporul, care se opuse la recrutările ungureşti din Septemvrie în toate regiunile româneşti, alergă acum cu însufleţire să se înscrie în gloatele organizate de prefecţii săi.

Dar sinceritatea naivă şi însufleţirea unanimă nu fură răsplatite după cuviinţă de către aceia, cari culegeau roadele jertfelor aduse de Români. Comitetul naţional avea să se convingă despre aceasta în curând. In elanul, cu care porniseră fruntaşii noştri dela Orlat spre Blaj, apoi avântul care-i cuprinse în cele două săptămâni cât au stat înarmaţi pe Câmpia Libertăţii, şi în fine sub presiunea evenimentelor, ei nu puteau să aleagă deocamdată altă politică, decât aceea a colaborărei cu guvernul din Viena, reprezentat acum în Ardeal prin generalul Puchner. Acesta nu dăduse tocmai multe semne de bunăvoinţă către Români până în momentul, când izbucni criza cu guvernul lui Kossuth. Dânsul patronase doar proclamarea uniunei Ardealului cu Ungaria la dieta din Cluj şi tot dânsul distribuise voluntarilor unguri tot stocul de arme, pe cari le avea disponibile în Ardeal. Acum adresându-se către Români le vorbia într'un limbagiu mai dulce şi mai potrivit: „Voi sunteţi tari şi numeroşi, ridicaţi-vă unul pentru toţi şi toţi pentru unul. In partea voastră stă sfinţenia dreptului, care sub pavăza cerului în veci nu va cădea“. El vorbia acum „în numele împăratului“ şi prin cuvintele sale, prin cari implora ajutorul Românilor, le

dedea să înțeleagă și îndeplinirea pretențiilor juste, la cari aspirau ei:

„Națiuni și locuitori ai acestui principat, vouă, cari sunteți credincioși și țineți cu împăratul și cu dinastia casei austriace, vouă trebue să vă spun, că acum a sosit ceasul cel mai important în vieața voastră, ceasul, în care trebue să arătați în faptă credință și dragostea voastră către cel mai bun din împărați, care ca un părinte ce-și iubește copiii, dorește din inimă fericirea și binele vostru. A sosit ceasul, în care trebue să apărați cu arma libertatea constituțională și egalitatea tuturor națiunilor în contra primejdiilor ce le grămădește terorismul și sâlnicia ocârmuirii din Budapesta".

In convorbirile, pe cari le avură fruntașii comitetului național cu generalul Puchner vor fi obținut asigurări și mai concrete cu privire la viitorul politic al poporului românesc, cum de altminteri asemenea făgăduințe ținute în termini vagi fură repetate și de manifestele împăratului Ferdinand, iar după abdicarea acestuia și de către tânărul împărat și rege Francisc Iosif. „Deplina recunoaștere și acordare a naționalității" fu, de fapt, formula de salvare a noului monarh, pe care, în acele momente, Români o considerau ca primul și cel mai de căpetenie punct din programul lor politic.

Dar deziluziile momentane nu întârziară a deschide ochii fruntașilor noștri, cari, în contactul zilnic, pe care-l avură cu bătrânul general austriac, începură a vedea mai clar. Ceeace îi descurajă mai întâiu fu faptul, că deși li se puse în vedere distribuirea unui număr suficient de arme, totuș nu li se dete mai mult ca 1200 puști, iar ceilalți, câteva zeci de mii, fură lăsați să se înarmeze numai cu lănci, furci și coase. Când însă generalul, care uase asupra sa și administrarea civilă a țării, numi co-

misari în fruntea comitatelor curat româneşti aproape numai dintre Saşi, iar fruntaşilor noştri le dete un rol secundar, comitetul naţional trebui să reacţioneze. In fine, cei câţiva conducători cari au rămas în Sibiiu, au priceput foarte bine, pe la începutul lui Decemvrie, când revoluţiunea ungurească părea zdrobită în toate părţile Ardealului, că generalul nu mai are nevoie de ei şi că, sub cuvânt de-a restabili ordinea perfectă, are de gând să desarmeze şi cetele române.

In 19 Noemvrie comitetul românesc merse la generalul Puchner, în număr deplin, pentru a-l felicita de succesele avute.

„Ţara e pacificată" zise generalul, „afară numai de Trei Scaune, pe care le voiu pacifica eu. Vă recomand deci să desarmaţi poporul şi să nu mai suferiţi nici un fel de cruzime".

„Vom desarma Excelenţă", răspunse Bariţ. „Cruzimi n'am suferit niciodată, ne-am silit să le evităm din răsputeri; cruzimile Ungurilor însă produc represalii".

„Represalii? Aşa? Bine. Deacum jumătate din tunurile mele am să le îndrept asupra D-voastră, iar jumătate asupra rebelilor unguri. Aţi înţeles?"

Comitetul înţelese toarte bine ceeace îl determina pe Puchner la o purtare atât de bruscă. Pe lângă motivele aduse mai sus ei atribuiau, cu drept cuvânt, enervarea generalului şi anturajului său, care se compunea din câţiva Saşi, duşmani declaraţi ai Românilor. Aceştia întrebuinţau de fapt, orice prilej pentru a discredita pe fruntaşii noştri, pentru ca să-şi păstreze rolul şi situaţia politică, ce nu era nicidecum în proporţie nu numărul şi cu prestaţiunile lor.

Aceasta era situaţia comitetului naţional când se duse Iancu la Sibiu Poate că tovarăşii săi îl vor fi informat

despre dificultățile întâmpinate, și acum Craiul Munților dorea să intervină cu toată greutatea, ce i-o dedeau meritele sale. Nu avem știri dela nimenea despre această petrecere a lui Iancu alături de comitetul național. Ne închipuim însă, că divergențele de păreri cu generalul, cari lăsau să se întrevadă o anume stare de spirit nefavorabilă cauzei românești, îl vor fi impresionat profund. Nici mulțumita, care i se dădu atunci, în scris și în termini foarte elogioși pentru activitatea sa, nu va fi fost în stare să-i însenineze fruntea pururi gânditoare. I. Șt. Șuluțiu ne spune însă un fapt de mare importanță, care caracterizează perfect pe Iancu și gândurile sale pentru viitor: *el a cerut dela generalul Puchner să admită poporului român a organiza o armată de o sută mii de oameni*, care ar face de prisos chiemarea în ajutor a Rușilor. Dar această propunere nu fu primită de generalul, care atunci credea într'o biruință ieftină, iar comitetul național nu dispunea de mijloace pentru ca să o poată executa. Probabil cu consimțământul său se va fi luat hotărârea de-a eluda politica generalului, în care se trezise din nou perfidia austriacă, și care pentru a dezbina din nou pe Români, convocase pe ziua de 28 Decemvrie două adunări, una la Sibiu, cealaltă la Blaj. Șaguna, în înțelegere cu comitetul, admise la adunare și membri uniți, cărora le dădu rolul cuvenit, astfel că și această adunare, cu hotărârile izvorâte dintr'o largă conștiință a datoriei, fu cu adevărat națională și nu confesională, cum ar fi dorit Puchner și cu Sașii săi. In fine Iancu va fi stăruit alături de ceilalți membri ai comitetului să se trimită o nouă delegație la Viena, pentruca să se precizeze, în înțelegere cu cei mai înalți factori ai imperiului habsburgic, rolul politic al națiunei sale în viitor. Nimeni nu dorea mai mult decât Avram Iancu ca sângele vărsat al poporului său să aducă

roadele îmbelşugate, cari se puteau asigura numai cu o tactică înţeleaptă şi cu stăruinţi necurmate.

Astfel temerile întemeiate pentru izbânda cauzei noastre, recunoaşterea tot mai clară a importanţei ce-o avea elementul românesc din Austro-Ungaria, ca număr, teritor compact şi clasificarea tot mai puternică a idealului naţional, trebuiau să strecoare în sufletul generaţiei ardelene dela 1848 oarecari îndoieli cu privire la oportunitatea tovărăşiei cu reacţionarii austriaci. Fruntaşii noştri de atunci erau cărturari entuziaşti, dintre cari unii trăiseră şi în Muntenia şi Moldova, unde văzură în primăvara aceluiaş an marea mişcare de reînviere a conştiinţei româneşti. E imposibil ca ei să nu fi pus concluzia, către care se îndrepta, în mod firesc, evoluţia neamului nostru. Reacţiunea, care a urmat mişcării dela 48—9, a făcut să dispară mărturiile aspiraţiilor daco-române, declarate chiar şi din partea unor buni patrioţi români, ca neoportune şi păgubitoare intereselor generale ale neamului. Totuş, că ele existau şi, după tratamentul nemeritat al poporului român, prindeau rădăcini tot mai adânci, o dovedeşte pe lângă acuzaţiile veninoase ale adversarilor ruşi, unguri şi saşi, înainte de toate, colaborarea intimă dintre conducătorii tuturor provinciilor româneşti. Când a fost arestat Treboniu Laurian de către guvernul unguresc, s'a găsit între hârtiile lui, şi o scrisoare dela A. G. Golescu către Laurian şi Maiorescu, din 5 August 1848, în care se vede cum acest patriot român înţelegea să îmbrăţişeze cauza întregului românism:

„Aşiadar nu slăbiţi propagarea românismului prin regimentele grăniţiare, căci acolo ne stă toată speranţia. Faceţi ce a făcut Murgu pentru regimentele române din Bănat, de care lucru v'am mai vorbit: proselitism secret; acolo stă tot până nu s'or schimba lucrurile din

partea Franciei şi a Austriei. În dieta dela Viena se va face nu interpelaţiune, ci însuşi moţiune în privinţa intrării Ruşilor în principatele noastre; 5 deputaţi români din Bucovina (toţi ţierani), vor subscri moţiunea şi un deputat german o va citi în numele lor. Mai mulţi deputaţi germani o vor sprijini şi socotesc că ne va eşi cu bine Le am dat după cererea lor tractatul de Andrionopol comentat precum se cuvine ca să ne poată apăra cauza în tot chipul şi despre interesurile Austriei si despre drepturile noastre, încât să fie silit ministeriul a promite o intervenţie diplomatică foarte energică. Asemenea comentarii despre drepturile noastre voi da şi lui Sechib Effendi şi voi trimite şi la Paris. Germanii de aici ne sunt foarte amici, simpatia lor, deşi născută de ieri, de când adică de când au început a simţi missiunea ce ar putea lua ei in Orient, însă ne va fi spre mare ajutor, deocamdată ne putem ajuta cu gazetele lor ca să ne popularizăm revoluţia prin Europa şi de Dieta lor ca să ne apărăm, însă mai târziu poate să ne fie spre mai mare ajutor în contra spurcaţilor maghiari. Nimic nu le surâde mai mult austriacilor ce au cugetat oarece despre destinul Statului lor decât înfiinţiarea uniunei române şi intrarea ei în confederaţia naţiunelor austriace, ca să cumpenească influenţa preponderantă ce caută a lua pe de o parte elementul maghiar, iar pe de alta elementul croat. Cătaţi a ne da mâna cu Saşii căci piste puţin ne va veni bine să ne unim cu dânşii ca să isbim pe maghiari. Chiar fără arme tot trebue să ne sculăm pe când nu sunt încă împăcaţi Maghiarii cu Croaţii, căci aşie făcând, de unde vor ieşi regimentele maghiare, care să vie în contra noastră. Nu vă fie dar teamă de legea marţială, căci cu ce-ar putea ei să o pue în lucrare, când aţi-fi toţi bine uniţi? Unire dar cătaţi să fie între Români şi aceasta numai cu pro-

pagandă secretă se poate dobândi. Nu vă lăsați dar și vârâți și pe Sași până la un punct oarecare în secretul vostru. Luați vorbă și cu Ielașitz, căci de mare ajutor ne poate fi.

Se vorbește că Bucovina va fi unită cu Transilvania Așadar încă un element de românism și mai lesne vom putea îneca maghiarismul din Ardeal".

Aceste *elemente de românism*, cari sunt părțile cons tutive ale marelui ideal românesc, cum le-a văzut Golescu le vor fi simțit și fruntașii ardeleni. Către sfârșitul toamnei din anul 1848 entuziastul patriot A. G. Golescu veni și stete la Câmpeni, în cartierul lui Iancu, timp mai îndelungat. Ne închipuim, ce înrâurire va fi avut avut acest boier muntean, care cutrierase Europa occidentală, pent u a stoarce ajutorul democrației in potriva reacțiunei rusești ce înfrânse mișcarea națională în principatele române Avem o scrisoare dela el adresată către „fratele Iancu", din 18 Ianuar 1849, din Zlatna. unde acesta îi trimisese un teanc de scrisori sosite dela emigranții români din Paris și Constantinopol.

Golescu îi zugrăvește lui Iancu, în această scrisoare, situația politică din Europa. Ii arată tendințele Rusiei care în drumul spre Constantinopol vrea să stângă „românismul", de dragul panslavismului. Turcia rezistă însă sprijinită de Franța și Anglia. De aceea pleacă și Golescu la Constantinopol. Turcii acordând constituție principatelor și îngăduind unirea Moldovei cu Țara Românească, vor câștiga ajutorul și simpatia celor opt milioane de români din Principate. Dar Golescu nădăjduește să poată trimite lui Iancu din Turcia arme și muniție, căci „voi aveți nevoie de arme, de armele mântuirei și cu ducerea noastră la Constantinopol, vi le putem da". Apoi entuziastul boier urmează astfel·

„Iată frate, că atâta ne-am amorat în tine, cât ție des-

coperim tot secretu în interesul principatelor. La tine o să venim, ca să-ţi arătăm scrisoarea comisarului nostru din Paris în interesul Românilor din Austria, cari, ameniuţaţi de dismădulare, numai în Romănism pot afla integritatea sa scăpată şi de elementul slav şi de cel german şi de cel maghiar. In amestecătura aceasta grozavă misiunea noastră este de a scăpa Românismul, a asigura pe cei opt milioane de Români, şi a ta este a constitua pe cei patru milioane de Români de către Austria.

„Frate Iancule! în tine punem astăzi speranţa ce o avem în Maghieru, care în curând cu persoana sa o să se ivească în principate cu armata turcească, precum tu vei putea fi ori cu ce austriacă,..,..

„De poţi face ceva, acum trebue să faci, căci pentru Românism acum sau niciodată, pentru acei 4 milioane de Români din principate noi facem demarşă, dar de aici trebue să daţi şi voi din mână.

„Iată ce ar trebui să faceţi după socotinţa Românilor din Paris: Românii din Transilvania n'au făcut pasuri destule către Austria. Ei au pus pe Saşi să vorbească pentru dânşii, tot tutela altuia. Nu zic, că trebue să ne sfiim de Saşi, din contră, multă încredere să le arătăm şi adevărată frăţie, ca să recomandăm tutulor Românismul şi să facem ca periodul său de desvoltare să nu fie privit cu spaimă şi ură de celelalte naţii ale Transilvaniei. Noi să nu ne asemănăm cu Maghiarii, ci să facem ca şi Saşii să trăiască în pace cu Românii. Aşie urmând *Românismul* se va arăta tutulor cu coloare frumoase şi nu întunecoasă ca Maghiarismul. Insă tutelă să nu primim. Ce mare lucru să fie trimis şi Românii din Ardeal, Banat, Oradia, Bucovina câteun deputat cu mandat la Frankfurt şi la Viena. precum au făcut Saşii din Transilvania

IOAN BUTEANU
După portretul în ulei, făcut de Barbu Iscovescu, în 1848.

„Frate Iancule! Românii din Ardeal sacrifică vieața pentru naționalitate și ei nu caută să trimită oameni în Paris, Berlin, Viena, Frankfurt, spre a culege rodul ce trebue să lasă din lucrurile făcute cu sângele a mii de Români și cu averea a sute de sate pustiite; în zadar va sămăna cineva, dacă nu ne vom gândi și la secerat. Angel Moldovanu n'ar putea lucra în capitalele Europei cum ar putea lucra în alte capitale Laurianu și un Cipariu. Acum sau niciodată putem face și treaba noastra făcând pe acea a altora.

„Astă împrejurare favorabilă este trimisă de provedință Românismului. Să căutăm ca Românul murind pentru împăratu, să moară și pentru națiunea sa, încât precât este de însemnătate mare a avea arma în mână și a onora cu triumfuri pe bravii noștri apărători, onorându-ne noi înșine, când onorăm bravura și eroismul în Iancu, pe atâta este și pana în mâna omului, ce nu cere decât pânea de toate zilele sprea a stoarce foloasele bravurei pe calea diplomatică".

Asemenea idei își făcură intrare în toate cercurile românești de dincoace de Carpați. De aceea porni încă în Decemvrie 1848 un denunț formal către Curte din partea generalului Puchner și de aceea Sașii nu întârziară a se recomanda pe sine la Viena ca un „bastion în contra Românismului". Un medic neamț din Lugoj, care a însemnat tot ce a văzut în anii 1848—49 și care avea legături intime cu fruntașii români de acolo spune la 30 Noemvrie:

„Românii de aici încep a-și deschide ochii, deși triumful Valahilor din Ardeal îi face să tresalte de bucurie". După el Bănățenii ziceau: „noi facem, ceeace fac frații noștri din Ardeal". Cu data de 6 Decemvrie găsim apoi în acest jurnal următoarea observație: „Conducătorul cel

mai însemnat al Românilor Iancu n'a avut planul să lucreze pentru unitatea monarhiei, ci a vrut să lupte pentru independenţă, deci pentru alipirea la Moldova şi Ţara Românească, cu un cuvânt pentru Daco-Romania", iar la 13 Decemvrie însemna acelaş următoarele: „Aflu din izvor sigur, că Bărnuţiu preşedintele comitetului din Sibiu a trimis o scrisoare lui Ioanescu, în care-i scrie, că doreşte să se împace cu Ungurii. Popoviţă încă a primit dela acelaş o scrisoare să fie cu răbdare faţă de abuzurile Sârbilor, pe cari i le-a comunicat. Mai multe nu mi-au împărtăşit. Dar deoarece totuş voiam să aflu mai mult, mai ales în ce priveşte prietenia cu Ungurii, pe care ar vrea s'o iniţieze, în fine am aflat, că Românii stau acum ca şi Cehii şi că ţin acum mai oportun să ceară întâiu constituţie şi după aceea recunoaşterea naţionalităţii, cum a făcut şi Palackij la Kremsier. Dealtminteri ei nu renunţă nicidecum la ideea Daco-României Afirmă, că Bucovina şi Basarabia se vor ţine de Ardeal şi Bănat... Dar oare va permite Austria şi Rusia unirea lor într'un imperiu daco-român?"

Mărturia medicului strein din Lugoj e o oglindă a simţemintelor, cari însufleţeau pe bunii Români de dincoace de Carpaţi în acea „amestecătură grozavă", cum o numeşte Golescu. E evident, că şi adversarii noştri puteau ceti de pe feţele intelectualilor români idealul grandios, care-i însufleţia.

Se înţelege, că ar fi fost o neghiobie a mărturisi pe faţă acest ideal, când realizarea lui nu atârna numai de factorii naţionali, ci şi de constelaţiunea internaţională a Europei. De aceea comitetul din Sibiiu, când află despre denunţul Saşilor, trase la îndoială cele afirmate de ei şi îi provocă să dovedească cu date concrete, iar când ve-

nira oamenii lui Eliad la Sibiu, îi incriminară într'atâta, că aceștia se supărară.

Nu mai puțin adevărat este însă, că fruntașii români, treziți la realitate, aveau să ceară deacum dela Curtea din Viena nu numai recunoașterea naționalității lor, ci și un teritoriu separat, un ducat românesc al tuturor Românilor din Austria, primul pas în marea operă de închiegare a neamului.

Astfel programul politic al generației lui Avram Iancu, deși nu era demult formulat, primi un nou punct, menit a fixa pentru viitor făgașul politicei românești, întocmai așa, cum ar fi făcut-o un Golescu, un Maiorescu sau ori care dintre frații Hurmuzachi. Niciodată sămânța, din care avea să răsară marele ideal românesc, n'a căzut într'o țărână mai fecundă, ca sufletul generației noastre dela 1848.

CORDONUL LUI IANCU

Nepriceperea şi lipsa unui plan unitar de operaţiune pricinuiră în curând înfrângerea şi disolvarea armatei imperiale din Ardeal. Ungurii izbutiră încă în Decemvrie 1848 să spargă linia de apărare dela Ciucea, să împrăştie cetele de lănceri ale tribunilor Nicolae Corcheş şi Iosif Moga, şi sub conducerea într'adevăr genială a generalului polon Bem, să strâmtoreze pe colonelul Urban şi să-l asvârlă peste Carpaţi în Bucovina. Clujul fu de asemenea recucerit şi bietul general Wardener, în retragerea grăbită, muri lovi de apoplexie. Colonelul Czetz ocupă Turda pentru a asigura linia de comunicaţie cu Târgul Murăşului, unde coborî Bem, pentru a-şi întări rândurile cu formaţiuni nuoi recrutate din săcuime. Ungurimea din Ardeal prinse din nou curaj, astfel că satele româneşti văzură iarăş prăpădul şi barbaria, ce lăsau în urma lor voluntarii şi gardiştii unguri.

In aceste condiţii începutul anului 1849 creiă o nouă situaţie atât pentru conducătorii politicei româneşti din Ardeal, cât şi pentru prefecţii, carî steteau în fruntea gloatelor înarmate. Cei dintâiu deveniră din nou foarte utili şi foarte căutaţi de generalul Puchner, iar cetele înarmate de Români fură puse, pretutindenea. în faţa celei

mai grele probleme: de-a rezista unei armate numeroase echipată bine și condusă excelent.

Avram Iancu fără de-a aștepta vre-o instrucție dela imperiali, luă singur măsurile de apărare în contra invaziei unguresti, El făcu din munții săi o cetate nebiruită în care Românii rezistară victorios până la capătul războiului civil. Spre scopul acesta închise imediat intrarea în Munții Apuseni.

Drumurile dinspre Aiud și Teiuș le păzea prefectul Simeon Prodan Probu, iar Arieșul și valea Ierii fură date în grija lui Popa Balint. Posturi mai mici erau așezate la Albac, Mărișel și către Someșul Rece, unde locuitorii avură toata iarna hărțueli. Către apus se fixă cu tabăra sa prefectul Ioan Buteanu, pentru a pune stavilă înaintării dușmanului diuspre Zărand.

Cordonul era perfect și într'adevăr din Ianuar până în Aprilie 1848 taberile concentrate cu fața spre câmpii ținură în loc pe Ungurii, cari încercară a pătrunde în munți. Luptele, ce se desfășurau acum, erau pe vieață și pe moarte, iar dacă Ungurii izbuteau a izgoni pe Moți dintr'un pas, ei se adunau din nou, înșiruindu-se în defileul cel mai apropiat, pentru a primi cu o ploaie de gloanțe pe inamic. „Pretutindeni și foarte adesea au fost ciocniri în aceste puncte“, spune însuș Avram Iancu, „în cari Românii au dat probe de rară vitejie, dovedind stăruință, credință și alipire fără de păreche pentru împăratul și pentru întregitatea monarhiei“. De fapt în sectorul Huedin-Gilău au rămas memorabile bătăliile dela Mărișel, Vârful Bătrâni și Muntele Grohotului, iar pe valea Arieșului Popa Balint și Vasile Fodor și-au câștigat merite neperitoare. Lupte îndelungate și grele a purtat în fine și Buteanu în Zărand, sprijinit la început și de mici detașamente din armata imperială. Ca să ne facem o

idee despre caracterul acestor lupte vom cita două mărturii ungureşti: una a colonelului Czetz, din 16 Ianuar 1849, a doua a comisarului Csányi din 3 Februar 1849,

„Chiar în clipa aceasta s'a întors dela Iara locotenentul Francisc Torday, gardist naţional din Bihor, anunţând, că în Iara nu mai trăieşte nici un suflet de Ungur, căci Românii, cari umblă din sat în sat, în grămezi de câte 10-12 mii şi în frunte cu mai mulţi popi români, nu se astâmpără, până mai există un ungur şi o localitate ungurească; Turda şi Clujul vor avea aceeaş soartă după porunca mai marilor.

„Când au venit aseară oamenii noştri la Iara, care era făcută aproape una cu pământul, în afară de casele româneşti, în care se aflau complicii de căpetenie ai turmei,, locotenentul a aprins pe ei o casă, pe cinci inşi. cari au vrut să scape, i-a puşcat, iar pe ceilalţi i-au mistuit flăcările..,

„Eu văd perfect, că ei vor să extermineze pe Unguri, şi să crezi, D-le comisar al guvernului, că mi-e groază de clipa, când se întorc acasă patrulele şi sunt nevoit să aud în fiecare zi asemenea fapte oribile.

„Binevoiţi a vă gândi, cum s'ar putea sista aceste fărădelegi. Eu nu ştiu alt modru, decât să exterminăm cu desăvârşire pe Români şi să ardem toate satele dela munte. Altminteri dacă vom avansa vor cădea jertfă Turda şi Clujul unde nu vor rămâne decât 4 compănii de honvezi şi 5 de gardişti. Această exterminare s'ar putea face prin o ridicare a gloatelor".

Csányi raportând lui Kossuth despre situaţia din Ardeal spune:

„Ardealul e încă teatrul celor mai îngrozitoare scene Incidentele sângeroase, jafuri, incendii, sunt la ordinea zilei şi se practica reciproc, într'un loc de către Români

într'altul de Unguri. Acesta e înţelesul strâns al cuvântului un război de exterminare. Zici, nu-i aşa, să-l sistez. Aşi face-o doar, însă nu pot spune când. Până când nu vom cuceri Sibiul, până atunci nici şoselele nu sunt sigure, de pildă în apropierea celei mai sigure către Huedin, trupele mobile s'au ciocnit în munţi la Mărişel cu răsculaţii români şi au fost siliţi a se retrage, ofiţerul lor a fost rănit. Ce-i drept şi dintre Români au căzut mai mulţi, dar ei n'ar fi putut fi scoşi din munţi. Eri am avut cu ei o bătălie nouă în apropierea Huedinului şi tunul nostru fu salvat numai printr'o întâmplare norocoasă.

„Zilnic se formează cetele mobile pe vreme de patru luni, cari au problema de-a desarma satele româneşti, de a prinde pe asasini, hoţi şi incendiari, dar durere la formaţiunile aceste drept stimul serveşte pofta de jaf, care s'a şi practicat mai de multe ori de către ei, deşi am luat toate dispoziţiile contrare. Nici în viitoriul îndepărtat nu avem nădejde să înlăturăm aceste abuzuri scandaloase. Ei iau de pretext rezistenţa Românilor pe sate şi atunci încep aprinderile, jafurile, omorurile. Există, ce-i drept, motive oribile la aceste represalii, totuşi asta nu mai merge, căci aici aşa zisă făptură a lui D-zeu a decăzut la o stare de sălbătăcie bestială.

Evident deci, că războiul, care se purtă, între Români şi Unguri, în primele luni ale anului 1849, a fost un războiu crâncen, pe vieaţă şi pe moarte. Dacă n'ar fi fost eroismul Moţilor conduşi de Iancu el s'ar fi terminat cu exterminarea neamului românesc. Ori, tot sufletul acestei rezistenţe grandioase a fost Avram Iancu.

Tabăra sa din Câmpeni era ultima speranţă a luptătorilor, cari apărau cu desnădejde cordonul mântuirii. Iancu, înştiinţat despre toate fazele războiului, prin ştafete, trimitea ajutoare, în timpul cel mai scurt, unde pri-

mejdia era mai mare. Făcând neîncetat drumul între Câmpeni și Abrud, între Abrud și Mihăileni, uude se stabilise prefectul Buteanu și unde primejdia era mai mare, Iancu îmbărbăta nu numai cetele de Moți, cari îl priveau cu mândrie, ci știa să verse curaj și în inima tovarășilor săi prefecți și tribuni cari aveau momente de șovăire.

„In mijlocul acestor lupte, cari se reluau necontenit la fiecare sector, către mijlocul lui Martie, am aflat știrea importantă“, spune Iancu, „că Bem a ocupat Sibiiul Peste câteva zile am primit informația neînțeleasă, că trupele imperiale au părăsit patria noastră mult încercată și s'au retras în Muntenia. Dintru început neavând decât un ajutor redus, abnegațiunea noastră o ironizau, o primeau cu scepticism, adeseori ne calomniau, ba ne și insultau; acum pe deasupra ne vedeam abandonați pradă la furia unui dușman barbar. Nu se poate descrie, ce impresie a făcut acest eveniment asupra poporului dela munte. Aveam nevoie să câștigăm timp, pentru a șterge acele impresii și pentru a face loc unor gânduri mai senine. De pe Câmpie soseau zilnic la noi preoți români, cărturari, ofițeri, tineri entuziaști, cari s'au refugiat de teama revoluționarilor unguri“.

Munții lui Iancu deveniră astfel un azil pentru intelectualii români din Ardeal, cari nu s'au putut refugia peste Carpați. Către jumătatea a doua a lui April, când asediul cetății Alba Iulia fu luat cu forțe considerabile, trebui să se retragă mai adânc în munți, dela Ampoița până la Zlatna, și leul înfricoșat, care era Axente Severu. Trupele ungurești dela Brad și Baia de Criș puse sub comanda loc.-colonelului Coloman Ciutac fură sporite în mod considerabil. Pentru Iancu primejdia niciodată nu fusese mai mare. Dacă sucomba și această ultimă cita-

dela a românismului din Ardeal, lupta lor entuziastă ar fi fost, de sigur, pierdută.

In tot răstimpul acesta Iancu nu primi decât ştiri rele din afară. Inainte de catastrofa Sibiiului comitetul îi ceruse, la ordinul lui Puchner, ca pe ziua de 1 Martie să-şi adune toate cetele între Teiuş şi Alba Iulia pentru a face o demonstraţie, împotriva Săcuilor, cu massele româneşti din toate părţile. Dar Iancu găsi nebun un asemenea plan, care ar fi expus tunurilor ungureşti viaţa alor câteva zeci de mii de oameni şi ar fi primejduit şi munţii săi lăsaţi în voia duşmanului. Deci nu se prezentă la locul indicat şi de sigur la insistenţa sa comitetul combătu şi el într'un memoriu acest plan. Insufleţirea pentru imperiali scăzuse considerabil. Axente se luptase în Februarie alături de trupele împărătesti numai cu 200 de feciori. In luptele dela Mediaş numai prefectul din Haţeg Nicolae Solomon a luat parte cu două compănii „căci acum a trecut să mai numărăm cu miile şi zeci de mii" cum spune Bărnuţiu la 11 Martie într'o scrisoare adresată delegaţiei de la Viena.

Din această scrisoare aflăm încă vre-o câteva amănunte vrednice să fie notate. Unul din membrii delegaţiei dela Viena — Laurian sau Maiorescu — a plasat în numărul din 15 Februarie 1849 al gazetei Ost-Deutsche-Post o corespondenţă din Ardeal, în care se criticau, cu tot dreptul, operaţiunile militare din Ardeal. Saşii întrebuinţară acest prilej pentru a lovi în Români şi a indispune în contra lor pe generalul Puchner. Incidentele neplăcute cu ofiţeri din armata imperială deveneau tot mai dese. Prefectul Prodanu Probu fu arĕstat sub cuvânt că a luat parte la arderea Aindului şi după repeţitele proteste ale comitetului nu fu slobozit, decât la începutul lui Martie, când generalul apelase din nou la a-

jutorul Românilor. Insuş Axente fu insultat de un ofiţer cu numele Röhrich, ginerele redactorului sas Benigni, iar un alt ofiţer cu numele Wolfram intră la Sibiiu în curtea episcopească, bătu pe un servitor şi când protopopii Bădilă şi Trombitaş îndrăsniră a interveni, fură şi ei trataţi cu cuvintele „Ihr Hundsfüter, Mordbrenner!"

Prin urmare jertfele, pe cari le-au fost adus Românii erau deja nesocotite. Dacă ofiţeri de rang inferior cutezau să-şi bată joc de fruntaşii noştri fără de teamă, aceasta dovedeşte, că atmosfera neprielnică pentru noi din jurul generalului Puchner fu recunoscută de toţi. De aceea Bărnuţiu scria în scrisoarea amintită adineaori, abia câteva zile înainte de căderea Sibiiului, aceste şire caracteristice.

„Deci ajutor şi numai ajutor, cât mai în grabă, până nu ne seacă toate fântânele din lăuntru şi până nu ne piere toată încredinţarea în puterile noastre şi providenţia de afară. Nouă ne pare mult rău, că D-voastră nu v'aţi respicat mai apriatu asupra acelui ajutoriu, de ce genere este: de oste, de arme, au de bani. De toate acestea am avea prea multă trebuinţă. De bani, înţeleserăm, că ni-se va face pre seama nenorociţilor. De oste, v'am spus, că pentru prezente, nu este neapărată trebuinţia; — ci pentru venitor, cel mai mare ajutoriu, ce ni s'ar putea face, sunt armele şi iar armele. Dv. să nu încetaţi a cere neîncetat de atâtea ori de câte ori ne va sta prin putinţă, să ni-se trămită arme, arme, curând, căci fără arme nu e cu putinţă a forma putere militară din sânul nostru, văzând cu ochii, că până în ziua de astăzi mai mult de 1000 recruţi sunt neîmbrăcaţi şi neîntrarmaţi şi aşa în loc de a înmulţi numărul oştitorilor pentr monarc şi patrie, se apleacă a săpa şanţuri în jurul Sabiniului, cu făcătorii de rău împreună. Ruşine ne esplicată de atâta neputinţă, când rebelii se recrutează cu arme şi muniţiune cu cea mai

mare iuţime. Conscrierea spre formarea altui regiment de margini în ţara Oltului se începu de D. Oberleutnant Ursu, asemenea se proiectă şi pentru Haţieg de D. căpitan Panaiotu. Ci unde sunt arme? Apoi formarea de batalioane de linie. fără arme, în scurt nu se poate înfiinţa, iar lipsa este foarte grăbitoare, fără de-a putea aştepta mult. D-voastră veţi arăta această trebuinţă înaintea ministerului cu toată energia, până a nu despera, dacă nu vor a lăsa să piară acea simpatie fără exemplu ce au simţit-o şi încă o simt Românii către monarhie... Dv. puteţi cunoaşte în ce nerăbdare ne aflăm văzându-ne între atâta periclu. fără de a ne putea afla undeva vre-o rază de mângăiere, care şi altora împărţindu-o, să putem ridica sufletele amărâte şi mai desperate".

Bărnuţiu, întocmai ca şi Iancu, aştepta această „rază de mângâiere" dela Viena, unde lucra delegaţia tuturor Românilor din monarhia austro-ungară: din Ardeal, Bănat, Ungaria şi Bucovina. Dar la petiţia din 25 Februarie, care fu prezentată împăratului Francisc Iosif la Olmültz, delegaţia nu primi nici un răspuns. Ba în 4 Martie fu publicat textul faimoasei constituţiuni, care aduse o nouă desiluzie poporului românesc. In loc de un ducat românesc, care să cuprindă pe toţi Românii din monarhie, ni-se ofereau din nou „egala îndreptăţire a tuturor naţionalităţilor şi a limbilor, în toate raporturile vieţii publice şi cetăţeneşti, care va fi garantată prin instituţii potrivite." Câtă distanţă dela această ofrandă mizerabilă şi până la postulatele acum clare ale naţiunii româneşti, care fixase, prin condeiul lui Ion Maiorescu, la 25 Februarie minimul ce se va putea cere: 1) Unirea tuturor Românilor din statul austriac într'o singură naţiune independentă, sub sceptrul Austriei, ca parte întregitoare a monarhiei: 2) Administraţie naţională indepen-

dentă, politică și bisericească și 3) Convocarea grabnică a unui congres general al întregei națiuni pentru a se constitui.

Prin urmare acum era limpede, că în loc de raza de mângâiere pe care o aștepta poporul românesc, bătrânii noștri trebuiră să încerce o nouă desiluzie. Orientarea lor politică dăduse greș, căci acum și cei mai sceptici se convinseră că domnia nu de mult inaugurată a tânărului Habsburg plutea cu deplină viteză către reacțiunea cea mai vrednică de osândit

EPISODUL DRAGOŞ

Slăbiciunea imperialilor, perfidia lor şi răspunsul dat delegaţiei româneşti de către împăratul, trebuiau să aducă desamăgirea tuturor fruntaşilor noştri. Ea se şi produse şi în vreme ce *„nozorille"* şi *„protestele"* cunoscute, cari au fost redactate şi prezentate feluritelor autorităţi până în vara anului 1849, reoglindesc profunda amărăciune a unui popor, care se vedea înşelat, sufletul lui Iancu şi al tovarăşilor săi din munţi fu prididit de îndoeli Lăsat la voia întâmplării, fără arme suficiente şi fără celelalte mijloace materiale necesare pentru un războiu înverşunat, Avram Iancu văzu cel dintâiu, că îndeplinirea integrală a aspiraţiunilor noastre o putem aştepta numai dela noi înşine. Corabia naţiunii, care căuta limanul mântuirii şi care se oploşise sub aripele pajurei austriace, trebuia deci îndreptată spre alte meleaguri. De aceea trebue să credem pe căpitanul Ivanovici, care dealmintrelea era un calomniator de rea credinţă, că în sfaturile dese ale lui Iancu cu refugiaţii de peste Carpaţi: Alecu Golescu, Racoviţă (Viţian), N. Ionescu, Bălăcean, Adrian şi Iscovescu „fu înjurat M. S. Impăratul". Generaţia aceasta de conducători ai Românilor din Ardeal era atât de dornică să c nstitue naţiunea noastră şi să-i asigure

viitorul, încât e cu neputinţă să nu fi văzut clar felonia Habsburgilor şi dacă ne-ar fi rămas informaţii despre acele întruniri intime, ele desigur ar şti să ne povestească scene impresionante. Cei ce luau parte la aceste întruniri erau încă tineri şi chiar Alecu Golescu, ale cărui păreri le-am văzut, nu era atât de înaintat în vrâstă, pentru ca insuccesul momentan să-l fi descurajat. La acestea mai adăugăm ştirea, ce fu trimisă din Moldova în tabăra lui Iancu şi anume, că înţelegerea austro-rusă a eşuat şi că deci ajutorul rusesc nu va veni să salveze monarhia habsburgică. Ştirea era eronată fireşte, dar primită din Moldova, trebuia să impresioneze pe Iancu şi pe tovarăşii săi

In aceste condiţii sosi, către sfârşitul lui Aprilie, un trimis special al guvernatorului Ludovic Kossuth, cu misiunea de a angaja tratative de împăciuire cu conducătorii Românilor.

Dictatorul Ungariei, după atâtea încercări infructuoase de-a înfrânge rezistenţa Românilor cu putere înarmată se hotărî, în fine, să iniţieze tratative cu Românii. La începutul lui Martie scria lui Csányi, comisarul din Ardeal, că îl trimite la Sibiiu pe Entimie Murgu, ca să facă desbinare în comitetul de apărare compus din Saşi şi Români. „E un om ambiţios", spune Kossuth, „dar nu mă va înşela, dacă primeşte o misiune. In tot cazul avem garanţie, că nimeni nu va izbuti să strice mai rău chestiunea românească, decât cum este, s'o amelioreze poate" Dar în curând după aceasta comitetul naţional se răzleţi după cucerirea Sibiiului de generalul Bem, membrii săi se refugiară, împreună cu Bărnuţiu, peste Carpaţi. Misiunea lui Murgu deci nu mai avea nici un rost.

In afară de acest fruntaş bănăţean, care a jucat un rol însemnat în mişcarea noastră dela 1848, în preajma lui Kossuth mai erau câţiva deputaţi români din Banat, Bi-

hor şi chiar din Ardeal. Dintre aceştia Kossuth alese pe deputatul Beiuşului Ioan Dragoş, pentru a-l trimete în tabăra lui Iancu.

Astfel se prezentà acest om nefericit în ziua de 19 Aprilie 1849 la Brad, de unde trimese în tabăra din Mihăileni prin o ştafetă o scrisoare la adresa lui Iancu şi Buteanu, invitându-i la o convorbire.

Dragoş nu era necunoscut în faţa opiniei româneşti din Ardeal. După adunarea dela Blaj el lansase un apel către românii ardeleni, invitându-i să urmeze curentul politic al lui, Kossuth primind uniunea Ardealului cu Ungaria. „Eu sunt aici moştean ca şi Maghiarul, dar numele lui pătrunde astăzi sfera înseninătoare, el meargă înainte şi-mi face cale, eu cu dânsul voi păşi, şi când va veni vremea eu voi păşi înainte şi el după mine“. Acest ideal politic care renunţa din capul locului la izbânda necondiţionată a naţiunei româneşti fu respins de către ardelenii patrioţi. Deputaţii români, între cari şi Dragoş, nu fură în stare să câştige aproape nimic în timpul celor opt luni cât au stat la dieta din Pesta şi Debreţin. Generaţia lui Kossuth îşi făurise deja doctrina despre unitatea politică a naţiunei ungureşti, care nu suferă în cadrele statului ungar altă naţionalitate decât cea maghiară. Crescut într'un mediu curat unguresc cum era Oradea Mare, lui Dragoş nu-i fu greu de a primi această doctrină şi a se angaja să facà propagandă pentru ea şi între conducătorii români.

Astfel porni el în Munţii Apuseni, după ce avuse o con vorbire cu Kossuth dela care totuşi nu primi nici o instrucţie. Din corespondenţa sa se vede lămurit că Dragoş deşi conştient de primejdia în care se aventura luând asupra sa sarcina de-a împăca pe Unguri şi Români, cari se aflau în plin războiu, servea totuşi orbiş interesele gu-

vernatorului ungar, trădând în aceiaş vreme cauza românilor din munţi.

Kossuth era atunci într'o foarte favorabilă situaţie politică. Armatele sale câştigară victorie după victorie atât în vestul Ungariei cât şi în Ardeal. Asediul cetăţii Buda, a cărei garnizoană austriacă era gata să capituleze, îi sporea tot mai mult şansele. Chiar şi în constelaţiunea internaţională spera o îmbunătăţire prin sprijinul Franţei şi încrederea sa se întemeia şi pe faptul că tratativele austro-ruse nu vădeau nici un resultat concret. E clar că împăciuirea Românilor Kossuth o considera ca posibilă numai sub o singură condiţie: depunerea armelor şi supunerea necondiţionată.

La întrunirea care avu loc în satul Mihăileni între Dragoş şi Avram Iancu, Buteanu şi alţi câţiva fruntaşi, deputatul bihorean prezentă propunerea de a se face pace. Cum însă nu avea nici o instrucţie, şi cum nu putea oferi nici o garanţie că tratativele aceste pot duce la un resultat positiv, el fu sfătuit să se întoarcă la Debreţin, de unde să aducă în scris condiţiunile formulate de Kossuth. Prefectul Vasile Moldovan, care a luat parte la această întrunire, ne povesteşte că s'au schimbat vorbe foarte violente, mai ales între Dragoş şi Buteanu, care pretindea înainte de toate recunoaşterea naţionalităţii române.

Această întrunire a avut loc cam în 23—24 Aprilie, după care Dragoş plecă imediat prin Vaşcău, Oradea la Debreţin pentru a-i referi lui Kossuth.

Iancu aviză despre acest eveniment pe toţi prefecţii şi tribunii din munţi. Axente fu dela început de părerea să nu se discute cu ungurii; marea majoritate a fruntaşilor români dorea însă o discuţie. In raportul său, Iancu zice că mai ales Buteanu ar fi insistat pentru continuarea tra-

tativelor. Dar e clar că şi Iancu însuşi dorea o asemenea încercare pentru a afla intenţia guvernului unguresc şi pentru a cunoaşte situaţia politică internaţională dela care, după vorbele lui Golescu, putea spera o îmbunătăţire. Dragoş isbutise a stabili un armistiţiu pentru durata tratativelor şi, întorcându-se acum din Debreţin, reluă din nou firul tratativelor. El aducea, cu sine, ce-i drept, o serie de concesiuni din partea lui Kossuth, dar nu aducea nici decum confirmarea armistiţiului. Dimpotrivă, Kossuth dăduse ordin ca operaţiunile militare să nu fie întrerupte nici în cursul tratativelor.

In ziua de 3 Maiu avu loc a doua întrevedere dela Mihăileni. Iancu şi Buteanu invitară pe Dragoş la Abrud, pentruca a discuta cu răgaz concesiunile oferite de Kossuth.

In scrisoarea lui Kossuth către Dragoş sunt mai multe vorbe decât concesiuni, oferite unei naţiuni care a sângerat pentru drepturile sale. „Imi pare rău din inimă de nefericirea războiului civil şi m'aş ţine fericit, dacă l-aşi putea curma, nu prin ascuţişul săbiei inexorabile, ci cu ramura de oliv a păcii oneste". El promite Românilor de a-i face părtaşi, în măsură egală cu toţi locuitorii Ungariei, fără deosebire de limbă şi religiune, *la drepturile şi libertăţile comune*. Dar o asemenea concesiune nu oferea nimic nou. Românii nu o primiseră nici în Maiu 1848 şi nu erau mulţumiţi cu o deslegare ca aceasta nici în Septemvrie anul trecut, când se supărară că Şaguna stătuse de vorbă cu guvernul din Pesta. Dar dacă guvernul lui Kossuth credea sincer într'o asemenea formulă, de ce n'a stăruit ca parlamentul să voteze o lege despre egala îndreptăţire a naţiunii române? Chiar scriitorii unguri spun, că parlamentul ar fi avut timp pentru aceasta şi că ezitarea sa, nu fără de-o anume intenţie, ar fi con-

stituit o greşeală capitală a politicei lui Kossuth faţă de naţionalităţi. Nici garantarea liberei întrebuinţări a limbii poporului român, atât în şcoli, biserici, la ceremoniile sale religioase, cât şi în vieaţa comunală, precum şi instituirea lor în funcţiile civile şi militare ale statului nu mai aveau nici un farmec asupra fruntaşilor noştri, ci dimpotrivă toate aceste, primite de ei, ar fi însemnat o retractare, o părăsire a programului naţional formulat pe Câmpia Libertăţii şi proclamat cu atâtea nădejdi în petiţia dela 25 Februarie 1848. In fine Kossuth punea în vedere Românilor, că *va trage un văl peste delictele politice din trecut*, cu excepţiunea lui Şaguna, care a îndrăznit să cheme pe Ruşi în ţară. Iancu, la prima cetire a acestui act, obiectă, că fraza aceasta e prea puţin clară pentru a deduce din ea o amnestie generală, fără de care nici nu se poate discuta mai departe. Dragoş văzu că obiecţiunea lui Iancu e îndreptăţită şi scrise îndată lui Kossuth cerându-i o interpretare.

Această scrisoare a lui Dragoş către Kossuth e un document clasic. Ea ne desvăleşte gândul adevărat, de care era călăuzit guvernul ungar:

„Tocmai plec spre Abrud cu Viţian (Racoviţă),... un şef român, care de data trecută m'a primit acolo Acum sprijinindu-se pe cuvântul meu a venit la Brad, să mă primească aici şi să mă însoţească. Eu cred mult, că vom izbuti, dar din scrisoarea D-voastră foarte preţioasă, primită de altfel pretutindenea cu mare bucurie, nu apare asigu ă amnestia, decât pe seama a câtorva oameni. D-voastră spuneţi, că sunteţi gata a trage un văl peste delictele politice şi nu că acordaţi într'adevăr o amnestie. Aceá ta am observat-o şi eu numai acum, dupăce oamenii mai cu temperament au început să-i analizeze înţelesul şi s nu fie nicidecum atât de precauţi a trage concluzia, dup

scopul ce ni l-am propus. Intr'adevăr ar trebui să-mi deplâng acţiunea onorifică, dacă m'ar prinde de cuvânt ş ar da ei înţeles acestui lucru, iar nu D-voastră, căci mulţ oameni lucrează acum după voia lor, dar în numele naţiunei. In afară de aceasta, dupăce m'am hotărît să mă duc în mijlocul poporului înarmat, la care e răspândită părerea că numai de aceea îi provocăm să depună armele, pentru ca să-i măcelărim, şi cum mă duc la ei să-i capacitez dacă în cursul acţiunei mele, ei ar fi atacaţi din poftă de glorie, ceeace nu este imposibil, deşi am comunicat d-lu colonel Banfy scrisoarea D-voastră, atunci *eu voiu cădea jertfă zelului meu*. Iar dacă s'ar întâmpla aceasta, atunci eu vă rog pe onoarea patriotică a D-voastră, să daţi publicităţii aceste şire pentruca să vadă toţi, că am căzut nu din vina mea, ci dintr'a altora. Să-mi fi dat D-voastră împuternicire numai pentru un armistiţiu de 48 ore, aş fi cu desăvârşire liniştit şi sigur de reuşită, dar în chipul acesta totul atârnă de concepţii, dispoziţie şi noroc"

Prin urmare, când Dragoş pleca la Mihăileni, el ştia că nu mai există armistiţiu şi că Iancu va fi probabil atacat în cursul tratativelor de către armata ungurească concentrată la Brad. Cu toate acestea el s'a dus liniştit la întrunirea din Mihăileni, a minţit pe Iancu, determinându-l să slăbească paza munţilor şi să dimită o parte din tabăra sa, sub cuvânt, că până ţine armistiţiul n'are să se teamă de invazia Ungurilor. Dragoş a fost primul din seria de mari trădători ai istoriei noastre contimporane.

Când a primit Kossuth epistola lui Dragoş, a scris îndată cu creionul pe margine următoarea frază: „Nu mă dimit la nici un fel de interpretare; cine va cere, va primi interpretare, armistiţiu la nici un caz". După acest ordin a lui Kossuth, se redactă răspunsul către Dragoş

pe care-l îndreptă guvernatorul și în concept, dându-i următoarea stilizare: „Eu nu consider de compatibil nici cu onoarea, nici cu interesul patriei, ca guvernul să facă inițiativa veșnicelor apropieri de dușmanii înarmați ai patriei, cari pot fi socotite ca o lașitate. De aceea nu mă mai dimit la nici o interpretare. Nu noi suntem, cari avem de cerut ceva. Cine vrea grație să se anunțe, să petiționeze. Dacă n'ar face-o, ei bine, vor hotărî armele drepte. Nu numai că nu acord nici un armistițiu, dar am poruncit să se trimită în Zărand puteri noui și un comandant energic, iar *lupta să fie îmediat continuată*"

Dar când se scria această scrisoare din Debrețin, trădătorul Dragoș își ispășise deja păcatul. Evenimentele, cari trebuiau să ducă deci la un desnodământ tragic, s'au desfășurat astfel.

A doua zi după sosirea lui Dragoș la Abrud, în 4 Maiu, se ținu o conferință în casa viceprefectului Ioan Boer, primarul orașului. Dragoș ceti scrisoarea lui Kossuth din 26 Aprilie, care nu mulțumi decât o mică parte din cei prezenți. Bătrânul Micaș, tatăl prefectului, observă că prefecții nu sunt autorizați să încheie asemenea învoeli fără de știrea comitetului național și fără de guvernul austriac. Iancu aprobă această părere. Când Dragoș a cerut depunerea și predarea armelor, Iancu a răspuns că aceasta nu se poate, fiindcă Românii au motive de a nu se încrede în făgăduințe. Dragoș replică însă, că el cunoaște sentimentul poporului și știe sigur, că dorește pacea să i se dea voie a vorbi numai odată către popor și se va dovedi, că toți sunt gata să depună armele. Iancu se învoi la aceasta și convocă o adunare pentru ziua următoare la Câmpeni.

Prefectul Moldovan povestește, că după conferința din Abrud s'a dat o masă strălucită la casa lui Șuluț Simio

nuț. Stăpânul casei a închinat în sănătatea lui Dragoș, făuritorul păcii, iar acesta, uitând unde se află și cu cine are de-a face, ridică paharul în sănătatea lui Kossuth. Indrăzneala lui Dragoș îl făcu pe Iancu să se ridice în picioare și încrețindu-și fruntea, după obiceiu, când era mânios, căută, ca un leu rănit, împrejur. Nimeni nu mai îndrăzni a da vre-un semn de complăcere la toastul, ce se ținu pentru Kossuth.

Temeritatea lui Dragoș o dovedesc și cuvintele, pe cari le spuse lui Iancu la Mihăileni: „Despre armistițiu sunt asigurat prin cuvântul lui Kossuth. Fiți liniștiți, că în toată Ungaria nu s'ar afla un suflet de om, care să îndrăznească a compromite pe Kossuth“. Apoi adause în glumă: „Dacă n'aș fi eu sigur despre încetarea armelor pe timpul cât voiu petrece la voi, nu aș intra în munți atât de liniștit și nu m'aș da, așa zicând, pe mâna voastră“. Spunea deci cu bună conștiință un neadevăr și își permitea încă a face glume pentru a induce în eroare pe fruntașii noștri.

In 5 Maiu se ținu o adunare mai mică în capul Abrudului, apoi una mai mare în Câmpeni, unde se adună o imensă mulțime de Moți, cărora Iancu le expuse scopul misiunei lui Dragoș. Acesta se urcă pe-o masă și începu să vorbească. Spuse că și el e Român sincer, de-un sânge și de-o lege cu ei, că și el vrea fericirea și înflorirea națiunei sale. Apoi explică poporului manifestul lui Kossuth, îl invită să depună armele și să trimită o delegație la guvernul unguresc pentru a-și prezenta doleanțele.

Dragoș fu întrerupt de ascultători îndată la început și adeseori în cursul vorbirei sale, care nu plăcu. Cu toate că era un bun orator, totuș avea ceva respingător în sine. Era de statură mijlocie, dar bine făcut. Avea fruntea lată, fața rotundă și neagră, stricată de vărsat. Ochii în-

tunecaţi, foarte mobili, aveau o căutătură de lup. Ceeace trezi murmurul de protestare al mulţimii fu mai ales faptul că încărcând de laude pe Kossuth, acoperi de injurii casa domnitoare.

După Dragoş s'a urcat pe masă vice-prefectul Ioan Boeriu, pentru a şterge impresia rea, ce-o făcuse deputatul bihorean. N'a reuşit însă. Iancu a îndemnat poporul să cumpănească bine ce hotărăşte şi să nu se lase înşelat de nimeni. Centurionul Samuil Morariu puse lui Dragoş mai multe întrebări într'un mod atât de isteţ, că poporul îl aplaudă frenetic, când se declară nemulţumit cu răspunsurile, ce le primi. In fine Dragoş mai încercă odată să convingă adunarea, promiţând bani şi mai ales bucate poporului. Dar nu izbuti nici de astădată. Cei mai mulţi declarară, ce-i drept, că vreau să încheie pace însă numai cu ştirea comitetului naţional şi a împăratulu şi cu condiţia, ca *soldaţii unguri să nu calce de loc in munţi.*

Aceasta cred, că va fi fost şi părerea lui Iancu, pe car şi-a format-o în cursul celor două luni din urmă, după ce s'a convins, că este cu totul inutilă vărsarea de sânge fără de-a obţine o garanţie pentru viitor. Numai puţine sate (Buciumul şi Abrudsat), îndemnate de preoţii lor, au declarat, că vor depune armele.

In după amiaza zilei următoare, 6 Maiu, care fu o z de Duminecă, Dragoş, după ce făcu pe Abrudeni să fâlfâie pe casele lor tricolorul unguresc şi după ce institu un consiliu orăşenesc, care depuse jurământ lui Kossuth ţinu o nouă conferinţă, în biserica unitară din Abrud, împreună cu Românii şi Ungurii din oraş. Iancu, care sosise târziu din Câmpeni, văzu cu mirare steagurile ungureşti şi, la conferinţă, ascultă uimit tiradele patriotice ale lui Dragoş. Din atitudinea Ungurilor el putea să deducă

înţelegere tacită cu ei. Şi de fapt, în mijlocul discuţiei, ce se înfierbântase, sosiră, una după alta, ştirile, cari anunţau că o armată ungurească se apropie de Abrud. Iancu întrebă pe Dragoş, cum se poate aceasta cât vreme armistiţiul n'a fost denunţat. Dragoş a răspuns că nu ştie nimic şi că nu vrea să creadă pe curierul. El scrise totuş lu Hatvani, comandantul armatei ungureşti, şi peste o oră plecă împreună cu primarul Boeriu să-l întâmpine şi să-l determine a renunţa să intre în Abrud. Dar nu reuşi. Instrucţiile comandantului ungur, pe cari le cunoştea şi Dragoş, îi porunceau o acţiune imediată. El intră deci, seara târziu, în Abrud, pentru a executa planul conceput cu atâta perfidie de Kossuth, la a cărui onoare patriotică în zadar apelase trădătorul român.

AVRAM IANCU ÎN TOIUL LUPTEI

Intrarea armatei lui Hatvani în Abrud desvăli planul perfid al guvernatorului ungar. Acum nu se mai îndoia nimeni, că acţiunea lui Dragoş a fost numai o cursă întinsă fruntaşilor din munţi pentru a-i desarma. In raportul, pe care-l trimise comandantul ungur lui Kossuth în ziua de 7 Maiu, cetim din cuvânt în cuvânt următoarele: „In scrisoarea mea de ieri am expus motivele, cari m'au determinat, să atac Abrudul, fără să mai aştept sfârşitul tratativelor deputatului Dragoş, în conformitate cu instrucţia, ce am obţinut, pregătit la bine sau la rău". Deci Hatvani primise instrucţii pentru atac. Dela cine? Desigur dela Kossuth. In arhiva acestuia nu găsim însă aceste importante acte. Cineva a avut interesul să le sustragă, sau ele vor fi fost trimise Ministerului de Războiu cu prilejul anchetei, care s'a instituit contra lui Hatvani. Ştim însă că scrisoarea din 6 Maiu o primise Kossuth în 11 sau 12 Maiu, după ce scrisese lui Dragoş, că a dat ordin trupelor ungureşti să atace imediat. Aşa dară tot Kossuth dăduse ordinul de-a ataca pe Iancu fără să mai aştepte rezultatul tratativelor.

Acest Hatvani, de meserie advocat, adusese o trupă mobilă la Brad, unde, în mod interimar i s'a dat co-

manda tuturor trupelor detașate acolo. Nu-i cunosc ma de aproape vieața, dar din corespondența sa cu Kossuth e vede ce suflet josnic şı-a găsit guvernatorul ungar pentru a-și executa planul. El plecă din Brad cu o companie din legiunea germană, o companie din batalionu al 16-lea, trei companii din trupele sale mobile, o com panie din trupa dela Cenad și 70 de oameni din trupa lui Revițchi. Un tun de trei funți și două tunuri de câte doi funți, precum și 40 de husari (călărași) completa puterea sa armată.

Tabăra dela Mihăileni fu risipită cu ușurință, deoarec numărul Moților, cari țineau pază, fusese redus în mod considerabil, având-se încredere în armistițiu. Numai icicolea întâmpină Hatvani rezistență din partea cetelor de Români împrăștiate dealungul drumului până la Abrud. In seara de 6 Maiu deci, după orele 10, el izbuti să intr n oraș, primit cu însuflețire de Ungurii din Abrud Indată încunjură cu posturi întărite orașul și ımpreună cu Ungurii abrudeni se apucă să dezarmeze pe Români A doua zi fruntașii români, cari n'au putut să se refugieze fură arestați. Intre ei erau și prefecții Ioan Buteanu si Dobra. Hatvani însuș a străpuns cu sabia pe un Român din Roșia cu numele de Crișănuț, iar soldații săi sălbatic atacau pe Români pe stradă, străbăteau în casele lor pângăreau, jefuiau și ucideau fără deosebire de vârstă și sex, iar în vreme ce toate aceste fapte dovedeau, că Hatvani se considera în plin războiu, trădătorul Dragos trimitea scrisori lui Iancu la Câmpeni, provocându-l să depună armele și asigurându-l, că nu i-se va întâmpla nimic.

Avram Iancu izbutise a aduna, în cea mai mare grabă, la Câmpeni, pe gardiștii din Abrud și Roșia. Tulnicul sună din nou chemând la arme pe Moții împrăștiați prin

satele din munţi Incă la 7 Maiu Hatvani află, prin spionii săi, că lancu adună masse mari de oameni la Câmpeni şi că, unindu-se cu prefecţii Balint şi Axente, pregăteşte atacul contra Abrudului. De fapt încă în aceeaşi zi Iancu ocupă înălţimile, cari dominează şoseaua dintre Câmpeni şi Abrud, primejduind comunicaţia dintre Hatvani şi detaşamentul de soldaţi, pe care îl trimisese la Roşia.

In 8 Maiu Iancu avea adunată la un loc întreaga sa armată şi cum veştile din Abrud erau tot mai rele, el se pregăti să atace pe Unguri Ţinu o cuvântare înflăcărată Moţilor săi iubiţi şi îi împărţi în şase coloane, arătând fiecăreia locul ce avea să ocupe Trei coloane s'au posta în dreapta, trei în stânga drumului mare, ce duce dela Câmpeni, prin Abrud, la Zlatna. La partea dreaptă, la *Ştiurţ*, s'a postat bravul preot şi subprefect *Simeon Groza* din Rovina, mai încolo, la Cerniţa, au luat poziţi tribunul Nicolae Corcheş şi prim decurionul Jambor. Ş mai departe, către drumul mare, de-asupra morilor, au ocupat înălţimile tribunii Clemente Aiudeanu şi Russu. De partea stângă s'au postat coloanele în următorul mod nălţimile către Roşia, le-a ocupat tribunul Mihail Andreica; mai încolo în faţa Abrudului, la Surupostu, s'a postat tribunul Faur cu Buciumanii. Celelalte înălţimi in apropierea şoselei către Câmpeni si în faţa tribunilor Aiudeanu şi Russu, au fost ocupate de trupa principală care stetea sub comanda fostului prefect dela Câmpie, preotul Vlăduţ. In fine Axente Severu, care se afla cu tabăra sa în apropierea Zlatnei, fu desemnat să ocupe, la Dealu Mare, drumul spre Abrud. Astfel, printr'un plan pe cât de simplu, pe atât de genial, duşmanul era închis ca într'o cuşcă. Când a observat Hatvani aceasta, a făcut încercare ca să-şi deschidă calea spre Brad. El trimese în grabă compania Reviţchi, să ocupe defileu

dela Buceşdi şi în aceeaş vreme atacă în direcţiunea Cerniţei aripa dreaptă de sub comanda tribunului Aiudeanul şi prim decurionului Jambor. Ei fură respinşi şi alungaţi până în oraş, deşi erau sprijiniţi în operaţiunile lor de artileria pe care o aveau.

La aripa stângă, către Roşia, lupta a fost mai sângeroasă. Hatvani mai trimise o companie de ajutor detaşamentului din Roşia, care fu întărit şi de Ungurii de acolo cu un corp de vre-o 650 oameni. Observând că sunt încercuiţi, ei trimiseră curier după curier, la Abrud, pentru a cere ajutor. Pe drum însă curierii fură împuşcaţi sau prinşi de către Români. Atunci în 8 Maiu, după ameazi, atacară pe tribunul Andreica, socotind, că ar putea să-şi facă drum până la Abrud. Dar în zadar tribunul Andreica stetea neclintit ca o stâncă. De cinci ori după olaltă fură repetate atacurile cu o desperare, ce creştea mereu. Spre seară, Andreica se aruncă cu toată puterea asupra duşmanului şi îl puse pe fugă. O companie de-a lui Hatvani a fost împresurată şi măcelărîtă total. Unii au scăpat cu fuga pe întunerec, alţii s'au ascuns în minele sau casele din Roşia, unde au fost găsiţi şi omorîţi. Către miezul nopţii, Hatvani putu să vadă cerul înroşit dinspre Roşia, care ardea. In neputinţa sa, l-a cuprins atât de mare furie, încât a poruncit să fie împuşcaţi în piaţă mai mulţi Români, între cari şi tribunul Molnar. Ungurii au pierdut în lupta de pe deal, în mine şi în Roşia, vre-o 300 de morţi.

Dimineaţa, în 9 Maiu, Avram Iancu ţinu cu prefecţii Balint şi Vlăduţ şi cu tribunul Nicolae Corcheş sfat de războiu şi hotărî ca în ziua aceasta, la 3 ore după amiazi, să facă un atac general. Planul era ca atacul să-l înceapă Iancu în aripa stângă cu coloana lui Andreica, şi

apoi, în aceeaş vreme, să urmeze un asalt înfricoşat în toate punctele frontului.

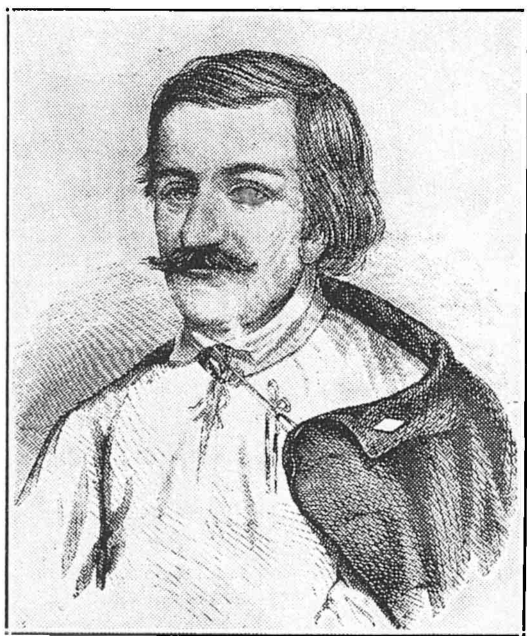
La orele 3, după cum ne povesteşte atât de frumos Iancu, aripa stângă a început atacul. Bravul tribun Andreica s'a aruncat cu atâta curaj asupra duşmanului, încât în timp mai scurt de o oră l-a fugărit până în faţa oraşului. Tribunul era acum pe o înălţime înaintea Abrudului. Cele trei coloane din aripa dreaptă, cari au atacat deodată, se apropiau şi ele de oraş, de oarece Hatvani a trebuit să se retragă pe toate punctele. Iancu comanda bătălia, alerga în punctele în cari focul era mai ucigător, îmbărbăta şi împărţea porunci. Când află că Ivanovici, căpitanul, care era în centru lângă prefectul Vlăduţ, prin ezitarea sa de-a ataca, primejduia izbânda, se duse însuş acolo şi dete poruncă Popei Vlăduţ să înceapă atacul. Mai întâiu au pornit vânătorii şi cu focurile lor bine ţintite au respins pe tiraliorii duşmanului. Atunci trupa de căpetenie a lui Hatvani şi-a luat inima în dinţi şi a făcut un contra-atac repede asupra centrului nostru. Vânătorii au susţinut cu bravură atacul şi nu s'au urnit din loc. In acel moment harnicul prefect Vlăduţ, cu sabia în mână, s'a aruncat în fruntea lăncerilor, în două coloane, asupra grosului armatei duşmane. Acest asalt a fost hotărâtor. Frontul lui Hatvani se clătină. Incordările ce le făcea cu cele trei tunuri nu mai aveau nici un folos şi respins de pretutindenea fu silit a se retrage în oraş, strâns blocat.

Raportul lui Hatvani, deşi nu recunoaşte înfrângerea, totuş, desbrăcat de minciunile şi exagerările cu cari caută a se justifica, confirmă acest fapt: „Lupta a fost grandioasă; rebelii (adecă Românii) fură respinşi şi urmăriţi cu mari pierderi în toate punctele, fiecare asalt nou al lor ne aducea o nouă biruinţă şi până noaptea târziu aveam convingerea că această zi va fi ziua glorioasă

a războiului nostru pentru neatârnare, de oarece pe când noi toată ziua abia pierdeam 10 oameni, am acoperit cu cadavrele rebelilor toate poenile. Toate pierderile noastre fură 17 soldaţi şi 2 ofiţeri, iar din partea duşmanului au căzut mai mult ca două mii. Dar dupăce se înoptă, poporul acesta sălbatec deveni şi mai curagios, repetând mereu atacurile sale. Armata mea împrăştiată împrejurul oraşului se ţinu eroic şi respinse toată noaptea, cu foc ce nu mai contenea, pe duşmanul enorm de numeros. Puterile nu ne slăbeau de loc şi eram atât de îndârjiţi, încât spre dimineaţă, când muniţia ne-era pe isprăvite, eram gata a rezista numai cu baioneta. Totuş cugetând, că armata mea micuţă şi obosită tot nu va putea rezista acelei masse, care consista din cel putin 30 mii de capete, dintre cari zece mii înzestraţi cu puşti, dimineaţa la orele patru, dupăce am luat cu mine pe Ungurii din oraş, am dat ordin de retragere...“

Oricine cunoaşte limbagiul rapoartelor de războiu vede clar în aceste şire înfrângerea lui Hatvani, pe care însă el nu vrea s'o mărturisească. Cifrele sale sunt, fireşte, cam de zece ori mărite, căci numărul celor căzuţi din partea noastră a fost foarte redus; căpitanul Ivanovici ne vorbeşte de 2 morţi şi 8 răniţi, iar în cât priveşte numărul armatei lui Iancu, ştim cu siguranţă, că el nu avea decât 1234 puşti şi că tribunul Andreica a condus în aceastâ bătălie numai 50 de puşcaşi şi 300 de lăncieri

Retragerea lui Hatvani pe ploaie şi negură fu desnădăjduită. Tiraliorii săi, cari se luptau în jurul oraşului, fură abandonaţi de comandantul lor. Trecând printre coloanele tribunilor Corcheş şi Olteanu şi ale primdecurionului Jambor de-o parte, iar de cealaltă printre cele ale tribunilor Aiudeanu şi Rus u, lupta a fost foarte sângeroasă. Mulţi Unguri din Abrud, fără deosebire de vrâstă şi sex, şi-au

AVRAM IANCU
în anul 1850.

găsit aici moartea, alături de soldaţii îngâmfatului Hatvani. Alţii s'au întors la Abrud, unde cu ultima sforţare au încercat să se apere din biserici, case şi pivniţi, până când fură cotropiţi şi omorîţi de armata victorioasă. Prin zgomotul focului de puşti şi tunuri se desluşeau strigătele lăncierilor români: *Inainte feciori, Cureţi la vale, Daţi pe moarte, că acu-s ai noştri*, şi din când în când vaietele celor învinşi: *îndărăt, îndărăt, ne prăpădim, toţi ne prăpădim.*

Haţvani scrie lui Kossuth că „unul din căpeteniile rebelilor prinşi, cu numele Dobra, care a vrut să fugă sărind pe fereastră *în această noapte tristă*, a fost măcelărit pe stradă". Fapt e că infamii honvezi l-au silit să sară pe fereastră, pentruca în tovarăşie cu Ungurii din Abrud să-l omoare. Vederea cadavrului său şi a celorlalţi Români ucişi trezi pofta de răzbunare a lăncierilor. Abrudul fu aprins şi dacă nu venea Axente cu trupa sa, care nu luase parte la luptă, cădea cu totul pradă păcatului de-a fi cauzat, în bună parte, acest dezastru.

RĂSPLATA TRĂDĂTORULUI

In noaptea fatală a Abrudului, o umbră de om se strecura pe uliţile strâmte căutând refugiu. Era Ioan Dragoş deputatul, solul de pace a lui Kossuth şi trădătorul neamului său.

Alt om, care ţine la poporul din al cărui sân a răsărit, şi-ar fi dat seamă, că săvârşeşte un îndoit act de trădare dacă îşi continuă acţiunea şi după reluarea atât de bruscă a operaţiunilor militare. Nu aşa însă Dragoş. Suflet de rob, pentru care naţionalitatea română era numai un mijloc de a face carieră în societatea şi în lumea politică maghiară, nenorocitul *făcător de pace* îşi urma opera blestemată şi după intrarea lui Hatvani în Abrud. El ştia acum de ce nu-i acordase guvernatorul Ungariei armistiţiu. Avea dovada despre intenţiunea adevărată a lui Kossuth cu privire la problema română. După arestarea lui Dobra, Buteanu, şi a celorlalţi fruntaşi, cu cari desbătuse cauza păcii putea să aprecieze valoarea asigurării date de Kossuth, când garanta inviolabilitatea persoanelor cu cari ar fi stat de vorbă trimesul său. Totul a fost călcat în picioare de dragul unei biruinţe ieftine, şi totuş Dragoş nu s'a simţit îndemnat a se întoarce ori cel puţin a se opri pe loc în întreprinderea sa. Aşa a fost totdea-

na mentalitatea trădătorilor noştri, a căror privire căuta numai spre ţinta duşmanului. Dragoş nu vedea suferinţele fraţilor săi, nu auzea vaietele lor desperate şi nici nu-l mişca sângele vărsat cu atâta nobleţă de martirii neamului românesc. El ţinea să-şi servească stăpânul în orice împrejurări. De aceea primul cuvânt care se desprinse de pe buzele viteazului şi nobilului prefect Ioan Buteanu fu o apostrofă care ar fi ucis moralmente pe oricare bun Român.

„*Trădătorule*" !!!

In zăpăceala sa, Dragoş bâjbâi o scuză şi în loc de a-şi veni în fire, in ultimul moment, apără pe Kossuth în potriva blestemelor îndreptăţite al acelora cari se vedeau trădaţi în mod infam. Intrarea în sală a lui Hatvani şi a fiterilor maghiari puse capăt inchizitorului.

In acceaş zi, Dragoş scrise o epistolă lui Iancu la Câmpeni, invitându-l a se întoarce la Abrud: „să fii convins că atât persoana, cât şi onoarea D-tale vor rămânea fără vătămare şi neatinsă, precum ţi-am împărtăşit pe baza împuternicirii mele cuprinse în scrisoarea d-lui Ludovic Kossuth, preşedintele ţărei noastre şi să fii convins că nu are, nu poate să aibă ţara ungurească un fiu atât de prăpădit, care să cuteze a vătăma asigurarea dată în numele ţării, de aceea să urmezi îndemnului meu şi să desminţi prin fapte opinia pricinuită de îndepărtarea D-tale"..

Din două lucruri una: trădătorul ori era fanatic încrezut în posibilitatea reuşitei sale şi de aceea nu vroia să vadă că dublul joc, la care se dăduse, era descoperit ori, sub scutul armelor ungureşti, îndrăznea să mai adaoge un nou act de felonie. E limpede că Hatvani dorea să aibă pe Iancu în mânile sale. Chemarea aceasta scrisă ungureşte după ruperea armistiţiului, care înlătura

posibilitatea oricăror negociaţiuni, fu trimeasă sub inspiraţia comandantului ungur, a cărui unealtă se făcu deci Dragoş.

In 7 Maiu el adresă un apel către „poporul român din Abrud şi din prejurul acesta“ pentru a-l convinge să depună armele „întru mărturisirea păcei şi supunerei cătră ţară şi ocârmuire“. Se miră că la Buceşdi şi Mihăileni Ungurii, deşi era armistiţiu, au găsit *loagăre cu mână armată*. Deci, după el, Românii au călcat armistiţiul deoarece, „cătanele întru aceeaş nădejde, că toţi veţi depune armele jos, s'au cărat la Abrud“ Işi îngăduia aşa dar să fie şi cinic şi, în fine, să facă aluzie la „amăgiorii nebuni“, de cari nu trebue să asculte.

Apelul lui Dragoş a rămas fără de nici un rezultat Poporul simţea şi înţelegea, cu mintea lui simplă, că a fost trădat de *ablegatul* trimes de Kossuth.

Iancu spune în raportul său, că după adunarea din Câmpeni (5 Maiu), vreo câteva puţine sate, obosite în urma războiului, s'au declarat gata a depune armele, ceeace au şi făcut. Mai târziu şi satele acestea au revenit la datorie si s'au luptat alăturea de celelalte împotriva Ungurilor Dintr'o scrisoare a lui Dragoş către Hatvani, aflăm că Buciumanii şi unii Câmpenari sub conducerea preoţilor ar fi declarat, că depun armele, acum însă nici aceştia n'au mai vrut să dezarmeze

Incă două ştafete mai trimese Dragoş la Iancu, invitându-l în 7 şi 8 Maiu să vină la Abrud Iancu nu răspunse decât la cea din urmă, arătându-i pe scurt necredinţa Ungurilor şi declarându-i, că de-acum numai sabia mai poate hotărî între ei.

De ce oare atâta stăruinţă la Dragoş? De ce a lăsat ca prefecţii şi tribunii, cărora le dăduse cuvântul său şi al lui Kossuth, să fie arestaţi? De ce a permis chiar ca

unii tribuni, cum a fost Molnar, să fie ucis de soldaţii lui Hatvani în plină piaţă a Abrudului? De ce n'a mai stat deloc de vorbă, după sosirea armatei, cu Românii arestaţi în Abrud, ci i-a lăsat fără de hrană, de batjocura honvezilor? La toate întrebările acestea îndreptăţite se poate răspunde numai într'un chip: *trădătorul s'ar fi mulţumit şi numai cu capul lui Iancu, viu sau mort,* pentru a căpăta recunoştinţa lui Kossuth.

Dar armele Iancului purtate cu o vitejie fără de păreche au învins trufia Ungurilor. In noaptea dezastrului încercă şi Dragoş să se refugieze, dar îngrozit de ploaia de gloanţe ale Românilor, se întoarse din nou în oraş. Când se făcea de ziuă l-a întâlnit prefectul Vasile Moldovan, căutând un adăpost. S'a pripăşit mai întâi în casa lui Ion Şuluţiu, apoi la bătrânul Simion Şuluţiu, unde nădăjduia să-l scape Iancu. Lăncerii însă îi adulmecară urma. Sub conducerea lui Teodor Teoc şi Ioan Corcheş năvăliră în număr mare asupra casei unde era ascuns nenorocitul om.

Toţi martorii, cari au asistat la scena cruntă, povestesc cu groază despre ea. Intr'o clipă Dragoş fu scos din pivniţă. Doi Albăceni luându-l în lănci, i-au străpuns capul mai întâiu, apoi ajutaţi de tovarăşii lor „îl turtiră ca pe o plăcintă“. Cadavrul său, desbrăcat până la piele, fu aruncat pe o grămadă de gunoi la poarta casei.

Fioros sfârşit. Trădarea de neam însă, de care s'a făcut vinovat, fu astfel răzbunată în chip sângeros. Insuş Dragoş când a plecat în munţi a avut un presentiment, care l-a muncit toată vremea. Martorii contimporani mărturisesc că încă la Beiuş a spus prietenilor săi că se joacă cu capul. Dar n'a spus nimănui adevăratul motiv al primejdii şi Kossuth, pe care Dragoş îl obligase, a-

pelând la onoarea sa patriotică, de a-i publica ultima scrisoare, a rămas mut.

Când, peste puţin timp după executarea sentinţei poporului, Iancu a sosit acolo, cu lacrimi în ochi a pronunţat către lănceri cuvintele:

„V'aţi luptat cu honvezii atât de vitejeşte, că îmi vine să vă sărut pe toţi, dar că aţi omorât pe Dragoş mi-aţi amărît sufletul".

Iancu, întocmai ca şi unii buni Români bihoreni de atunci, credeau că vinovaţi pentru catastrofa aceasta erau Hatvani şi Kossuth. Sufletul mare şi nobil al eroului nostru nu putea concepe o crimă atât de înfricoşată, cum e trădarea de neam.

INFRÂNGEREA LUI HATVANI

„Mă odihnesc puţin şi pe urmă pornesc îndată, pentru ca ori să murim cu toţii prin văile Moţilor, ori, cum stau să cred mai cu dinadinsul, nu va mai rămâne viu nici un suflet de om, în a cărui mână voiu fi găsit armă în contra Ungurilor...“

Aceste cuvinte le scria Hatvani lui Kossuth in 11 Mai o zi după sosirea sa în Brad cu armata zdrobită de Moţii lui Iancu. El voia să-şi refacă rândurile rărite şi întărit cu ajutoare noui, să pornească iarăş spre Abrud Trebue să recunoaştem, că această refacere o execută în timp relativ scurt. In 14 Maiu scria deja guvernatorului ungar, că a primit puţintel ajutor din Deva şi că e gata de plecare. De fapt din Deva primise două compănii de Săcui, 14 husari şi un tun de trei funţi, iar din Oradea mai veniră două compănii din legiunea germană a celor cu capul de mort pe şăpcile lor. După mărturia sa avea cam 1100 de oameni cu patru tunuri şi cu această putere credea, că va înfrânge pe Iancu. „Sunt convins că *voiu călca în picioare miile acestui popor netrebnic*“ exclama el din nou către Kossuth.

Hatvani plecă din Brad în 15 Maiu desdedimineaţă In Mihăileni nu întâmpină rezistenţă mare, fiindcă cea

mai mare parte a trupelor române se împrăştiase în satele învecinate, ca să se odihnească şi să se prevadă cu cele de trebuinţă. Din Mihăileni o apucă spre Blăjeni, dupăce aflase, că defileul dela Buceş era închis şi puternic apărat de Români. Peste noapte mase în tabăra întinsă la poalele Vulcanului, de unde în 16 Maiu ocupă Abrudul negăsind nici o împotrivire.

In aceeaş zi trimese o companie de honvezi la Roşia, pentru a aduce familiile ungureşti, câte mai erau. De asemenea patrule tari fură dirijate pentru recunoaşteri către Corna şi Buciumani. Din Roşia mai multe familii s'au învoit să urmeze honvezilor la Abrud. La dealul Popa Zachei, au fost atacaţi de-o ceată de Români şi puşi pe fugă, iar patrulele dela Corna şi Buciumani, cari au dat foc la câteva case, au fost bătute zdravăn la Pădurea-Popii, de trupe adunate în pripă. Chiar din aceste mişcări se vedea scopul duşmanului, care, pipăind regiunea, ar fi dorit să aibă în posesia sa şoseaua, ce duce la Zlatna.

Tulnicul lui Iancu răsună deci din nou prin văile şi munţii Moţilor noştri şi trupele împrăştiate fură strânse cu cea mai mare grabă. Linia de bătaie fu constituită ca şi la prima bătălie. Către Roşia s'a postat tribunul Andreica ; în spre Corna şi Buciumani au ocupat locurile cele mai potrivite Vlăduţ cu tribunul său Olteanu şi fraţii Faur. Aceştia formau aripa stângă. La Ştiurţ şi-a ocupat locul obişnuit Simeon Groza, iar mai departe spre Cerniţa s'au postat Macarie Moldovanu, fostul prefect al Târnavei, tribunul Clemente Aiudeanu, fostul prefect al Clujului, Bothianu cu tribunii Boeriu şi Russu. Aceştia formau aripa dreaptă. Un corp de rezervă, adunat de Iancu la Câmpeni, astepta să fie întrebuinţat după împrejurări.

In 17 Maiu Hatvani trimise 200 de oameni cu un tun şi cu câţiva husari la Roşia, alţi 200 de honvezi tot cu

un tun şi cu un număr oarecare de husari la Bucium
Pe la ameazi lupta se începuse nu numai la aripa noastră dreaptă, ci şi la cea stângă către Cerniţa, tocmai pentru a masca scopul urmărit. Hatvani spune, că în această zi a izbutit să aducă vre-o 400 Unguri din Roşia, pe cari i-a salvat din minele, unde s'au fost ascuns de teama Românilor. Izvoarele ungureşti mai spun, că lupta cea mai înverşunată din acea zi a fost la Bucium, unde Ungurii au luat şi trei tunuri de lemn.

„Dintre Români", spune Hatvani „au pierit mai mult ca 40 de oameni, între cari s'a găsit şi o femeie înarmată, îmbrăcată în haine bărbăteşti". Cât priveşte cifra de perderi, izvoarele noastre nu o confirmă, dar de fapt, cu o rezistenţă eroică, Buciumanii au izbutit să respingă pe inamic.

In 18 Maiu lupta s'a început îndată după răsăritul soarelui şi la orele 8 era generală. „Cât de mare să fi fost numărul acestui popor rebel, nu o ştiu sigur", spune Hatvani „dar afirm hotărît, că pentru fiecare om de al meu veneau câte 50 de Români.... Era o răscoală generală, la care a luat parte mic şi mare din regiunea Abrudului, cuibul rebeliunii, cu fanatismul cel mai feroce".

In toiul luptei Iancu observă, că duşmanul loveşte cu mai multă furie mai ales asupra aripei din stânga, către Roşia şi Corna, ca şi când ar fi voit să-şi asigure calea spre Zlatna. Totul fu însă zadarnic, căci pretutindenea a fost aruncat îndărăt. După ameazi Hatvani şi-a concentrat aproape toate puterile în contra aripei drepte şi mai ales în contra Cerniţei. In apropierea Ştiurţului, preotul Groza a susţinut o luptă aprigă, se încăierase piept la piept cu honvezii cărora le-a căşunat o înfrângere amarnică

Focul a ţinut fară întrerupere până pe înserate, ba la Cerniţa şi pe întunerecul nopţii până în ziua următoare

Iancu primea știrile în cartierul din Câmpeni, căci de acolo conducea el bătălia grandioasă. Când află, că la aripa stângă s'au întâmplat defecțiuni, călări, noaptea târziu, p câmpul de bătaie. Zvonul însă nu se adeveri. Trupele române erau biruitoare în toate punctele, iar Popa Vlăduț și tribunul Andreica erau mândri de vitejia fără de seamăn a Moților, cari își apărau moșia.

Pe ziua de 19 Maiu Iancu hotărî să izbească cu toată puterea asupra dușmanului. Popa Balint, care sosi în cartierul dela Câmpeni, îl anunțase, că în acea zi va sosi ș legiunea sa. Deci rezervele odihnite fură aruncate în lupta hotărâtoare.

„Intre 8 și 9 ore, povestește Iancu, pe care îl urmăm în descrierea luptei, începusem la toate punctele atacu asupra dușmanului. Incurând împușcăturile către Cernița deveniră tot mai rare; dușmanul, obosit, trebui să se retragă din partea aceasta. Dar cu atât mai mare putere s'a aruncat asupra aripei noastre din stânga". La început o parte a acestei aripe s'a retras dinaintea atacului furios al dușmanului. Iancu trimise într'o clipă trupe proaspete, și tribunul Andreica aruncându-se ca un leu rănit puse din nou pe fugă pe honvezi. Pela ameazi Hatvan era bătut în toate punctele și alungat până în Abrud. Iată cum recunoaște și el înfrângerea :... „Nici azi dimi neață focul de arme n'a încetat și lupta s'a urmat tot cu succes pentru noi. Totuș chiar de atunci am constatat cu regret, că enorma mulțime va putea să obosească în fine, în câteva zile și nopți, puțintica noastră oștire și să-i sleiască puterile și dupăce dușmanul strașnic m'a făcut să expun pe toți oamenii mei, am ordonat retragerea către Alba-Iulia..."

Astfel Avram Iancu biruise din nou și înfrângerea *Hătvăneagului* era, după bătălia de 30 ceasuri, deastădată

definitivă. Nu-i mai rămânea decât retragerea, care ave să fie catastrofală.

„Către Brad“, spune Hatvani „nu am crezut, că e nime rit să ies, de oarece o massă de 20 mii oameni îmi a ţinea calea, iar cu retragerea spre Alba lulia aveam de scop, ca pe locul, unde şoseaua coteşte către După-piatră să-mi rup armata în două şi o parte s'o expediez către Brad, iar cealaltă prin Zlatna la Bărăbanţi, care unindu-se cu armata ungurească de acolo, să se întoarcă cu ajuto Am crezut, că prin Zlatna armata mea va putea uşor să răzbată peste tabăra română comandată de Axente...“

Pentru ca să acopere retragerea, Hatvani porni o companie de honvezi către Cerniţa, o a doua către Ştiurţ, ca să dea de lucru preotului Groza; o a treia companie s'a întors spre stânga, pe aşa numitul Dealu-Brăeşilor, către Roşia. In fine, pentru ca numărul jertfelor sale să fie cu vârf şi îndesat, înainte de a-şi începe marşul, porunci să fie împuşcaţi Românii, pe cari i-a prins, în frunte cu tribunul Morariu.

Pe când o parte a trupelor se bătea cu cele trei compănii de honvezi, cealaltă parte a observat, că Hatvani încearcă să fugă. Iancu trimise repede două diviziuni, ca să-l urmărească, iar alte detaşamente, apucând pe căi mai scurte, să-i iasă în faţă. In chipul acesta, strâmtorat dindărăt, duşmanul a înaintat până la gura Cornei. Aici, de amândouă părţile, a fost atacat de ai noştri. Mai ales atacul din partea stângă a fost înverşunat. Aici se adunaseră bravii Buciumani cu popa Vlăduţ. Focurile lor sigure de pe clinele prăpăstioase ale dealurilor răreau cumplit şirurile fugarilor. Şi iată se iveşte de după dealurile dela Corna prefectul Balint cu trupele sale proaspete Când au văzut aceasta, Săcuii au aruncat din trăsuri pe refugiaţi, copii şi femei, şi s'au urcat ei, ca să poată scăpa

mai uşor. Nefericiţii, vor fi fost vre-o 700, au ajuns între soldaţii, cari îi îmbrânceau şi îi călcau în picioare. Moartea i-a scăpat de aceste chinuri.

Compania a şeasea a legiunii germane formase un cerc în jurul celor patru tunuri. Vânătorii şi lăncerii noştri îi aşteptau gata de bătaie la Cerbu. Când compania celor cu capul de mort pe şăpci a sosit în faţa Moţilor, aceştia şi-au aruncat sumanele şi pălăriile la pământ şi în şiruri dese au năvălit din toate părţile asupra lor. Tunurile au fost cucerite şi compania germană, după o împotrivire desnădăjduită, a fost complet zdrobită. Unii s'au omorît ei înşişi ca să nu fie masacraţi de lănceri. In scurtă vreme, tot ce mai era pe drum, îndărătul tunurilor, fu încunjurat şi ori împuşcat ori trecut prin sabie.

Hatvani, cu groaza în oase, o luase înainte însoţit de husari. Ingâmfatul comandant striga din răsputeri *să fugă cine cum poate* şi cum nefericiţii soldaţi şi refugiaţi unguri închideau drumul, el îşi făcea loc cu sabia. Chiar după izvoarele ungureşti, Hatvani a tăiat şapte oameni dintre ai săi şi numai aşà a putut străbate înaintea convoiului. *La Bolf* îl aşteptau Buciumanele, şi pietrele aruncate de pe culme au trântit mai mulţi honvezi, cari nici nu se încumetau a se mai apăra. Dar Hatvani scăpă şi de aici, pe-o cale lăturalnică. Lângă După-Piatră, pe un vârf, femeile muntene din împrejurime îl aşteptau cu pietre, iar mai jos, la o strâmtoare, o parte din oamenii lui Simeon Groza, împrăştiară restul soldaţilor.

Hatvani ajunse ca prin minune seara la orele 9 jum. la Brad, unde îşi încheie astfel raportul: „Iată cum am devenit un comandant nenorocit, iată cum s'a făcut puzderie voinţa mea semeaţă.., Dacă izbuteam, toată lumea mi-ar fi aprobat pasul şi deoare-ce am eşuat, ştiu, că toţi mă vor blăstema. De aceea nu mai amintesc nici o împreju-

rare favorabilă pentru a mă scuza; spun însă atâta, că ofiţerii mei au început să fugă chiar în cursul luptei, iar când am sosit aici la Brad, din întreg corpul ofiţeresc n'am mai rămas decât eu şi încă trei ofiţeri..."

Astfel a răzbunat Craiul Munţilor perfidia ungurească şi a înscris, în cartea neamului său, una din paginile cele mai eroice. Numărul morţilor şi răniţilor din armata sa a fost foarte redus, în schimb însă perderile duşmanului au fost enorme. Socotind şi pe refugiaţi, mai mult ca o mie de morţi au rămas în urma expediţiei lui Hatvani. E caracteristic pentru vitejia honvezilor, că mulţi dintre ei, vre-o câteva sute, au sosit pe rând la Hălmagiu într'un hal nemaipomenit, fireşte fără de arme, numai în cămaşă si ismene, unii au apărut astfel chiar la Debreţin, unde Kossuth putea să vadă sfârşitul jalnic al expediţiei, pe care a inspirat-o. De altă parte demoralizarea armatei ungureşti dela Brad era atât de mare, încât colonelul Inczédy, silit de soldaţii săi, părăsi în 20 Maiu des de dimineaţă Bradul. Tribunul preot Ioan Gomboş, care primi ordin dela Iancu să-i urmărească spre Zărand nu mai întâmpină nici un suflet de duşman la Brad şi Baia de Criş.

Totuş în bucuria generală după biruinţă, Iancu primi şi o veste dureroasă: amicul său, generosul prefect Ioan Buteanu, care era ţinut în arest la Iosaş, fu spânzurat în ziua de 23 Maiu din ordinul lui Hatvani, deşi Kossuth îi făgăduise *în numele naţiunei maghiare* salvus conductus. Acest epizod dureros va fi impresionat adânc pe Avram Iancu, care s'a convins acum definitiv, că neamul său îşi poate găsi mântuirea numai în sine însuş, în puterea braţului său vânjos, în sufletul său eroic şi în încrederea sa neclintită.

AVRAM IANCU ÎN LUPTĂ CU KÉMENY

Impresia, pe care a făcut-o în Debreţ n şi în lumea ungurească dubla înfrângere a lui Hatvani, a fost depr mătoare. Când Ungurii, după ce proclamaseră republica şi după ce succesele lor militare faţă de imperiali erau tot mai zdrobitoare, se credeau deja în posesia definitivă a victoriei, le sosi vestea despre catastrofa armatei lui Hatvani. Kossuth, care purta cea mai mare parte din răspundere, nu dete publicităţii nici o lămurire cu privire la luptele din Munţii Apuseni. In schimb însă refugiaţii şi soldaţii unguri rătăciţi răspândiră destul de repede faima biruinţei strălucite a lui Iancu. De aceea Craiul Munţilor se aşteptă la un răspuns din partea guvernului unguresc are nici nu întârzie mult.

ndată după cea dintâiu înfrângere a lui Hatvani Kossuth provocă pe generalul Getz să ia dispoziţii pentru a suprima pe Români. Textul scrisorii îl caracterizează perfect atât pe el, cât şi atmosfera din jurul lui: „Ruşi nu ameninţă Ardealul, nici Puchner; dar rebeliunea valahă e tot mai turbată, mai ales în Zărand şi în judeţul Albei şi după informaţiile noastre, Iancu a năvălit din nou cu puteri mari, asupra Abrudului, pe care l-a şi aprins De aceea trebue să reprimăm cât mai curâ d această re-

voltă. Cine nu vrea să se supună, piară! Te provoc deci Domnule General, să faci totul cu armata de sub ordinele D-tale, ca prin o păşire energică şi apăsată şi cu orice preţ să se pună capăt cât mai curând acestui războiu civil, care pluteşte ca un jalnic nor pe cerul patriei noastre".

O asemenea provocare va fi trimes Kossuth şi generalului Bem, care se lupta atunci în Bănat. Cunoaştem măsurile luate de acesta din urmă. Sub îngrijirea sa fu organizată o nouă expediţie în Munţii Apuseni, care avea să fie condusă de către colonelul Lupu (Farkas) Kemény. „Problema D-tale va fi", spune Bem „de-a sparge taberile acestor cete de hoţi şi a-i alunga în regiunea neproductivă din spatele Câmpenilor, pe urmă a-i strâmtora în aşa chip pentruca să nu li-se poată aduce nici un fel de alimente nici de către Baia de Criş, nici din Ardeal, nici din Câmpeni şi nici dela Gilău peste munte. Vei griji mai vârtos să iei dela aceşti tâlhari, întru cât îţi va sta în putinţă, toate turmele de vite".

Planul de-a înfrânge rezistenţa lui Iancu răsărea dintr'o îndoită necesitate, politică şi strategică. De aceea fu trimes în munţi unul dintre cei mai buni comandanţi a armatei ungureşti colonelul Kemény, dela talentul strategic al căruia se aşteptau Ungurii acum la izbânda desăvârşită.

Iancu află în 30 Maiu de această expediţie. O parte din legiunea sa luase parte la atacul concentrat împotriva honvezilor, cari împresurau Alba Iulia. Către sfârşitul lui Maiu ei se întoarseră la vetrele lor, obosiţi şi fără de un rezultat favorabil. Acum deci fură din nou chiemaţi la arme, pentru a combate pe un duşman cu mult mai puternic şi mai numeros. Intr'adevăr trupele lui Kemény reunite la Brad cu ale colonelului Forró, care cucerise

Deva, întreceau numărul de şase mii, cu un escadron de cavalerie, 19 tunuri de calibre deosebite şi patru baterii de rachete. Dar, în aceeaş vreme, fură întărite şi trupele, care operau în celelalte puncte (Cluj, Turda, Teiuş, Zlatna), ale cordonului tras de Români.

„Ne-am încrezut în Dumnezeu şi în dreapta noastră cauză şi ne-am pregătit să primim duşmanul cum se cuvine“, spune Iancu. El dete poruncă să fie îndoite posturile de pază la cordon, iar pentru a se întări şi în lăuntrul munţilor, puse iarăş să sufle în tulnicul, care răsună acum mai prelung ca altădată. Unde bărbaţii nu mai ajungeau, femeile le luară locul, împlinindu-şi datoria, mai ales Buciumanele, cu un admirabil eroism.

Planul lui Iancu fu să reziste duşmanului cât va fi cu putinţă, ca să-l împedice de-a intra în Abrud iar, dacă va izbuti să intre, să-l închidă acolo, să-i taie mijloacele de comunicaţie, să-l neliniştească fără de încetare şi în chipul acesta să-l înfrângă. Prefectul Balint fu chiemat în ajutor, deasemeni şi Axente, care se afla în regiunea Zlatnei.

Astfel după ce grosul armatei ungureşti fu strâns la Brad încă din 3 Iunie, Iancu trimese pe preotul Simeon Groza, ca să-i împiedece de-a jefui şi pustii averea Românilor şi pe urmă să aştepte pe Kemény în pasul Buceşului, unde fură construite baricade şi săpate şanţuri adânci.

Povestind aceste lupte grele ale Românilor din munţi, vom urma iarăş raportul lui Avram Iancu în care găsim adevărul complet, întărit şi prin alte mărturii, chiar ungureşti. Acest raport redactat în toamna anului 1849 de către Ion Maiorescu după cum i l-a dictat Iancu însuş, este şi el o dovadă despre sufletul mare şi totuş modest, că e împodobea pe eroul nostru.

In 8 Iunie, înainte de răsăritul soarelui, Kemény a pornit în marş dela Brad către Abrud. Preotul Groza, în faţa puterii mari, dar numai după o luptă înverşunată, s'a retras dela pasul Buceşului. Insă, după ce armata ungurească trecuse, şi-a reocupat locul şi în aceeaş zi a bătut o ceată de honvezi, care escorta un transport de proviant. Două care încărcate de pâine au fost prinse, celelalte alungate la Brad cu escortă cu tot. Kemény ocupă o poziţie favorabilă la muntele Vulcan, unde îl aşteptau Românii într'o poziţie nu mai puţin favorabilă. După ameazi între orele 1 şi 2 se începu lupta cu un foc aprig de tunuri şi tiraliori, care a ţinut cinci ore fără întrerupere. Când a început a se înopta Românii s'au retras. In vremea nopţii amândouă armatele au stat în linişte, observându-se una pe alta.

In 9 Iunie trupele româneşti, sporite cu ceva, se postară între muntele Vulcan şi satul Ciurileasa. Lupta s'a început la orele 8 dimineaţa şi s'a urmat toată ziua, cu îndărătnicie, din amândouă părţile. Ai noştri în ziua aceasta nu s'au mişcat din loc, după miezul nopţii însă s'au retras către Sohodol.

In 10 Iunie s'au dat lupte de puţină însemnătate si numai la avantposturi. In ziua aceasta au sosit şi oamenii prefectului Balint din Câmpeni, sub conducerea bravulu tribun Ciurileanu. In noaptea spre 11 Iunie ele fură puse în mişcare de Iancu spre câmpul de luptă. Numărul trupelor cari au aţinut calea lui Kemény în ziua primă nu trecea mult peste 1000, iar a doua zi peste 1600, Kemény credea, că are de luptat cu vre-o zece mii de oameni, atât era de puternică rezistenţa Moţilor.

In 11, dimineaţa, Kemény silit mai mult de foame, îşi ridică lagărul şi plecă la Abrud, hărţuit mai puţin de

trupele române, care ocupaseră o poziție defensivă pe dealurile dela Sohodol.

Vorbind despre expediția din zilele aceste, un căpitan din oastea lui Kemény spune: „Să fi văzut voi marșul nostru! grămezi de arbori, șanțuri, stânci prăpăstioase; iar Moții fără încetare neliniștind armata noastră, când în dreapta, când în stânga. Cărări neumblate în adevăratul înțeles al cuvântului și pe d'asupra trebuia să ne ducem noi tunurile“...

In Abrud Kemény și-a pus cartierul la preotul și protopopul Absolon, dar și-a făcut lagăr și în afară de oraș, Trupele române au luat atunci altă poziție, înaintând dela Sohodol la Suhar cu gândul să nu lase în pace pe dușman. Balint, Vlăduț și Moldovan, toți eroi bine cunoscuți și tribunul Ciurileanu au pornit la atac de pe dealul Suharului. Ziua era către amiază când ai noștri deschiseră focul de tunuri și de tiraliori. Kemény tocmai ședea la masă. Când auzi bubuitul tunurilor, s'a sculat exclamând. *„Obraznicii! nu-mi dau pace nici să prânzesc în liniște“*, și se grăbi la locul de luptă. Vânătorii lui Iancu făceau minuni de vitejie; dușmanul fu strâmtorat tot mai mult către oraș. Tunurile pe care le luase Iancu dela Hatvani fură întrebuințate acum pentru întâia dată cu efect. Deoarece nu aveau artileriști și nu știau trage cu ele un vânător din Roșia cu numele Jurca Todoruț avu ideea ingenioasă să pună mai întâiu pușca pe gura tunului să țintească cu ea și apoi să îndrepte după pușcă și tunul. Așa a și făcut și cu loviturile sale sigure a dus moarte în rândurile Ungurilor. Odată a țintit asupra lui Kemény, și cum spune mărturia ungurească „un glonț de șase funți a nimerit frâul dela calul colonelului, care cu gândul să încalece alt cal își dădea pe al său unui husar; o

ghiulea de 12 funţi a zburat abia de-o palmă peste capul meu şi al colonelului Kemény".

In chipul acesta a ţinut lupta până seara la orele 6, când ungurii fură respinşi în toate punctele spre oraş. De atunci se schimbă norocul. Un Sas, care se luptă alături de Români, a trecut la Unguri şi a trădat lui Kemény poziţia şi tăria trupelor româneşti. Fără veste duşmanul se aruncă cu putere mare asupra aripei din stânga, a lui Ciurileanu, unde erau mai slabi şi îi constrâng să se retragă şi prin aceasta ameninţă sa învăluie trupele lui Balint şi Vlăduţ. Ei s'au retras deci până la dealurile Sohodolului, unde au luat din nou contact cu inamicul. Dar şi de astă dată au trebuit să cedeze. Pe dealul Heteului s'au oprit pe urmă iarăş şi după ce înoptase, lupta se isprăvi.

In aceeaş zi, două compănii de Săcui escortau din Brad un mare transport de bucate spre Abrud. Preotul Groza, care se ţinea în defileul dela Buceş, i-a atacat, a omorît 15 oameni şi a prins 38 de care încărcate de pâne şi două care de slănină. Pe celelalte cu Săcui cu tot le-a respins cu atâta furie, încât nici n'au mai încercat a se opri în Brad, ci au fugit drept către Deva. Aceastâ izbândă avea să grăbească derutarea duşmanului

Până acum Iancu atacase pe unguri mai mult din partea de către Zărand, pentru a-i tăia lui Kemény comunicaţia pe linia, unde vroia să se aprovizioneze. Popa Groza îi bătu de două ori şi le luă proviantul. Ţinându-se sfat de războiu, în 12 Iunie, se luă hotărârea de a întinde frontul atat spre stânga, unde prefectul Balint ocupă poziţie deasupra Roşiei, la Vârtop şi dea stabili contact cu tabăra tribunului Faur dela Bucium, cât si spre dreapta, unde preotul Groza, lăsând o mică diviziune pentru paza Buceşului, avea să opereze către Ştiurţ. Centrul îl formă o trupă sub comanda prefectului Vladuţ şi anume lângă drumul mare.

spre Câmpeni; la Cărpiniși a fost postat preotul Ion Fodoreanu, iar la Sohol tribunul I. Gomboș. Nu departe de Sohodol, între satul acesta și Suhar s'a așezat prefectul Vlăduț cu tribunii Andreica, Olteanu și Russu și cu centurionul Jambor; diviziunile lor se întindeau spre Cernița și formau aripa dreaptă, căci Simeon Groza avea să opereze neatârnător, la dreapta extremă.

Dar acest atac general nu se dete, decât în ziua de 15 Iunie, după ce planul mai fu desbătut odată în mod serios și dupăce fiecare prefect căpătase instrucții amănunțite. Până atunci, în cele două zile care urmară, avură loc ciocniri între unități mai mici, care se luptară cu noroc schimbăcios. Numai în centru lupta a fost mai vehementă. Odată lui Kemény îi răușise să străbată până în *Poduri*, brădetul deasupra Câmpenilor, de unde împroșcă cu rachete tabăra lui Iancu, care s'a așezat către Certeje. A doua zi însă s'a retras.

Comandantul dușman vedea bine că nu se poate secera biruință între Moți. In 12 Iunie soldații săi au mâncat ultima pâine. De atunci încoace își stâmpărau foamea numai cu tărâțe și cu grăunțele de porumb găsit în casele părăsite ale Abrudenilor.

„De patru zile", scrie Kemény, soldații mei n'au primit pâne, rechiziționa nu puteam, căci nu aveam unde; Românii au transportat totul adânc în munții și așa mă temeam, că soldații vor contracta o boală contagioasă din cauza cărnii goale, fără sare, căci au slăbit foarte mult". El se gândi să angajeze tratative cu Românii. Scrise pe rând și trimese prin stafete oferte lui Iancu, Vlăduț și Balint. Răspunsurile toate arătau perfidia lui Kossuth, cu care nu se poate sta de vorbă. Atunci, ca și lui Hatvani, nu-i mai rămase nici lui Kemény altceva, decât să-și asigure re-

tragerea. Isteţimea şi curajul excelentului strateg fuseseră deplin înfrânte prin tactica lui Iancu.

Totuş Kemény nu aşteaptă atacul general al Românilor ci în ziua de 15 Iunie luă el iniţiativa. Intre 10 şi 11 înainte de ameazi el trimese un corp de vre-o mie de oameni cu două baterii de rachete împotriva aripei din stânga a lui Popa Balint. Către ameazi prefectul din Rosia trebui să se retragă până la Gherghel, unde ocupă o poziţie mai favorabilă. Lupta se încinse din nou si când tribunul Ciurileanu sosi cu 400 de oameni ai săi, la timp potrivít, duşmanul începu retragerea în debandadă, către Abrud. La ameazi atacară pe Kemény atât Gomboş cât, Fodoreanu, în centru, iar Vlăduţ la aripa dreaptă. Când ziua era pe sfârşite, Ungurii fură siliţi a se retrage în poziţiile din care au plecat. In toate punctele Românii nu numai că s'au ţinut bine, dar au şi înfrânt puterea ofensivă a duşmanului. Rezultatul ar fi fost şi mai străluc' dacă Groza ar fi putut sosi la timp la locul ce i s'a hotărât. Dar el veni prea târziu şi Kemény avu timp sa evite învăluirea, apărându-se cu un foc ucigător pe care deschise asupra straşnicului tribun.

Seara la masă se spune, că ar fi zis Kemény „*Dracul să se mai bată cu popii!*“ şi de sigur atunci hotărî, ca a doua zi să spele putina, căci într'adevă „*popii*“ noştri făceau minuni de vitejie. La chemarea lui Iancu ei se adunară în dimineaţa zilei următoare pentru a organiza al doilea atac fixat pentru 17 Iunie. Dar Kemény şi de astădată le strică socoteala. Sleit de puteri el nu mai era în stare să reziste: „Trupa mi s'a obosit“ spune el, „pâine nu aveam, muniţia toată mi-a trecut, şi aşa în 16 Iunie m'am retras“.

Retragerea lui Kemény a fost mai norocoasă decât a

înaintașului său. In zori de zi el făcu un atac furios împotriva aripei pe care o comanda Simeon Groza, și în aceeaș vreme trimise către Roșia o coloană puternică pentru a-și deschide, cu mai multă siguranță, drumul spre Zlatna. Pe urmă, sub protecțiunea unei negure dese, ieși din Abrud fără zgomot, încă înainte de ameazi. Iată cum povestește însuși Kemény, pe scurt, această retragere;

„Am avut o zi norocoasă, dar îngrozitoare (irtozatos) Vreme de opt ceasuri am stat într'un foc fără întrerupere Ei construiseră baricade, la spatele meu, pe șoseaua strâmtă, și au stricat cel mai înalt pod de peatră. Mi-a trebuit un ceas și jumătate până l-am refăcut. Până atunci dușmanul atacă trupa dindărăt atât pe șosea, cât și din pădure, din dreapta și din stânga. Soldații mei slăbeau și astfel înaintau dușmanii. Observând aceasta m'am întors și u cu o companie din regimentul Bocskay și cu 2 compănii din batalionul al 11-lea. Le adusei aminte despre bătălia dela Simeria, flăcăii se însufletiră, porniră la asalt și îi respinseră. I-au făcut să alerge în dreapta și stânga pe dealuri și acolo deasemenea i-au împrăștiat. Intr'aceea bravul colonel Forró restaură podul. Am plecat la drum si luptându-mă neîncetat am adus norocos la Zlatna atât pe soldații mei, cât și tunurile și pe răniții din luptele de la Abrud, precum și pe femeile și pe bărbații, cari au voit să se refugieze. Pierderi am avut 1 ofițer mort și doi răniți, 15 soldați morți și vre-o 20 răniți".

Norocul, căruia de atâtea ori îi atribuie Kemény scăparea sa, consista în faptul, că folosindu-se de negura deasă s'a strecurat neobservat către Zlatna și astfel n'a putut fi urmărit decât de-o parte a trupelor noastre dela aripa stângă, de Buciumani și Mogoșeni, cari totuș i-au cășunat pierderi cu mult mai mari, decât cum mărturisește Kemény: peste 250 oameni. De altă parte norocul lui Kemény

fu și împrejurarea, că Axente nu era, cum prevedea Iancu, la Dealu Mare, cu armata sa, ci își perdea timpul în mici expediții fără rost, lăsând astfel să scape din cușcă dușmanul bătut.

Cu toate acestea retragerea *norocoasă* a lui Kemény însemna cea mai frumoasă biruință pentru Avram Iancu. După lupte grele, cari au ținut nouă zile, dușmanul obosit, sleit de puteri, bătut prin urmare, a fost silit a se retrage Când a auzit generalul Bem de isprava colonelului său s'a înfuriat peste măsura și i a poruncit lui Kemény să se întoarcă imediat din nou în munți, dar bietul colonel avu noroc, că pătrunzând Rușii în Ardeal, fu comandat în altă parte. Când a ajuns la Zlatna făcu raport către comisarul guvernial. El își începe scrisoarea cu aceste cuvinte: „Măria Ta te vei mira, că m'am dat îndărăt, dar eu m'am retras numai". Această fraza e mai mult ca o jumătate de mărturisire. Vedea și el că înfrângerea nu se poate ascunde. Iată acum ce scuze găsește Kemény, căci un comandat bătut găsește, întocmai ca și un vânător prost, totdeauna scuze:

„Românii au cel puțin 70 mii de oameni, dintre cari vre-o 10 mii înarmați cu puști, ceilalți cu lănci. Se bat mai bine ca soldații lui Puchner, sunt fanatizați și desnădăjduiți. Dacă îl dam jos de pe un deal, fugea pe celălalt și bătea dealurile, de parecă avea hârsoabe pe opinci, fugea bine, până când soldații mei își scoteau limba și se rostogoleau de pe muchea dealului. Pe ăștia în chipul acesta nu-i putem învinge. Ori trebue să se urce enorm de multă ostășime, ori, dacă nu-i cu putință, trebue încunjurați cu cordon și înfometați; dar să nu fie încunjurați la munte, deoarece o armată mai mică o fac puzderie, ci să li se închidă drumurile, pe unde își duc cerealele".

Adăugăm la aceste observaţiuni ale duşmanului, care începea a ne cunoaşte, că armata lui Iancu, departe de-a fi atins cifra de 70 mii, se compunea din vre-o 5-6000 de oameni, dintre cari abia vre-o 2500 erau înarmaţi cu puşti. E limpede, că prin exagerarea cifrelor, Kemény voia să diminueze valoarea biruinţei lui Iancu. Dar luptele aceste cu un inamic de talia colonelului Kemény, instruit şi preparat pentru o companie grea, scot în relief geniul militar al Craiului Munţilor. Creerul, care a condus, şi inima mare, care a inspirat curaj şi încredere Moţilor, erau tot a lui Avram Iancu şi dacă vitejia personală a prefecţilor, tribunilor şi Moţilor a devenit legendară, toţi împreună priveau la El, ca la întruchiparea energiei şi eroismului, care au aşteptat o mie de ani sosirea eroului nostru.

ÎNTRE CIOCAN ȘI NICOVALĂ

Prin cele trei mari bătălii, in cari Iancu a secerat izbândă desăvârșită asupra puterii armate unguresti, războiul cu Ungurii, în Munții Apuseni, se poate privi ca terminat. De acum trupele dușmane, postate la câteva puncte mai însemnate ale cordonului, se mulțumesc a hărtui pe tribunii, cari păzeau intrările în munți. O singură excepție se produce, la începutul lui Iulie, când Nicolae Corcheș, trimes de Iancu, câștigă biruința strălucită dela Fântânele, izbind ca fulgerul oastea lui Paul Vasvàry. Eroul nostru obținuse dreptate dovedind, că unitățile din armată, constituite sub conducere românească, fac ispravă mai bună, decât conglomeratele poliglote ale Austriacilor, cărora le lipsea unitatea simțimintelor și însuflețirea.

Dar un asemenea războiu, deși fu condus cu glorie, și avea și el cortegiul său de suferințe. Mai întâiu numărul mare al celor morți și răniți în luptele, cari au fost angajate cu o deosebită vehemență în toate părțile. Ce-i drept Moții erau acum mai bine înarmați, după ce luaseră un număr considerabil de arme dela armata înfrântă a lui Hatvani; dar și aceste arme erau de calibru deosebit și le lipsea muniția suficientă Tunurile capturate fură întrebuințate și ele, dàr fără ofițeri instruiți nu put au

să aibă întreg efectul. Astfel rămânea marea mulţime de lănceri, cari au fost mai expuşi la focul inimicului. De altă parte lipsa de alimente era foarte mare în munţi. Prefectul Moldovan zugrăveşte plastic mizeria, pe care o sufereau :

„Intr'adevăr, nu ştiu cum puteam noi trăi în acele timpuri! Făceam strapaţe, care ţi s'ar părea că trec peste puterile omului; susţineam lupte lungi şi disperate; porneam în vre-o direcţiune către mărginile munţilor şi nici odată nu aveam proviziune în traistă barem de-o mâncare bună. Dacă avea careva dintre noi o bucată de pâne sau mălaiu, nu aveau ceilalţi, şi o bucată o împărţeau de multe ori în 10—15 părţi, iar dacă ne puteam ospăta vreodată cu o bucată de mălaiu şi cu o oală de lapte covăsit, două zile nici nu ne mai gândeam la mâncare. Viaţa în noi o susţinea mai mult entusiasmul ce ni-l împrumuta sfinţenia cauzei, pe care o apăram".

Iancu, în raportul său, atrage atenţiunea deasemenea asupra mizeriei ce o sufereau Românii încercuiţi în Munţii Apuseni; şi dacă mai adaugăm acum şi împrejurarea, că după fiecare expediţie ungurească, sporea tot mai mult numărul satelor româneşti prădate sau arse până la pământ şi că în deosebi Kemény vânaşe după vite, pentru a le nimici, ne putem închipui starea bieţilor Moţi. Nici de bani nu dispunea Iancu, deşi ar fi avut acum mai mare nevoie, ca oricând. Imperialii deşi au pus în vedere încă din toamnă comitetului naţional acordarea unor sume însemnate de bani, pentru ridicarea şi susţinerea gloatelor, n'au dat nimic. Totul s'a făcut deci prin entuziasmul şi jertfa oamenilor noştri. Prefecţii şi tribunii, dar mai ales Iancu, serveau de pildă şi în această privinţă. Către sfârşitul lui Iunie şi în Iulie ştim, că Iancu avea, în deosebitele puncte ale cordonului său, opt tabere, în cari cel puţin

vre-o 15 mii de oameni steteau de pază şi se luptau cu Ungurii şi cu mizeria.

Ei bine, pentruce toate acestea? Avram Iancu trebuia să-şi pună, după luptele cu Ungurii, din nou întrebarea aceasta. Ştia el bine, ca şi tovarăşii săi de pe câmpul de luptă ori din comitetul naţional, că lupta se pornise pentru libertatea naţională. Buteanu, care a avut clipe de îndoială în izbânda definitivă, a murit totuş cu crezul generaţiei sale pe buze: *libertate naţională sau moarte*. Dar acum, în împrejurările creiate de un îndelungat războiu civil, cu noroc foarte capricios încât priveşte pe Unguri şi Austriaci, se mai punea oare tot aşa chestiunea de existenţă a naţionalităţii române? Intr'adevăr niciodată poporul românesc din Ardeal n'a avut o situaţie mai dramatică decât atunci. Iancu recunoscuse acest lucru şi simţise greutatea răsp'nderii care apăsa pe umerii generaţiei sale. Dificultatea mai spori prin faptul că după moartea lui Buteanu, numai avea în preajma sa pe nimeni, cu care să împărtăşească gândurile, care îl munceau. Axente nu era capabi să-l înţeleagă, iar Balint, Vlăduţ, Moldovanu şi ceilalţ eroi din munţi cunoşteau şi în conduita lor politică, întocmai ca si la războiu, numai o direcţiune: înainte. Fraţii din principate, cari mai veniră la Iancu, anume Dincă şi Caracaş, nu aveau cuvântul şi autoritatea lui Alecu Go-e scu, care se afla acum la Paris. Astfel Iancu rămase singur să facă politica poporului său, care se afla între ciocan şi nicovală, între Unguri şi Habsburg*i*.

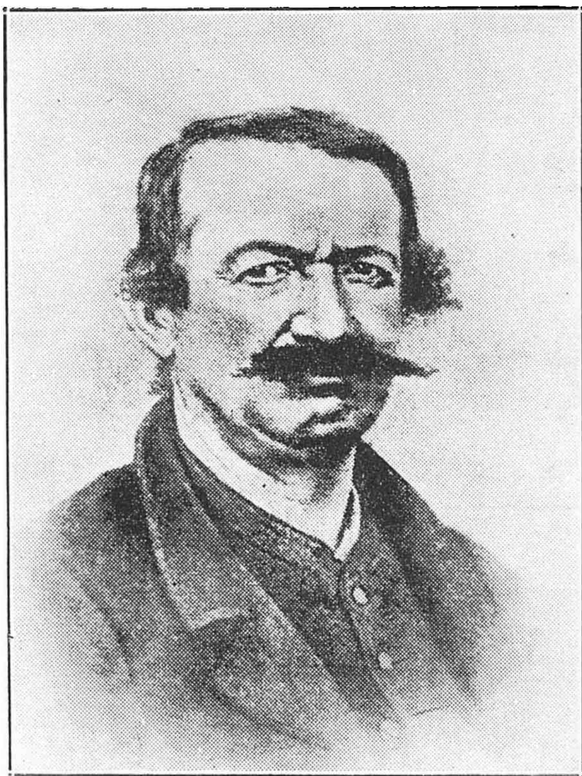
Delegaţiunea, care era acum de mai multe luni în Viena, aştepta zădarnic răspunsul Impăratului la petiţia din 25 Februarie 1849 şi la „urzoriile" numeroase, prin care se cerea o soluţie. Din actele ministerului de Interne din Viena ştim, că petiţiunea Românilor şi mai ales postulatul de „unire a tuturor românilor din Monarhia austriacă în-

tr un singur corp național" fu rău primit de către Curtea din Viena. Ministrul Bach se și pronunțase la 10 Mart e împotriva acestui program național, dar amâna răspunsul Cu prilejul audiențelor, pe care le dedea fruntașilor români, îi ameția totuș cu promisiuni, vorbindu-le nu odată despre acea *provincie a Românilor, Romänenland,* rea lizarea căreia aceștia o credeau asigurată. Miniștrii reactionari izbutiră să tărăgăneze acest joc perfid dela începutul anului 1849 și până către finele lui Iulie, când nu împăratul, ci ministrul Bach îi izbi în față cu un răs puns evaziv, ce echivala cu un refuz. In 18 Iulie, dele gația românească, din care făcea parte și Simeon Băr nuțiu, fusese primită de tânărul monarh și obținuse iară pe lângă zâmbete, următorul răspuns ·

„Voiu da imediat poruncă miniștrilor mei să rezolv petițiunea D-voastră și puteți fi încredințați, că pentru na țiunea românească se va face tot ce va fi cu putință"

Dar cu toate aceste, răspunsul lui Bach fu departe de-a satisface pe Români, ceeace ei aduseră imediat la cunos tința Impăratului, printr'o nouă petiție.

Iancu va fi fost informat despre aceasta și cum in ceeaș vreme, se răspândi în munți vestea, că unii dintr membrii comitetului național, Bărnuțiu, Cipariu, Aron Fl rian, Servian Popoviciu și alți fruntași români, refugiați in Muntenia, au fost arestați de Ruși, va fi simțit o nou lovitură, de unde nici nu se aștepta. Dar Rușii trecea atunci de prietini ai Austriei, căreia în curând după acee îi făcură servicii prețioase. Imposibil deci să nu fi între văzut Iancu, în această arestare, umbra proiectată înainte a reacțiunei, care se înfrățea, pentru a zugruma liberta tea popoarelor. Câtă dreptate avuse, Gheorghe Golescu care spunea și lui Iancu, că față de Puchner, Românii a fi trebuit să vorbească, în momentul suprem, cam asa

AVRAM IANCU
După o fotografie din 1867.

„Daţi-ne arme şi nu numai furci şi coase, dacă vreţi să ne riscăm vieaţa pentru Impăratul. Noi vom mântui Împărăţia şi o vom întări pentru viitor, dar nu vrem să fim ca o maşină şi să fim buni numai pentru umplutură la tunuri. Noi vrem să jucăm un rol special, un rol important întru conservarea imperiului. Lăsaţi să ne organizăm în legiuni naţionale, daţi-ne tunuri şi puşti, muniţie şi bani, ori de nu, dăm iureş asupra Saşilor, cari au luat tot pentru sine şi cari ne lasă expuşi la plumbul inamiului, în vreme ce ei se închid în cetăţile lor. Daţi-ne arme ori le luăm noi cu forţa, căci vrem să salvăm împărăţia şi fără de voi. Românii sunt credincioşi dinastiei iar voi sunteţi ticăloşi, şi dacă nu ne daţi arme sunteţi trădători ai dinastiei şi de aceea facem marşul asupra voastră, ca şi asupra unor rebeli şi trădători".

Dacă ar fi vorbit astfel, ei ar fi obţinut arme şi un popor inarmat se respectă altminteri. Iancu era de aceaş părere; doar în Decemvrie făcuse în Sibiiu o asemenea propunere comitetului şi generalului Puchner. Ezitarea de a exploata „clipa supremă", cum au făcut bunăoară Croaţii, era întreagă a comitetului, care se mai lăsa încă dată tras pe sfoară, când petrecu la Viena prea mult din timpul preţios, în loc să lovească mai energic şi alte coarde. După intervenţia rusească, Curtea austriacă nu mai avea a se teme de Români şi de aceea ministrul Bach, în afară de refuzarea postulatelor, mai avu necuviinţa să-i provoace a nu se mai da drept reprezentanţi ai naţiunei române, dela care ei n'au primit nici un mandat.

Dar Iancu nu avea cunoştinţă încă despre intrarea în acţiune a armatei ruseşti alături de Habsburgi. El simţea de-atunci impasul în care ajunsese poporul român, care-i semăna cu corabia anticităţii, ce se sbate în vâltoarea dintre cele două stânci aducătoare de pieire. De aceea pe

cât își pierduse încrederea de-a merge înainte *cu Neamțul*, pe atât se înstrăina și de o pace pripită cu Ungurii, cari, în Iunie și Iulie, se apropiară din nou de Iancu, cu ramura de măslin.

Tratativele inițiale cu Iancu prin colonelul Simonffy și deputatul român Gozman din Bihor n'au avut alt rezultat, decât un schimb de scrisori, cari arată simțimintele si ideile lui Iancu.

Platforma de înțelegere cu oricine o constituie recunoașterea naționalității române, căci aceasta premerge tuturor celorlalte principii. „Spiritul de care e pătrunsă si însuflețită Europa, ca un fulger, mai elastic străbătu la sufletul nostru, decât la al oricărei alte națiuni, care a mai văzut până acum razele libertății. Libertate, egalitate, frățietate! Aceste principii sunt deviza noastră, ele sunt tezaurul și cel mai sfânt obiect, pentru care și cu care trăind suntem gata a da mâna cu cei mai nedumeriți dușmani ai noștri și a le promite cel mai sincer ajutor, ce se poate aștepta dela vre-un popor european, iar de aceste principii lipsiți, cu cea mai bărbătească seriozitate suntem rezoluți dintru început a ne băltui sângele până la cel din urmă Român. *Insă aceste principii le pretindem pe temeiul existenței popoarelor* și nu suntem îndestulați văzând depicte numele lor pe scrisori private, nici auzindu-le numai sonul lor cel dulce pe la urechile noastre, ca un ecou fără de simțire". Ideea aceasta este a întregii generații dela 1848. Ea fu proclamată pe Câmpia Libertății de Bărnuțiu și propovăduită apoi de-o întreagă pleiadă de entuziaști. Cam acelaș lucru îl spunea și Alecu Golescu: „înaintea chestiunei de naționalitate nu poate trece chestiunea democrației. Inainte de toate a fi și pe urmă a examina cum să trăim". Când în discuția dela Mihăileni Dragoș spuse lui Buteanu: „Voi ar-

delenii v'ați făcut o idee fixă cu naționalitatea voastră și ignorați drepturile cetățenești", Buteanu răspunse prompt: „De-ar avea liberalii voștri puterea de a-mi da Paradisul și mi-ar răpi limba, eu aș renunța la Paradis". Câteva săptămâni mai târziu, când veni Nicolae Bălcescu la Câmpeni, el descoperea lui Iancu aceaș evanghelie a naționalismului: „Până când un popor nu va exista ca națiune, n'are ce face cu libertatea". Iată de ce este Avram Iancu reprezentantul luptător al naționalismului românesc.

Cât privește legătura dintre Români și camarila reacționară, Iancu răspunde firește: Camarila ne asigură naționalitatea, pe când Ungurii ne toacă neîncetat despre *o patrie, o națiune*. „Acum ce era mai consult? A da mâna cu aceia, cari nu vreau să știe de tine? Sau cu acela, care îți promise împlinirea rugăminței? Deci vă îndreptăm rugarea frățească să nu fiți mici la credință înșelându-vă că noi am fi oarbe instrumente ale Camarilei și că principiul nostru ar fi singur negru-galbinism, după cum vă place a crede. Nu, domnilor, nu. Noi suntem oamenii libertății. Pentru asta ne-am revoltat, pentru asta ne-am vărsat și suntem hotărîți a ne vărsa sângele până la ultimul român. Brațele noastre din 15 Maiu al anului trecut până la ora cea fatală, deschise au stat, ne-am oferit fraților maghiari de cei mai sinceri amici pentru toate adversitățile timpurilor viitoare, *numai să ne garanteze naționalitatea* pe temeiul dreptului egal".

Deci toată vina pentru multa vărsare de sânge va cădea asupra opresorilor barbari, pe cari nici istoria nu va întârzia să-i judece. Iancu apelează la judecata istoriei cu o desăvârșită încredere în dreptatea cauzei sale, cum apelează și la opinia publică a Europei civilizate, pentru ca să osândească pe Kossuth, care, în tratativele cu Dragoș, și-a călcat cuvântul dat.

Cam pela 20 Iulie sosi în munţi Nicolae Bălcescu, pentru a trata cu Iancu din nou o împăcare cu Ungurii. Ruşii erau în ţară deja şi înaintau victorioşi deodată din mai multe direcţiuni. Kossuth se refugiase din Pesta la Seghedin şi, în ultimul moment, ar fi fost gata a acorda poporului românesc ceeace până atunci refuzase cu îndărătnicie.

Oricât au încercat scriitorii noştri de pe vremea fostei stăpâniri, a învălui cu zăbranicul uitării această întâlnire şi rezultatele ei, totuş rămâne constatat, că Iancu şi Bălcescu au ajuns la un rezultat pozitiv în discuţiile lor. Tânărul înflăcărat dela Bucureşti avea de mult simpatii prin Ardeal. In primăvara anului 1848 Axente, care se afla în Bucureşti, il zugrăvea lui Bărnuţiu în colori simpatice, fiindcă sosit atunci dela Paris, Bălcescu răspândi un articol din *Revue des deux Mondes*, în care se spunea că *Dacia şi dela natură e creiată pentru a forma unitate politică.* Prin ceilalţi emigranţi, personalitatea lui Bălcescu şi ideile sale politice fură cunoscute mai pe urmă şi în Ardeal. In deosebi A. G. Golescu, cât timp a stat în tabăra lui Iancu, îi va fi descris îndeajuns pe tânărul său prieten. Ceeace a trebuit să cucerească pe Iancu la început a fost, fără îndoială, naţionalismul plin de avânt a lui Bălcescu, pe care îl stia expune cu o vervă inepuizabilă. Dar în conferinţa dela Zlatna, convocată de Iancu pentru a asculta pe Bălcescu, nu se putu ajunge la un acord. Axente, Balint, Vlăduţ, Moldovanu şi ceilalţi tribuni erau dusmani neîmpăcaţi ai Ungurilor. Cu privire la ei ne vin în minte acum cuvintele lui Iancu: „în poporul nostru a apus spiritul amiciţiei către voi şi s'a încuibat o aversiune în contra voastră, în â fără să fie amăgit de cineva, mai bucuros voeşte să primească sabia oricărui tiran din Europa de ajutor în contra

voastră..„“ (adecă a Ungurilor). Evident, că pe aceşti luptători dârji nu-i putea convinge elocvenţa lui Bălcescu Nici Iancu nu fu convins de necesitatea unei împăcări imediate cu Ungurii, pentru a combate absolutismul rusesc, acest *element gigantic*, care ameninţà, după părerea lui, să ne înece. Piedeca o forma lipsa de sinceritate a Ungurilor şi ceeace era acum mai important, împrejurărările schimbate prin intervenţia înarmată şi victoria Muscalilor.

Scrisoarea lui Iancu, pe care o primise Bălcescu pentru Kossuth, a fost nimicită şi toţi câţi vor fi văzut-o, vor fi avut interesul să-i contesteze existenţa. Dar Bălcescu totuş a isbutit să-i stoarcă lui Iancu anume concesiuni, pentru care lucru vorbeşte mai ales împrejurarea, că guvernul unguresc din Seghedin votă cu toată graba legea din 29 Iulie 1849 despre recunoaşterea naţionalităţii române şi că această lege fu trimisă în ruptul capului la Câmpeni, prin Eutimie Murgu, inimosul bănăţean din tabăra lui Kossuth Totul era însă prea târziu. Când Murgu ajunse la Mureş, pentru a trece în munţi, găsi acolo trupele ruseşti iar Bălcescu trebui să se întoarcă din nou la Câmpeni pentru a cere să fie ascuns de Iancu. Astfel evenimentele, cari se deslănţuiră ca o furtună, desminţiră pe Bălcescu într'o privinţă. El spunea: *„Garanţia cea mai temeinică a naţionalităţii Românilor din Transilvania stă în libertatea Valachiei Mari şi Mici şi Moldaviei* şi că aceasta nu se va dobândi decât prin ajutorul Ungurilor. Trebue să ne impunem sacrificii pentru prezent, ca să câştigăm avantagii în viitor“. In afară de lipsa de sinceritate şi spiritul strâmt care i-a călăuzit pe Unguri totdeauna faţă de celelalte naţiuni, mai contribui în curând şi catastrofa politică şi militară a Ungariei, pentru a da o completă desminţire tacticei recomandate de Bălcescu

care fu cu toate acestea un fericit clar văzător în ceeace privește raportul dintre principatele române și România de apoi și între conștiința națională a fraților din Ardeal.

După depunerea armelor la Șiria în August 1849 și după ce Kossuth părăsi țara, nu mai rămânea decât ca Românii să culeagă roadele jertfelor aduse pentru dinastia austriacă.

DEZAMĂGIREA...

Evenimentele războinice, începând cu jumătatea a doua a lunei lui Iulie, se desfăşurară pe cât de vertiginos, pe atât de dramatic. Ungurii înfrânţi se svârliră pe cursul de jos al Mureşului, pentru a încerca o ultimă mare bătălie. Dar nu izbutiră a-şi uni forţele. Soarta lor era pecetluită şi capitularea dela Şiria puse capăt idealului de stăpânire neatârnătoare, pe care-l făurise generaţia lui Kossuth. Dacă istoria poate servi cu învăţăminte, Ungurii ar fi putut culege, de sigur, experienţe foarte instructive pentru mai târziu din lipsa de un bun tratament al popoarelor nemaghiare. Popoarele însă, cari se conduc de instincte, nu prea obişnuiesc a învăţa din trecut.

Odată cu înaintarea armatei austro-ruse, regiunile româneşti din Ardeal, cari au stat aproape o jumătate de an sub ocupaţia ungurească, se umpleau din nou de vieaţă. Oamenii se întorceau, rând pe rând, în satele pustiite şi părăsite, dornici de-o vieaţă nouă şi plini de nădejdi pentru un viitor mai fericit. Mai ales intelectualii români, cari au suferit nespus de mult, se bucurau de zorile libertăţii făgăduite. Tiranul care-i asuprise, care le răpise dreptul naţional, care-i ameninţase cu furcile, stetea îngenuchiat în faţa *Impăratului*, şi acesta era doar prie-

tenul Românilor, pentru care au sângerat, cu o vitejie ad-mirabilă, atâția flăcăi pe câmpul de luptă.

Iancu, înconjurat de cele opt tabere de Moți, aștepta să treacă puhoiul înainte. El fu avertizat de către fruntașii români din tabăra rusească de apropierea armatelor a-liate. Iscoadele sale îi aduceau știri la fel. Acum izbânda stăruinței eroice nu i-o mai puteau smulge Ungurii. Cor-donul din Munții Apuseni rezistase în mod strălucit. In 8 August 1849 îi scria Nicolae Bălășescu din Sibiiu

Frate Iancule, generalul Lüders m'a invitat să te încu-noștiințez că in zilele apropiate sosește la Alba-Iulia. Nu uita să te prezinți la el cu câțiva flăcăi aleși. Vei primi dela dânsul și câteva daruri. Frate, bine să grijești, nu cumva să-ți pătezi numele pe care ți l-ai creiat. *Noi pri-vim la tine, ca la soarele de meazăzi*". Iancu se și pre-zentă generalului Lüders, care apreciă în cuvinte elogioase serviciile aduse cauzei de către Românii din Munții Apu-seni, distribui pentru legiunea lui Iancu un număr însemnat de arme și muniții și îi dete suma de trei mii galbeni pentru cheltuelile legiunei.

Intre acestea, după cucerirea Ardealului, imperialii se instalară din nou aici și începură a lua dispoziții, din cari fruntașii români se convinseră în curând, că eroismul și stăruința lor nu vor fi răsplătite după dreptate. Gu-vernator al Transilvaniei fu numit baronul Ludovic Wohl-gemuth, un bun general, dar cu puțină înțelegere pentru nevoile provinciei și cu simpatii și mai reduse pentru cauza poporului român, iar Eduard Bach, fratele faimo-sului ministru, fu numit comisar civil. Uniunea Transil-vaniei cu Ungaria fu desființată, iar starea de asediu fu înoită, cu mai multă rigoare, în toate părțile. Incă în August noul guvernator, după ce dispuse ca toți locuitori să depună armele și să le predea guvernului, proclamă

egalitatea de drepturi a naţiunilor din Ardeal în conformitate cu constituţiunea din 4 Martie 1849. Aceste din urmă măsuri priveau, fireşte, şi pe Români, şi in deosebi legiunile prefecţilor din munţi.

Iancu mai ţinu taberile sale adunate până către sfârşitul lui August. In 22 August el trimise doi delegaţi, pe Alexe Todea şi Petru Bodiu, la colonelul Eisler din Cluj pentru a-l anunţa că e gată să-şi demită oamenii, dupăce duşmanul a fost înfrânt. Ofiţerii nemţi, care obţinură comanda în oraşele ardelene începuseră a şicana pe conducătorii români tot mai mult. Instigaţi de Saşi şi de Unguri, ei luară o atitudine tot mai duşmănoasă faţă de Români şi denunţurile lor răutăcioase se sporiră în măsura în care cetele înarmate refuzau a depune armele în masse, ca şi când ar fi fost învinşi. Iancu, chemat la Deva cu insistenţă de către generalul Pergen în această chestiune, nu voi să se înfăţişeze. El se duse la Siibiu, până în toamnă, de două ori, şi numai dupăce văzu, ca o rezistenţă faţă de reaua voinţă a ofiteraşilor nemţi, nu mai are nici un rost, dete porüncă oamenilor săi, să prezinte armele misiilor, cari le adunau din loc în loc. Dar şi atunci, mai ales Moţii, preferară a-şi ascunde puştile, decât să le dea din mână, o împrejurare, ce făcu să creasă neîncrederea Nemţilor.

Prin urmare ceeace izbia pe Iancu, îndată după revenirea Austriacilor, fu ingratitudinea lor. In loc de-a aprecia după cuviinţă jertfele aduse de Români, ei îi tratau din nou cu neîncredere şi în loc de-a răsplăti credinţa lor, comitetul naţional fu desfiinţat şi toate măsurile de represiune care se luară, fură aplicate şi în contra Românilor. Abia câţiva din funcţionarii instalaţi pela numeroasele administraţii erau recrutaţi dintre Români şi nimic, absolut nimic, nici o măsură, nici o lege, nici măcar, o

făgăduinţă vagă nu mai dădea vre-o nădejde fruntaşilor români, că lucrurile se vor schimba în spre mai bine. Nici delegaţia dela Viena nu mai primea nici un răspuns favorabil; ba dupăce se întoarse Şaguna acasă, fruntaşii români deveniră nesuferiţi pentru noul regim, care plutea în apele reacţiunei celei mai negre..

Astfel o dezamăgire cumplită cuprinse sufletul tuturor Românilor din Ardeal. Ceeace de mult îl rodea pe Iancu, de ceeace se temea, acum vedea că s'a înfăptuit, şi tocmai de aceea lovitura straşnică primită de poporul său, nu durea pe nimeni mai mult ca pe dânsul. Fruntaşii români, cari steteau tot sub vraja personalităţii lui Avram Iancu, se adresau către el, cerând intervenţia eroului din munţi, cari nu le mai putea ajuta. In fine rugat cu insistenţă el se hotărî să plece la Viena pentru a se prezenta în audienţă la Impăratul.

Dar eroul din munţi nu plecă la Viena cu fruntea senină şi cu încrederea neclintită în cuvântul împărătesc. In 15 Decembrie 1849, Iancu fusese arestat în târgul din Hălmagiu de către garnizoana nemţească şi numai poporul adunat îl scapă de ruşinea de-a fi târit în temniţă. Iată cum povesti el însuş acest episod în Decembrie 1849 în casa doctorului Kalcher din Câmpeni: „De fapt m'au prins soldaţii în Hălmagiu, dar am fost îndată eliberat de popor. Fui dus la comandantul de acolo, care însă nu ştia nimic de arestare şi care mă rugă să aduc aceasta şi la cunoştinţa poporului. Am făcut-o. Atunci am fost rugat să aclamez pe M. Sa Impăratul. Eu am strigat tare Să trăiască Impăratul nostru Francisc Iosif! Dar poporul a rămas mut. Nimeni n'a mai repetat strigătul meu".

Instinctiv poporul a simţit că Impăratul, ai cărui soldaţi îndrăzniră a pune mâna pe eroul său, nu-i mai poate fi prieten De sigur, că acelaş gând îl va fi muncit şi pe

Iancu, când a aflat, cu câteva săptămâni mai înainte despre arestarea lui Axente Severu și despre insultarea lui în Sibiiu.

Iancu sosi la Viena cam în 20 Februarie. Acolo îl așteptau ceilalți conducători ai Românilor: Bărnuțiu, Laurian, Maiorescu, Popazu, A. Florian. Craiul Munților veni însoțit de Popa Balint și de viceprefectul Maior. In 8 Martie fu primit de Împăratul în audiență. Iancu îl salută în limba latină, iar Împăratul îi răspunse:

„Lubenter accipio et gratulor“ (Primesc bucuros și te felicit), apoi urmă: „Multa fecerunt, valde multa fecerunt“ (au făcut multe, foarte multe).

Laurian a prezentat apoi pe Balint și Maior. Dar împăratul s'a întors încă odată către Iancu cu cuvintele:

Es freut mich sehr, Sie haben viel geleistet, Iancu hat sehr viel geleistet, (Mă bucură mult, D-voastră ați prestat mult, Iancu a prestat mult).

In zilele următoare, Iancu mai vizită și pe alte persoane marcante și cu influență, cum era arhiducele Francisc Carol, baronul Welden, miniștrii Schwarzenberg și Bruck, apoi împreună cu delegația dela Viena, în 11 Martie se prezentă cu o petiție la Împăratul, dela care auzi din nou vorbe ce nu spuneau nimic:

„Voiu cere dela miniștrii mei un raport și vă asigur, că dorințele juste ale Românilor vor fi împlinite“.

Dela ministrul Bach, Iancu auzi, de asemenea, numai promisiuni foarte rezervate:

„Aveți paciință! Aveți paciință! Că lucrurile nu se pot face într'o zi“.

Iar când Laurianu ceru dela Bach să le dea un *patent* p ntruca să știe pe ce să se bizue, ministrul le răspunse 1.răș·

„Mein lieber Lauriani! Ce vă folosește vouă o hârtie,

dacă nu e în practică. Aveţi răbdare şi noi vrem să vă punem toate în practică".

Tocmai aceasta aşteptau Românii şi într'adevăr ei nu pot fi acuzaţi, că n'au avut răbdare.

Ion Maiorescu vedea foarte clar cauzele, cari au determinat guvernul din Viena să ia o atitudine plină de rezerve faţă de Români. Petrecând acolo dela începutul anului 1849, el îşi dedea foarte bine seama, că după succesele militare, pe cari le secerase Austria, reacţiunea învinsese şi ea la Curte. Delegaţia română a sosit prea târziu, când perduse momentul cel mai oportun, pentru a stoarce, ca Sârbii şi Croaţii, realizarea postulatelor naţionale, iar când, la reorganizarea Transilvaniei, după biruinţa Muscalilor, toţi fruntaşii români ar fi trebuit să fie acasă, pentru a-şi afirma drepturile, ei se adunară în Viena şi nu plecară acasă decât foarte târziu, dupăce alţii şedeau deja în şea.

Cum se va fi gândit Iancu despre toate acestea nu ştim, de oarece nu avem scrisori dela el ori despre el din acea vreme. Dar petiţia din 11 Martie, admirabil redactată, oglindeşte, de sigur, sentimentele sale la vederea tabloului trist, care contrastează izbitor cu nădejdile ţesute de poporul românesc.

Curând după aceea Avram Iancu se întoarse din Viena în Ardeal pentru a lua parte la şedinţele sinodului bisericesc care se ţinu în Sibiiu, convocat de Şaguna. Acest sinod dete pentru întâia dată prilej lui Iancu să vadă, după potolirea luptelor, pe cei mai însemnaţi intelectuali din Ardeal. Ştirile pe cari le culese, nu puteau fi bune. Chiar Şaguna părea atunci desperat de situaţia penibilă a păstoriţilor săi şi astfel o nouă serie de fapte dureroase sporia amărăciunea lui Iancu.

Dar ceeace îi dete lovitura cea mai straşnică eroului,

fu controversa, care se iscă între Moţi şi fisc cu privire la proprietatea pădurilor din Munţii Apuseni. Când se făcu conscripţiunea cadastrală, vre-o 20 de comune cerură ca aceste păduri întinse să se treacă pe numele lor. Comunele erau tocmai ale Moţilor, din cari Iancu îşi formase legiunea sa. Fireşte că Avram Iancu luă apărarea lăncierilor săi eroici şi ca advocat se strădui a le câştiga dreptate. Dar un asemenea proces, la bunăvoinţa tuturor autorităţilor, aveà puţini sorţi de izbândă; acest lucru îi măcină încetul cu încetul energia şi cum el apără pe eroii, cari s'au luptat pentru cauza Împăratului, fiecare fază nouă şi nefavorabilă a procesului, i se părea un gest de ingratitudine, pe care nu-l meritau Moţii.

In cursul primăverii anului 1850 fruntaşii români adunaseră 2464 de iscălituri dela vre-o 278 comune pentru ca delegaţiunea dela Viena să se poată numi cu adevărat „deputaţiunea naţiunii române“. Lupta diplomatică trebuia să se dea cu toată puterea. De aceea fu chemat Iancu din nou la Viena ca să facă parte din această delegaţie El merse din nou la Viena, însoţit de astă dată de către tribunul său Mihaiu Andreica.

In această vreme guvernul austriac discută, de fapt, cu Românii problema reorganizării politice a Ardealului, deşi după părerea noastră, miniştrii, cu cari se întâlneau membrii delegaţiei nu erau de loc sinceri. Mai ales propunerea, ce se făcu delegaţiei româneşti de a-şi da părerea cu privire la împărţirea Transilvaniei în trei teritorii naţionale, românesc, săsesc şi unguresc, dete prilej la discuţii îndelungate. Cu o admirabilă înţelegere pentru interesele superioare ale neamului, conducătorii români respinseră modalitatea acestei soluţiuni, păgubitoare pentru unitatea poporului românesc, care şi de altfel suferise prin desmembrarea Banatului, prin separarea Bucovinei şi acum massa compactă a Ardelenilor urma să mai fie tăiată şi

ea în trei părți. Dar din August până în Februar, cât stete Iancu la Viena, avu ocazie să asiste și la alte discuții de cel mai mare interes. Membrii delegației se împărțiseră în două: Unii, și aceștia erau mai mulți, declarau categoric că pretind îndeplinirea integrală a aspirațiilor românești: *sau tot sau nimic*; ceilalți, mai moderați, s'ar fi mulțumit și cu mai puțin, în nădejdea că cu timpul vor stoarce dela Curtea din Viena și restul. Nu mă îndoiesc, că Avram Iancu era printre cei dintâiu. Surescitat peste măsură de-o lungă serie de desiluzii el trebuia să se întoarcă iarăș la lozinca: naționalitate sau moarte, ca la o urmare logică a intregii sale activități.

Atitudinea pe care o avu Avram Iancu în chestia decorațiilor primite dela Impăratul, ne desvălește starea lui sufletească, după o petrecere de mai multe luni la Viena. Țarul Rusiei, la propunerea generalului Lüders, decorase pe câțiva din foștii prefecți români, între cari, firește, și pe Avram Iancu. Aflând aceasta guvernul austriac se grăbi să distribuie și el decorații pe seama conducătorilor mai meritoși. Dar nu toți primiră decorațiunile. Făcu senzație mai ales refuzul lui Iancu. Poliția din Viena interveni și-l invită să spună motivele, cari îl determină a nu primi decorațiunea Majestății sale. Iancu dictă într'un proces-verbal declarațiunea sa motivată. Se pare, că poliția nu îndrăznea să prezinte ministerului acest proces-verbal. Il chiemă încă odată, invitându-l să se pronunțe scurt, fără motivare, că primește decorația sau ba. Iancu răspunse: *ba*. In 7 Februarie 1851, Iancu se duse a treia oară la poliție și spuse, că persistă la cea dintâiu declarațiune, pentru ca să nu socotească cineva, că nu primește ucea, fiindcă nu s'ar zice onorat pe sine și ar disprețui darul împărătesc, ci numai din cauză, că *vrea, ca mai î tâiu să se decoreze națiunea sa cu îndeplinirea pro-*

misiunilor". Peste câteva zile Iancu, împreună cu ceilalţi tovarăşi: Bărnuţiu, Laurian, Cipariu etc. fură chiemaţi la poliţie, care-i invită, ca în curs de 8 zile să părăsească Viena. Zdrobit sufleteşte, Iancu plecă acasă în 21 Februarie 1851, ducând, de sigur, convingerea, că jertfele de sânge ale poporului său pentru cauza dinastiei au fost zădarnice.

Dar nici acasă nu găsea liniştea, de care avea nevoie pentru a se reculege. Colonelul Sprigensfeld, comandantul districtului, trimitea pe capul Moţilor execuţiuni militare şi se silea din răsputeri să-i înduplece a renunţa la pretenţiile lor. Arestă pe câţiva tribuni, pe care-i bănuia că fac agitaţiune. Iancu fu urmărit de poliţia secretă, care-i supraveghea fiecare pas pe care-l făcea. In sfârşit fu numită de către guvernatorul Schwarzenberg o comisie mai favorabilă Românilor din munţi. Dar Iancu nu stete de vorbă nici cu aceasta, afirmând dreptul Moţilor asupra tuturor pădurilor din munţi.

Aceasta se petrecu scurt timp înainte de sosirea împăratului în Transilvania, un eveniment, care grăbi pentru eroul nostru desnodământul fatal.

Românii făcură mari pregătiri pentruca să primească în vara anului 1852 pe tânărul împărat Francisc Iosif în aşa chip, ca suveranul să se convingă despre devotamentul lor. Bărnuţiu şi Maiorescu instruiră pe cei mai de seamă fruntaşi ce să ceară dela monarh cu această ocazie. Avram Iancu se prezentă la Schwarzenberg, care era în Deva, cu o delegaţie de popor, cerând să intervină, ca Impăratul să viziteze şi Munţii Apuseni. Dorinţa-i fu împlinită si Impăratul venind din Bănat în Ardeal trecu dela Deva peste Mureş la Brad, Baia de Criş până la Hălmaj cu trăsura, iar dela poala muntelui Găina călare pe la Vidra de jos şi de sus, pe dinaintea casei

lui Iancu, şi s'a oprit către seară în Câmpeni, în 21 Iulie 1852

Avram Iancu nu s'a prezentat în faţa Impăratului. El stăruise ca monarhul să vină în munţi, pregătirile au fost xecutate cu îngrijirea, cu cheltuiala şi oboseala lui. poalele muntelui Găina, unde trebuia neapărat să fie prezent, se retrage, dar îl aşteaptă în Câmpeni printre privitori, cum a făcut şi la Cluj unde a condus 120 de călăreţi. Seara târziu, s'a prezentat Iancu la cartierul Im păratului, cerând să fie primit în audienţă. Adjutantul ge neral Grüne însă nu-l anunţă, sub cuvânt că monarhu obosit s'a culcat, ci îl invită să se prezinte a doua des de dimineaţă. Dar Iancu nu se mai prezentă.

Fără îndoială, că în toată atitudinea lui trebue să con statăm o lipsă de logică, o inconsecvenţă ciudată, care er simptomul prevestitor al unei boale crude. Prietenii şi adversarii săi căutau, ce-i drept, alte explicaţii. Dar nu exist decât aceasta. Sufletul lui Iancu, profund decepţionat, nu mai răzbea lupta, iar mintea sa fu copleşită de o ceată care-i distrugea judecata limpede. Şi totuş el nu se lăsă încă înfrânt cu desăvârşire, deşi nu mai dispunea de puterea, care ajută omului să ţină până în capăt fi u logı al gândırei.

AVRAM IANCU
în anul 1872.

UMBRA LUI IANCU

Indată după călătoria Impăratului, starea lui Iancu nu se mai putea ascunde. In fine un ultim act de brutalitate săvârşit de către jandarmeria austriacă făcu să izbucnească boala cu toată puterea.

Iancu fu invitat la Alba-Iulia în Septembrie 1852. Ajuns acolo fu arestat şi un sas nemernic, cu numele Höhn, după ce l-a pus în fiară, într'una din zile l-a pălmuit. Apoi fu dus la Sibiiu, unde i se dete voie să stea în casa vechiului său prieten, Ilie Măcelar. Cu un cinism fără de pereche toate autorităţile cari au făcut cercetare în cauza arestării lui Iancu au raportat, că ea s'a făcut „din greşeală şi din excesul de zel al organelor subalterne". Nici una n'a pomenit însă şi de maltratarea eroului din munţi. După sosirea lui Iancu la Sibiiu, guvernatorul Schwarzenberg ar fi vrut să-l facă a primi o funcţie la Sibiiu ori la Viena. Dar Iancu a refuzat statornic. Tatăl său, care veni în curând după aceea la Sibiiu, nu mai văzu decât ruina trupească a celui mai strălucit erou, pe care l-au avut Românii din Ardeal.

Doinind cu un farmec nespus de dulce din fluier, el colindă apoi vreme de douăzeci de ani satele din Munţii Apuseni, tot atâtea mărturii ale faptelor sale vitejeşi.

„*Eu nu-s Iancu, eu sunt numai umbra lui Iancu, Iancu e mort*“ zicea, de câte ori îl agrăia vre-un prietin cunoscut. Şi astfel se strecura timpul încet. Craiul Munţilor nu mai depăna povestea neamului său. In dimineaţa de 10 Septemvrie 1872, el se stinse în Baia de Criş, unde petrecea mai cu plăcere. La înmormântarea care avu loc în 13 Septemvrie, luă parte o imensă mulţime. Treizeci de preoţi, în frunte cu protopopul Miheltieanu, prohodiră pe mortul neamului românesc şi îl petrecură până sub uriaşul gorun al lui Horia, unde fu aşezat pentru odihna de veci.

Prin fatalitate însă, Avram Iancu n'a putut fi, nici după moarte, pe deantregul al poporului său. Duşmanul i-a pângărit memoria, iar poporul românesc a fost oprit de-a peregrina şi de-a se închina la mormântul său. Personalitatea eroului, pe care poporul, cu drept cuvânt, l'a numit, în zilele sale fericite, Craiul munţilor, a fermecat însă şi generaţiile noastre, cari am crescut sub oblăduirea străină. De aceea la lumina libertăţii naţionale, care acum s'a înfăptuit, figura lui Avram Iancu trebue s'o aşezăm alături de bătrânii descălecători şi inimoşii făuritori de ţară.

Incă un cuvânt despre testamentul lui Iancu, un mărgăritar al naţionalismului românesc, pe care trebue să-l reproducem în întregime:

„Unicul dor al vieţii mele este să-mi văd Naţiunea mea fericită, pentru care după puteri am şi lucrat până acuma, durere, fără mult succes, ba tocma acuma cu întristare văd, că speranţele mele şi jertfa adusă se prefac în nimica. Nu ştiu câte zile mai pot avea; un fel de presimţire, îmi pare, că mi-ar spune, că viitorul este nesigur. Voiesc dară şi hotărît dispun ca după moartea mea,

toată averea mea mişcătoare şi nemişcătoare să treacă în folosul naţiunii, pentru ajutoriu la înfiinţarea unei academii de drepturi, tare crezând, că luptătorii cu arma legii vor putea scoate drepturile naţiunei mele. Câmpeni, 20 Decemvrie 1850. Avram Iancu, advocat şi prefect emerit".

CULTUL LUI IANCU

Cu fiecare pas, pe care-l făcea măreţul convoiu funebru spre groapa de sub gorunul istoric, personalitatea lui Avram Iancu apărea tot mai strălucitoare. Astrucând în ţărâna scumpă dela Ţebea ceeace până atunci se părea o ruină de viaţă omenească, din acea clipă eroul nostru deveni un simbol pentru neamul său: al celor mai generoase aspiraţii de libertate, pe cari le-au plămădit Românii din Ardeal într'o nouă epocă de asupriri. El fu numit, cu drept cuvânt, în panegiricul ce se rosti la mormântul său, *zelos apostol martir al libertăţii naţionale* şi însufleţit pare-că de un dar profetic George Secula rosti atunci aceste cuvinte memorabile: „mai curând ori mai târziu, dar sigur, va veni ora, când ideea de libertate naţională va reeşi mândră şi triumfătoare".

Fiecare epocă îşi are idealul său şi de aceea generaţia dela 1872 vedea în Iancu mai ales pe apostolul martir al libertăţii naţionale, pe care Impăratul pela Viena o mai jertfi odată de dragul Ungurilor. In asest sens fu transmis cultul lui Avram Iancu şi generaţiilor următoare: „Spiritul lui Iancu", spune Tribuna din 1899, a fost totdeauna carne şi oase pentru noi. Astăzi ca oricând Iancu înseamnă pentru noi incarnaţiunea cea mai desăvârşită a

idealelor poporului nostru. El este suveranul etern al sentimentelor și aspirațiilor noastre naționale. El este duhul nostru sfânt. Spiritul lui politic este spiritul mântuirei noastre politice".

De aceea opresorii noştri au căutat totdeauna să-i întunece nimbul și să-i şteargă pomenirea. Alături de campania infructuoasă a Saşilor și a ofițerilor austriaci din anii 1848-52, s'a redactat o întreagă literatură ungurească pentru a ponegri acțiunea românească dela 48 și în deosebi pentru a răpi lui Avram Iancu aureola de erou martir. Izvoarele cari mărturisesc importanța sa istorică au rămas zăvorite și astfel, din lipsă de documente autentice, s'au pus în circulație informații mincinoase, menite a servi orgoliul unui popor fanatic, care n'a ştiut să respecte nici sentimentul de pioasă recunoştinţă a poporului nostru. Dar cu cât cădeau mai grele insulte pentru memoria lui Iancu dela tribuna parlamentului, din gura dascălilor orbiți de patimă, sau chiar de pe amvonul bisericilor fanatizate, cu atât mai mult creştea în inimele noastre dragostea pentru „prefectul legiunei auraria gemina", „cea mai frumoasă figură a epopeei eroice de acum trei sferturi de veac. Iar când un procuror imbecil îndrăznia să insulte amintirea lui Iancu la o şedinţă a tribunalului din Alba-Iulia în anul 1898, se ridică un protest atât de puternic din toate colțurile locuite de Români, în cât asupritorii înşişi au rămas uluiți. Atunci fu depusă pe mormântul dela Țebea o admirabilă cunună de lauri, cu o panglică de tricolor național, învălită în flor negru, de către trei tineri entuziaşti, cu inscripția: *Dormi în pace! Noi veghiăm! Tinerimea română lui Avram Iancu*. Şi de fapt, această generație care ştiu să vegheze cu credință la căpătâiul eroului, văzu și îndeplinirea idealului

visat de Avram Iancu alături de un Alecu Golescu sau Nicolae Bălcescu.

Inşirând evenimentele în înlănţuirea lor logică şi aşezând în mijlocul lor personalitatea lui Iancu, el ne apare însă nu numai ca un apostol al libertăţii naţionale, ci mai ales ca eroul, către care într'un moment se îndreptau toate nădejdile poporului românesc din Ardeal. De aceea poporul îl cântă în poezia sa, iar intelectualii contimporani, fără să cunoască tot ce a sbuciumat acest suflet măreţ, l-au pus alături de cele mai mari figuri ale istoriei noastre. Cât de frumos scria Gazeta Transilvaniei în necrologul publicat la moartea sa:

„Martir al sorţii naţiunei! Du-te la masa cea pompoasă a eternei memorii, unde cu eroii Ştefan cel Mare şi Mihaiu, mişcaţi zeii, ca să nu fie târzii a împrăştia toţi nourii, ce vor a întuneca orizontele vieţii naţionale politice a fraţilor şi nepoţilor voştri români din Ardeal, cari cu pietate vă divinizează. Eternă a ta memorie pe aripele faptelor tale, săpate in istoria naţiunei române".

ERATĂ

pag. 45 rândul 6, a se citi clarificarea, în loc de clasificarea.

pag. 51 rândul 1, a se citi încunjurară în loc de încriminară.

pag. 63 rândul 4, a se citi *„urzoriile“* în loc de *„nozoriile“*.

Tabla de Materii

TABLA DE MATERII